

AZ AGGÁLYOSKODÓ INTELLEKTUEL AVAGY KOKETTÁLÁS A SZOCIALIZMUSSEL

Irta: UJVÁRI LÁSZLÓ (Budapest)

Zsolt Béla vallomást tett a szocializmusról.¹

Balázs Béla kis könyvét az intellektuel aggályairól küldenénk el legszívesebben az Ujság cikkezőjének, hogy kételyeire, amelyek írói lelkiismeretét nyugtalanítják, benne feleletet találjon. Az intellektuel, aki olykor polgári író is és a polgári író, aki oly ritkán intellektuel, szociális kérdésekben a tájékoztatatlanságnak leggyakrabban olyan fokán áll, hogy szinte úgy érzi az ember, itt már csak Balázs kézikönyve segíthet, amely sajátos feleletrendszerével a kételyekre és aggályokra mindenkor megfelel. Zsolt Bélának még sem kell azon röstelkednie, ha az ő fejére is ráolvassuk a szociális tudatlanságot, a polgári irodalomban és publicisztikában ez a tudatlanság már tradíció és tradíció mifelénk az is, hogy még a tudatlansággal is büszkélkedni illik, ha az hagyományos tudatlanság. Zsolt Bélánál sokkal különb kulturájú, bár stílusztának gyengébb publicistáról, az öreg Ignotusról derült ki legutóbb, hogy lényegesen buzgóbb író, mint olvasó, ami pedig a publicisztikai lelkiismeret teherbíróképességére is következtetést enged.

Az ősz publicista, akiben a hitleri zsidóüldözés öntudatra ébresztette a zsidót, a zsidókérdés megoldását hirtelen égető és nagyfontosságú feladatnak ismerte fel. Cikket szerkesztett hát a kérdéstről és manifestálta benne amaz újnak hitt felismerését, hogy megoldást egyedül egy zsidó állam létrejötte hozhat az üldözöttek számára. Ignotusból a hitleri horogkereszt tegnapi-mára cionistát csinált anélkül, hogy — mint utóbb kiderült — Ignotus tudott volna a cionizmusról. Nyilván az történt, hogy a zsidó Ignotus fejlődése megállott még a baseli cionista kongresszus előtt és most hogy önmagára eszmélt, intellektusa működni kezdett és szülőapja lett egy hovatovább már korszerűtlen zsidó gondolatnak. Hogy a gondolat, a zsidó nemzeti otthon gondolata már úgy, ahogy valóság a Balfour-deklaráció óta és hogy a cionizmus állameszméi lényegét Herzl Tivadar évtizedek előtt lefektette Judenstaat című könyvében, Ignotust az mit sem zavarta, mert egész egyszerűen nem tudott róla. Önmaga ismerte ezt be, midőn tájékoztatlanságtól hemzsegő cikke érthető vihart kavart a különben is könnyen hevülő és túlfűtött cionisták között.

Ignotus felületes felkészültségű cionista vallomására emlékeztet Zsolt Béla vallomása is a szocializmusról.

*

A szociáldemokrácia leplezetlen dicséretét a polgári sajtóban azonban kétségtelenül az öreg Ignotus honosította meg. Ignotus, Andrassy Gyula hajdani Tejbiszurmalisztája finom érzékkel ismerte fel azt a pillanatot, amidőn a polgárság számára taktikailag szükségesnek mutatkozott a szociáldemokráciával való nyílt leszövetkezés. Az az Ignotus, aki egy évtizeddel ezelőtt Kolozsváron még a munkásság ellen naponta vezérekkezett, most oly jelentőséget tulajdonított a szociáldemokráciának, hogy amit az egykori szellemes gondolkodó az istenről mondott, mondotta ő a szociáldemokráciáról. Ha nem volna, hát ki kéne találni — a burzsoáziának.

Ignotus eme felismerése nyilvánvalóan több egy ujságírói ötlet-

¹ Vallomás a szocializmusról. Irta: Zsolt Béla. Ujság. Budapest, 1933. július 30.

nél. A polgári társadalom ideológusa nem válik oktanul barátjává egy munkásmozgalomnak, ha bebizonyítottan nem tudja róla, hogy az a proletáriátuson belül valóban szociális támasza a kapitalista termelési rendnek. Azt sem szabad hinni, hogy a polgári író fejlődése hajlott el talán a radikalizmus irányába. A publicisták — és itt általánosságban beszélhetünk — egy lépéssel sem jutottak túl a polgári ideológia határvonalán: a szociáldemokrácia volt az, amely feladta marxista szemléletét, a szocialista osztályharc útjait és ezzel lett azzá ami: a polgári társadalom számára olyan életelixir, amit ki kéne találnia, ha nem volna.

A polgári publicista ezzel a „szocializmussal“ azonosítja magát. És erről tesz vallomást Zsolt Béla is.

*

Azóta, hogy Ignótus a szociáldemokráciának isteni nélkülözhetetlenséget tulajdonított, lényeges helyzetváltozás érte a második internacionálé legerősebb pártját, a német pártot. Elvérzett a burzsoázia védelmében. Történelmi szerepe a jelek szerint befejeződött. Zsolt Béla a polgári szövetséges ösztönös sejtésével érzi: a szociáldemokrácia nem támad fel többé. De hihető-e, hogy az a tartalom, amely a szocializmus lényegét súríti magába, elpusztul? Zsolt a maga ideális és nem materialista életszemléletével, amely öntudatlanul még a hindú lélek-vándorlás költői gondolatának is hajlandó átadni magát, mit sem lát természetesebbnek, minthogy a szocializmus tovább él akár a hitlerizmusban is. Végigvezetve ez a gondolat a zsolti elképzelés szerint, nyilván nem vezethet máshova, mint amaz abszurd feltételezéshez, hogy Marx végül is egy ökör képeben fogja megvalósítani az új társadalmi és termelési rendszert. Mert mit is mond Zsolt? „A szocializmus... nem bukott meg, mert lényege, a tendenciája ott is érvényesül, ahol a szocialistákat depuskázzák, mint a veszett kutyát.“ Szerinte a tendencia a hitleri Németországban, a Szovjetunióban ugyanaz: „... új termelési... rendszer felé való kecmérgés, vagy rohanás.“ Ez a tendencia „olyan, mint a mimikri: azt a színt ölti, amilyenre szüksége van, ha kell vörös, ha kell barna...“ Zsolt szerint tehát Hitler is elérkezhet a szocializmushoz, amaz „új társadalmi és termelési rend révéhez: amely valószínűleg az egyetlen elképzelhető megoldás.“ „Kerülő uton... folytatja a tulajdon, az egyén és a társadalom... viszonyának átalakítását a kollektívizmus szellemében.“

Külön tanulmány kellene annak bizonyítására, hogy Hitler miért nem csinálhatja meg a szocialista társadalmat. Itt nem vállalkozhatunk egyébrek a megállapítására, minthogy a kapitalista termelés reformista átalakítása soha nem vezethet kollektív termelési és társadalmi rend kialakulásához. A gazdasági felszabadulás alapvető tétele, hogy a proletáriátus felszabadítása csak önmaga erejéből történhet, ami azt jelenti, hogy meg kell hódítani a politikai hatalmat, hogy a gazdasági átalakulást végrehajthassa. A termelési rend kollektívizálása csak ezután hozza magával a szocialista társadalom kialakulását. A keletporosz junkerek uralmát feleserélni a proletáriátus diktatúrájával, ez kissé képtelen állítás még ott is, ahol a szavak mérlegezése csak a politikai opportunitás irányába hajlik különben. Am logikailag sem tarthatók Zsolt megállapításai. Zsolt elismeri, hogy egy új társadalmi és termelési rend „valószínűleg az egyetlen elképzelhető megoldás.“ És mert szerinte barnán, vagy vörösen az út efelé halad, a szocializmus nem bukott meg. A szocializmus tehát él! Hirtelenében kikorrigáljuk Zsolt mimikri elméletét egész egyszerűen az osztályharc elméletévé, ami azt jelenti, hogy az osztályharc jelenléte nem csupán a vörös, de a barna színek mögött is megnyilvánul immár, pusztán az osztályhelyzetek változatlan megmaradása miatt. Ez nem szocializmus, ó téves kispolgári és szociáldemokrata frazeológia, hanem szocialista mozgalom. És tisztelt Zsolt Béla, a szocialista mozgalom útja igenis „nagy szenvedések és gyalázatok“ útján vezet a célja, a szocializmus felé. Nem történt tehát egyéb, mint az ellenforradalom oly időleges

győzelme, amely csupán késlelteti, de nem akadályozhatja meg a szociális forradalom jövetelét. És most itt állunk újra Zsolt megállapításainál. Ha ő maga is úgy látja, hogy bekövetkezik majd a szerinte is egyetlen lehetséges megoldás, miért mégis a kétségbeesés? Az élet mozzanatai lehetnek kellemetlenek, de mindenesetre szükségszerűek. Ezt Zsolt Béla is tudja, amit így fejez ki: „A tömegeknek munkáért és kenyérért joguk van megbékelni a kényszerekkel, de az intellektuel, akinek a megvalósuláshoz közeledő szocializmusból pontosan az hiányzik, amiért valamikor szocialistabarát lett, még mai elproletarizáltságában is meg kell őriznie fölényét, ha kell martiri különállását.” Az ember megdöbben ennyi lángoló elkeseredettség láttán. Mi történt hát, ő egek, hogy Zsolt Béla inkább választja a martirok sorsát, mint azt a másik „martiriumot”, hogy együtt haladjon a tömegekkel a szociális felszabadulás felé. „Nem, nem ezt a szocializmust akartuk” — kiált fel minden kertelés nélkül és polgári páthosszal. Mi tudjuk, a polgári ideológusok, nemzetgazdászok és nagyburzsoák a szociáldemokráciát akarták. A kapitalizmus védelmét. A profitszerzés zavartalanágát. Ugy, ahogy Ignotus megírta. Zsolt Ignotusnál körmönfontabb. Ideológiai veszteségről beszél. Arról, hogy az „európai intellektuel” azért került konfliktusba a gyakorlati szocializmussal, mert éppen „az ideológiát dobja ki a hajójából, amely miatt valamikor a szellem embere rokonszenvezőjévé, vagy éppen harcosává vált a szocializmusnak.” Hogy melyik ez az ideológia, amelyért valamikor az ész lelkesedett? Zsolt szerint a legelső szellemi ok maga a tudományos marxizmus. „A szellem emberét érhetően megejtette a definíciók és törvények... kemény rendszere.” És még valami. „Mert azt, ami a francia forradalomban polgári eszmékként és követeléseként született meg: a gondolat, a művészet, a kutatás, a vallás és a lelkiismeret szabadságát ebben a korban (a háború előtt és alatt) teljes egészében csak a szocializmus vállalja.”

Nos, mindenekelőtt tagadjuk azt, hogy a tudományos marxizmus volt az, amely megejtette a polgári intellektuelt. Nem lehet ilyen légtüres megállapításokat tenni, hogy „a háború előtt és alatt s közvetlenül a háború után felnőtt európai intellektuális generációk elitjének szoros szellemi és érzelmi kapcsolatai voltak a szocializmussal.” Melyik az a szellemi elit? Ha Romain Rolandokra és Anatole Franceokra gondol itt Zsolt, akkor is csak részben van igaz, mert engedjék meg nekünk, hogy tárgyilagosabbak és elfogulatlanabbak legyünk a polgári teoretikusnál és megállapítsuk: „az európai intellektuális generációk elitjéhez” tartoznak a Barrès-k, Undset-ek is, s hogy haza is tekintsünk egy kicsit, éppen az Ignotusok és Máraiak is, akiknek pedig soha semmi közük nem volt a szocializmushoz, sőt bocsánat! a Zsolt Béláknak sem. Ami a Rolandokat és Franceokat illeti, náluk azóta sem történt lelki változás, a Franceoknál minden bizonytalannal, már helyzeti adottságuknál fogva sem. (Halottak.) No de térjünk el az általánosításoktól. Magyarországon a háború előtti és alatti szocialista mozgalom alig tud felmutatni néhány tipikus intellektuelt. Kufni ugyan nem egyedülálló jelenség a szocialista intellektuelek között, de a polgári intellektuelek azok, akik nem közelednek jelentékeny számban a szocialista mozgalomhoz. Szabó Ervin szabad szocialista szervezete, amely kifejezetten intellektuális mozgalom, vajjon mért nem fejlődött ki, ha a háború előtti intellektuális generáció szaturálva van szocialista tanokkal. Hogyan is állíthat ilyet éppen Zsolt Béla, aki legtipikusabb képviselője a polgári intellektuális rétegnek és éppen önmagáról kell tudnia legjobban, hogy mennyire távol áll a marxizmustól. Ismeretei nem terjednek odáig és a marxista dialektikát legfeljebb, ha hallomásból ismeri. Marxot idézni lehet ép úgy, mint Keynest, de ezzel még senki se válik marxistává. A marxizmusba való elmélyedés nemcsak világszemlélet, de gondolkodási módszer is és Zsolt Béla minden során át kiérződik, hogy mennyire ismeretlen előtte a dialektikus materializmus. Hátra van még annak az állításnak az analízise, hogy a humanisztikus eszmék vállalása miatt vált rokonszenvesé a

szocializmus az intellektuelek előtt. Zsolt ezt a megállapítást is anélkül teszi, hogy alátámasztani tudná a valóság példáival. A francia forradalom eszményeit, a gondolat, a művészet, a kutatás, a vallás és a lelkiismeret szabadságát éppen ideológiai elvonatkoztatásában a szabadelvű polgári radikalizmus legalább annyira lelkén viselte, mint a szocialista mozgalom. Sőt csak ezt viselte a lelkén, mert mint a tőkés rendszerrel megelégedett mozgalom, nem harcolhatott egyébért, mint eszmei és nem gyakorlati és tárgyi célokért. Az intellektuális polgári fiataltság csupán ebben a táborban volt felkelhető, a Galillei-körben például, amelynek szellemi atyját Jászi Oszkárt semmiesetre sem lehet szocialista elismeréssel illetni. A humanista eszmékért hevülő intellektuális fiatalság már csak azért is inkább a polgári radikalizmussal jegyezte el magát, mint a szocialista mozgalommal, mert és egyedül itt van igazza Zsoltnak, „A szocializmusnak az ugynevezett polgári intellektuális elitre való hatása... nem tárgyi, hanem szellemi és erkölcsi okokban keresendő.” Csakhogy nem a szocializmus, hanem a polgári radikalizmus szellemi hatóereje fogta meg az intellektuális fiataltságot. Zsolt nem látja ennek a fiataltságnak a szerepét, amelyet leginkább a kései romanticizmus irodalmáraihoz lehet hasonlítani, akik bár benne éltek osztályukban, (l. Plechanov tanulmányát, Korunk 1933. júl.—aug. sz.) mégis megvetéssel fordultak a burzsoázia felé. Ez az intellektuális tömeg igenis a kor légnemű, humanitárius és ruganyos liberális jelszavait fogadta el, a matériátlan erkölcsiséget, mert ha nem úgy volna, akkor a szocialista mozgalmon belül az osztályharc etikáját tették volna magukévá. De éppen az osztályharc az, amely Zsolt Béla intellektuelleit eltávolítja a szocializmustól; a könyörtelen és rideg valósággal való számolás, amely nem enged helyet subjektív önámításoknak. Zsolt Béla, aki mindenáron annak bizonyítására törekszik, hogy a szocializmus megérett arra, hogy az intellektuelek kiábránduljanak belőle, mereven ragaszkodik önmaga által felállított olyan tételeihez, amelyeknek a tényekhez semmi közük sincsen. Így helyezi előtérbe azt a megállapítást, hogy a szocialista mozgalomnak e nem elsősorban szocialista erénye, mint az egyéni szabadság elismerése („ami átmeneti volt benne: a demokrácia”) volt vonzó hatással az intellektuálisok köreire. A valóság az, amely rágcsál Zsolt Bélára. Az intellektuelek bekapcsolódása a szocialista mozgalomba, nem számítván a forradalmak konjunkturális periódusát, arra az időre esik, amikor a kapitalizmus válsága deklasszáta, tehát osztályhelyzetileg determinálta és általában proletarizálta a polgárság intellektuelleit. Már egy ízben volt alkalmunk éppen az intellektuelekkel kapcsolatban (l. Terítés vagy meggyőzés c. cikkünket, Korunk 1933. májusi sz.) rámutatni arra, hogy olykor az intellektuelek valóban a szocializmus eszmei tartalmát értékelik csupán, mondván, hogy az eszme szép, no de a kivitel... Azonban éppen a kivittől való idegenkedésük teszi szimpátiájukat értéktelenné a szocialista mozgalom számára és így a szociális fejlődés számára is. Uj gazdasági berendezkedés nélkül oly társadalmi berendezkedést létrehozni, amely biztosítani tudná az emberi jogokat, képtelenség. Csakhogy Zsolt Béla azt hiszi, hogy a szocialista társadalom „a szellemi kiszolgáltatottság, tehetetlenség és szegény olyan sulyával jár,” mint ma Berlinben a nemzeti szocialisták társadalmában. A polgári intellektuel általában nincs tisztában az ideológiák szerepével, különösen a szocialista társadalomban... Az ideológiák nem számítanak” — írja. Nem akarja tudomásul venni, hogy egy más osztálytörekvéssel áll szemben, amelynek ugyancsak van ideológiai szemlélete, csak az övével homlokegyenest ellentétes. Tisztában kell lenni azzal, hogy a szellemi szabadság fogalma nem lehet abszolút olyan közösségben, amely körülhatárolt princípiumok szerint él. A szellemi megkötöttség érzése tehát nyilvánvalóan jelentkezik egy ellentétes világszemléletű ember számára bizonyos társadalomban. Az egyéni és szellemi szabadság határvonalai nem hajlékonyak és a társadalmi tagjainak fizikai és gondolatszabadsága csak odáig terjed, ameddig a fizikai és szellemi korlátok engedik. Ameddig bizonyos államha-

talmai érdekekkel összeütközésbe nem kerül. Ez a körülhatároltság a hitleri Németországban egy nemzeti szocialista számára magától értetődően nem jelent szellemi korlátozást, mert szellemi hajtóereje nem centrifugális lendületű. Ugyanez a helyzet egy szocialista társadalmában is, ahol egy olyan szocialista számára, aki fenntartója osztálya társadalmi berendezésének, a teljes szellemi szabadság biztosítékát jelenti a társadalmi ideológia. Ezt azok a polgári ideológusok, akik a demokrácia gondolatában élnek általában, nem igen értik meg. Azt képzelik, hogy a polgári demokrácia a személyi és szellemi szabadság tökélyét valósítja meg vagy legalább is valósíthatja meg. A polgári ideológus a „demokratikus” polgári társadalom ideológiájában nem ütközik össze a szellemi határsorompokkal. De azt már nem veszi észre, vagy nem akarja észrevenni, hogy az ellentétes ideológiákat mint fojtja el a szűkített mozgási lehetőség. Csak a proletáriátus érzi, hogy a kapitalizmus minden társadalmi berendezkedése diktatúrát jelent a munkássztyál felé és ha elméletben ki is dolgozták a demokrácia ideális elképzelését, a gyakorlat természetesen csak az osztályellenyomást tudta benne megvalósítani. A szocializmusnak azok a „sympathisantjai”, akik a szocialista gondolatkörből éppen a szociáldemokráciának demokratikus ábrándjait vallották magukéval közös eszménynek, éppen ezzel adják bizonyosságát annak, hogy a polgári és nem a munkástársadalom céljai vonzották őket. Zsolt állandóan összetéveszti a szocializmust a szociáldemokráciával, egyébként abban tökéletesen igaz a megállapítása, hogy számos kispolgári gondolkodó azért lett rokonszenvezője a szociáldemokráciának (nem a „szocializmusnak!”), mert „jobb polgár volt, mint a polgárság, mert hűségesebb volt a polgárság eredeti auklerista eszméihez.” Zsolt Béla csak abban téved, ha azt hiszi, hogy ezeket a „sympathisant”-okat óvni kell a szocializmustól. E jó urak, a burzsoáziával együtt világosan látták a szociáldemokrácia lehanyaglását, látták, hogy amit benne értékek tekintettek, — a demokratikus polgári eszmék vállalását, — az vált a szociáldemokrácia sírásójává Németországban. Halott oroszoknak az ellenségei talán megmaradnak, de a barátai mindenesetre elfordulnak tőle.

Zsolt Béla azonban az eszmék továbbvándorlásáról beszél. Amaz eszmék halhatatlanságáról, amely nyilván korszerűbb annál, amit kipusztított az idő, mert megmaradt a feldúlt munkásotthonok, elégett könyvtárak és megtelt börtönök és internálótáborok ellenére is. Már vázoltuk ennek a gondolatmenetnek tévedéseit, de rámutattunk az osztályharc nem szünetelő jelenlétére. A marxi gondolat elpusztíthatatlan ereje ebben a felismerésben rejlik. És a szocializmusnak azok a barátai, akiket ha nem osztályhelyzetük, de gondolatviláguk tett szocialistává, a proletáriátus gazdasági felszabadításában látják a szocializmus hivatását és nem abban, amiben Zsolt Béla szociáldemokratá szymphasantjai: olyan légiés humanisztikus eszmékben, amelyeket elseper az élet valósága.

Intellektuelről nem lehet nagy általánosságban beszélni, ahogy Zsolt Béla teszi. „Az” intellektuel nincs. Van polgár, aki intellektuel és van olyan intellektuel, aki proletár ideológiában él. Ennek a ténynek nem ismerete mondatja Zsolttal, hogy Moszkvában és Berlinben „mindkét szocializmus nemhogy védelmezője, de legkiméletlenebb ostora lett éppen az intellektuelnek, aki szellemi önállóságával, gondolati és kutatási szabadságával továbbra is szabadon akar rendelkezni.” A gondolatszabadság törvényszerű relativságára már rámutattunk, sokat időznünk ennél a tévedésnél, már nincs helyünk. „Az” intellektuel idealizált fogalma el fog enyészni az idők távlatában, mint ahogy mindent felől a kor, amit teherként cipel magával. A történelem nem ismétlődik és nemcsak halott fogalmak, de elmúlt korszakok sem támadnak fel újra. A polgári író is hiába óhajtja vissza a 19. század szellemét, „posthumus sugallata” nem fogja azt sem életrekelteni, ha már valóban korszerűtlenné vált. A 19. század a fejlődő kapitalizmus korszaka volt. Bismarék vaskorszaka, amely meghozta a munkásmozgalom elleni kivételes törvényeket, rendszerre tette, hogy 4–6 éves gyermekek 8–12

órát gyárakban dolgozzanak és intézményesítette a munkásnyomort. Ezt a korszellemet még megtalálhatja az író a kapitalizmus utolsó periódusában is, igen, ha körülnéz még láthatja eredményeit ama szerte „emberi évszázad“-nak.

A Jules Romains-ek és Zsolt Bélák úgy vélik, hogy előről kell kezdeniök a szellemi harcot az „emberi igazságokért“, mert új szellemáramlatok söprik el a régiéket. Az előről kezdés legtöbbször megalkuvást jelent az akadályokkal. Jelenti gyakran ama szándék látszatát is, hogy elég volt az előrehaladásból. Pedig az életfejlődés vonalán nincsen megállás. A polgári opportunitás készíthet csak ilyen szándéokra. Bár sokszor egy tetszetős, bár ostoba axioma is, mint amelyet mondjuk Jules Romains mondott, hogy kezdhetjük ott, ahol az enciklopédisták kezdtek. Lám, Zsolt Bélák intellektueljei és azok között, akik a szocializmusért küzdenek, az a különbség, hogy az osztályharcban nem visszafelé lépnek, hanem előre. Az eljövő új társadalomba ezért nem érkezik el „az“ intellektuel és ezért nem jut el odáig posthumus sugallata sem.

A C S U C S R Ó L

*Irta: DÉRY TIBOR (Bécs)**

*Patak mentén, mely finom és buja fűzek lábait mossa
s kenyérszínű, ért táblák közé vezet
s onnét sínek mellé, hol bokrokba akadva
mint asszonyhűség remeg a vonatfűst s a fütty sima madarai
még a völgykatlan fölött keringenek,
az emeletes városokon át s a csendes, sötéthúrú erdőkön
s odébb, a pettyes piros faluban, hol egy kapu alól
szelid borjú ügetett feléd és megszagolt,
autók és szekerek nyomában, melyek mögött a porállatok
felkelnek és némán imbolyognak a napfényben
vagy a tengerpart habmarta vörös sziklái közt,
hol a víz fölött ferdén egy pinia ringatózik
s tobozait a dallamos öbölbe hullajtja —
bármerre lép érzékeny lábad, vándor*

*az idő kihullott ősz hajszálán jársz,
mely a lassan növvő világban fehéren kanyarogva mint az országot,
egy nyári délután, ha merőlegesen süt a nap
s elérted férfikorod érett óráját,
az illatos nagy hegyet,
felkunkorodva hirtelen a csúcsra emel.*

*Szétnézel. S megérted életed tájait.
Hátad mögött a mult. Szemben a violántuli jövőből
felmerülnek egy percre — mint víz alól — a világ meghitt formái
s játékba állnak. Az elfogódott patakot nézed, a mélyben,
mely hogy a hegy lábát megkerülte, felbuzog
és szint vált. S már megdagadva sebesen tör előre
s gyorsan növekedő hajókat vesz hátára s odébb,
az évek hegységén túl a feszülő tengerbe ömlik. S a vonatot látod,
mely imént elhagyott s hogy most egy messzi országban kiköt,
az utasok már őszülő hajjal szerteszélednek a városban,
böröndjeikből emlékek hullanak. Mögötted a piros falu
a földnek lassan forgó korongján éléd gördül*

*s felemelkedik mint egy fa. A parti sziklákat nézed,
a gőzölgő tengert, mely a régi dalra nyitja száját
— oly régi mint a fájdalom —*

*s hátrébb a sikon, az alkonyat vörös koszorú alatt,
önmagadat, egy gyorsan menetelő fellázadt tömegben,
ismerős, egyre öregedő mozdulatokkal
rohanva a füstölgő sir felé, mely hosszú utad végén,
ott hol a nyomorgók láncokat rázzák
s a felszálló porfelhő a tájat lezárja,
egy új szabadságharcban eldőlni hív.*

AZ „INTELLIGENCIA“ KIALAKULÁSA ÉS TERMÉSZETE

Irta: VARGA LÁSZLÓ (Temesvár)

A polgári társadalom minden osztályával kapcsolatban kimutatható, hogy a megelőző társadalom melyik rétegéből jött létre. És pedig: szabadosok, vagyonos céhmesterek és nemesek (iparbárok) = burzsoázia; pénzváltók = modern bankvilág; kalmárok, zsidók = nagykereskedelem; szegény kézművesek, felosztatott szabadcsapatok = ipari munkásság; állóképesebb kézművesek, várlakók, kurtanemesek = kispolgárság; jobbágyság = parasztság. Nehezebben leljük azonban fel annak az új osztálynak a magvát, melyet „intelligencia“ néven ismerünk. — A feudális kor „intelligenciája“ a papság. Ez látta el — szűken — a tudományos kutatás-, az oktatás- és egészségügyet, s még az államigazgatás funkciói is reá hárultak a nemesség mellett. A polgári társadalom kialakulásával ezeknek az elemeknek a szociális jelentősége visszafejlődött, a papság az egyházi keretbe huzódott vissza, s nyilvános szerepeit kezéből kiengedte anélkül, hogy bármelyik új társadalmi réteg alkatelemévé vált volna. A későbbi „intelligencia“ keskeny alapjaul — társadalmilag — a középkorban elterjedt írődeák típusa jelölhető meg. — Osztályként az intelligenciát a kapitalista rendszer fejlesztette ki magából, s felduzzadását a növekvő munkamegosztás tette szükségessé. A tőkés termelés kezdetén maguk az üzemtulajdonosok, s majd később családtagjaik is látják el az ügymenet intézését. Minél intenzívebbé lesz azonban a termelés, annál több teendőt kell értelmes segéderőkre bízniok s megindul így a város kevés irnitudójának, szegénynemeseknek bevonása a termelésbe. Ezek az új elemek végzik el a munkaszervezést, nyersanyagbevásárlást, késztermékek eladását, kalkulációt, nyilvántartást; vállalják a munkásokkal való elszámolási és ellenőrzési viszonyt stb., stb. Az út végül oda érkezik, hogy a későbbi nagyvállalatok, részvénytársaságok gépezete a tőkést személyileg akár fölöslegessé is teheti.

Amíg a rendszer kezdetleges, addig a tőkés maga is dolgozabb. Ennek megfelelően életmódjában is szigoruan egyszerű, s ezzel a dolgoztalan nemesség tékozló életét, mint bünt állítja szembe. Életelve ekkor az értéktöbblet még csekély rátáján alapszik, hisz a termelés növelésére eleinte csak korlátoltan van lehetősége. Mihelyt azonban kinyílnak az akkumulálás hatalmas perspektívái a bőséges fölösleg lehetővé teszi a pazar luxust s a munkától való függetlenséget. A nagy tőkés „munkája“ végül már csak referáltatásból és akták ellenjegyzéséből áll.

A munkamegosztás során így kialakult az a segédosztály, amely

minden irányítást átvállalt s a szerepeket maga közt a fejlődéssel párhuzamban, felaprózta. Ebben a „kapitalizmus csatlósainak“ titulált káderben, egyidejűleg alakult ki azok kategóriája is, kiknek feladata a technikai fejlesztés lett, s azoké, akik a profit előtt, érdemesnek mutató tudományokat művelték. Az arúviszony alapján a tőkés rend erőteljesen kifejlesztette az orvosok, jogászok, művészek stb. rétegeit, akiknek a teljesítményeit nem állandó javadalmazással, hanem esetenként fizeti meg. (Innen a „szabadfoglalkozású“ megjelölés.)

Az „intelligencia“ azokon a kifejezéseken is végigvezethető, amelyekkel magyarul ezt az osztályt jelölik. Kezdetben (németesen) *lateiner* a neve a középkorból átvett iskolatípus, a latin gimnázium után. (Ez a kifejezés is utal a kezdő magyar kapitalizmus német jellegére. L. a „Korunk“ 1933 febr. számában. „A magyar „középosztály“ válsága“ c. tanulmányt.) Általánosabban és műveltségében kötetlenebb típus jelenlétére mutat a tanult ember meghatározás. Mindkettő azonban még csak szórványosan előforduló típust jelent. A következő fogalomstáció, az értelmiség szó már szélesebb háttérre mutat. Még szélesebb háttérre vonatkozik az intelligencia gyűjtőnév, amely magába foglalja a falú intelligenciáját is (jegyző, tanító stb.). Az intelligencia keretei azután már gyorsan tágulnak. A proletáriátuson kívül — újabban — ez az osztály gyarapszik a legjobban. Ezért lehet napjainkban ez a réteg a széthulló tulajdonképpeni középosztály támasza, s kerülhetett annak a helyére is. Így ez a réteg szorosan zárkózik a polgársághoz. Az intelligens ember mindig ur és ur ember is. Az intelligencia egyik rétege (főleg a legnyilvánosabb hivatásuak, mint az ügyvédek stb.) a közéleti szerepléshez is széles utat nyer. Viszont az intelligencia gyarapodása idővel leromlasztja polgárság előtti becsét s ezért van az, hogy egyrészt szellemi-illetve fejmunkásokról, másrészt intellektuelekről beszélünk. Mindkét meghatározás külön-külön kategóriát fed. A fejmunkások azok, akik adminisztrációs minősítéssel bírnak, s közvetlenül a tőkés gépezetben foglalnak el helyet (mérnökök, technikusok, tisztviselők stb.) míg az intellektuel megnevezés elsősorban a szabadfoglalkozásúakra vonatkozik, s egyuttal a kulturális (nem szabadalmatikus) érdeklődésük körét jelenti. Ezeknek az elnevezéseknek szociális hangsúlya már azt sejteti, hogy az intelligencia egyes kategóriái kedvezőtlenebb osztályhelyzetbe kerültek. A fejmunkás szó a rendszerben való nagyobb kiszolgáltatottságra utal. Az intellektuel megnevezés viszont a problémákra beállított kulturérdeklődés jelenlétét tanúsítja. Az ilyen (kulturproblematikus) beállítódás kiegyensúlyozatlanságot, másszóval a szociális bázis megingását árulja el.

(Minthogy az intelligencia megjelölés még az osztály egyességét jelenti, s mi az osztályt a maga egészében akarjuk a továbbiakban tárgyalni, ezért az „intelligencia“ kifejezésnél kell ma radnunk.)

*

Az intelligencia természete jölehet szociálisan épőly felemás, mint a tőkés rendszer többi mellérendelt osztályai, azoktól lényegesen eltér. Az intelligencia osztályhelyzeti különösségét elsősorban az jellemzi, hogy egyrészt nem bír sem termelőeszközökkel, sem magántulajdonnal (mint a kispolgár, vagy paraszt), másrészt nem vesz részt a termelésben, egzisztenciája alapját azonban mégis a szabott bér képezi. (Azok a kevesek, akik megtakarított pénzhez jutnak, nem változtatnak az osztálylányegen). Helyzete még visszásabb azáltal, hogy bár

bérért dolgozik, mégis a polgárság tartozéka: burzsoár-érdekek vannak gondjára bízva. E hűlt és taszító körülmények következtében az intelligencia privilégizált osztály. Privilégiuma: a képzettség. Szociális helyzetét, osztályideológiáját, s a társadalmi osztályokhoz való viszonyát ez határozza meg. Természetesen mindez csak arra az időre vonatkozik, amikor még a rendszer és így az intelligencia is a fejlődés útján tartanak. A tudás privilégiuma becsbe helyezi az intelligenciát a polgárság előtt, amely ezért — a mégis fennálló társadalmi különbség fejében — urrá nyilvánítja. S mert az intelligenciának ideológiailag is ki kell szolgálnia a polgárságot, természetes, hogy az uralkodó osztály életmódját is lemásolja s ezzel igazolja, hogy a társadalomban szintén felsőbbrendű tényező. Ez a törekvés persze döntő: erejét meghaladva is fenn tartja a „ranghoz illő“, sőt rangon felüli életnivót és ügyel a nagypolgárság allűrjeinek átköleszönsére. Az intelligencia egyrésztének sikerül — főleg házasság révén — a burzsoá-pozíciókat is elérni, s ezek után szeretne az egész osztály nyomulni. Ezért létecel az intelligencia körében a „kARRIER“. A társadalmi rendszerek fejlődése idején az osztály erősei és ügyesei az osztályok iránytűi. Természetesen az osztály zöme számára ez a cél csak cél. Az intelligencia tömegének helyzete lényegesen a „jó időkben“ sem rózsás, — hisz erre az osztályra is az osztály kiszabott életfeltételeivel van szüksége a rendszernek.

A felemás osztályhelyzetnek felel meg az intelligencia tisztázatlan és felszínes szellemi élete is. A tőkés rendszer — természetéből kifolyólag — különben is a szellemi élet sekélyességét jelenti. Az individualista társadalomban az arisztoteleszi hérosz-kultuszra épített logika az irányadó, (ez a logika mindig úgy fogalmazza meg az erkölcsi szellemi követelményeket, hogy azoknak csak igen kevesek képesek megfelelni) s a tőkés rend szellemhordozó osztályának, az intelligenciának minden jelenségben az idealisztikus „logikusság“ a próbaköve. Még a vallás kérdésében is pl. csak az észszerű logikát használja fegyverül, s ezen a téren is a természetnek a technika által való legyőzésére utal. A vallás társadalmi okaira pl. rá sem eszmél, jöllehet a vallás kérdésénél van leginkább elemében az intelligencia. A logikának ily kizárólagos alkalmazása szükségszerűen statikus, merev állapotban magyarázza a dolgokat: egyiket a másikkal. Az intelligencia felületen mozgó világszemlélete így az összefüggések kereséséből áll. A társadalmi jelenségeket előzmények és következmények nélküli „szenzációkként“ látja. Minden ilyen „szenzáció“ esoda, mely csak arra jó, hogy az intelligencia egyes tagjának egyéni értékét növelje.

Az intelligencia műveltsége tudásból és nem felismerésből áll. (A „Kenntniss“ és „Erkenntniss“ közti különbség). A műveltség kritériumait itt: az ismeretek rakogatása és halmozása. Ez viszont a műveltségbeli kaotikusságot s a szerzett ismeretek gyors elavulását eredményezi. Az intelligenciánál tudást a minél több nyelv elsajátítása, a pedáns beszéd- s levélstílus, az aprólékos földrajzi tájékozottság, a gyakorlott emlékezés (évszámokra, mondásokra, stb.) jelenti. Minden „intelligens“ ház bibliája a lexikon, miután a lexikon nélkülözhetetlen az ismeretek skatulyázgatásához. Az intelligencia eszménytípusa az „univerzális“ műveltségű „Schönggeist“. Hasonló képet mutat az „intelligencia“ intelligenciája: a tudományos kutatás, mely minden látszólagos szabadsága és párfogoltsága ellenére kezén-lában kötött. A módszerelenség megkíméli attól, hogy a kellemetlen összefüggéseket kénytelen legyen felfedezni, vizsgálatait tehát elaprózva és elkülönítve folytatja.

Az intelligencia bármelyik generációja azt a világképet veszi szemléletei alapjául, amely művelődése idején, fiatal korában körülvette. A következő nemzedék elé azonban a termelési mód változása már más világképet tár és így „modern” ember mindig érthetetlenül mered az új „modern” emberre. Kiegészítő tényező e tekintetben az iskolai tananyag életidegensége, amely alig termékenyít és így szintén hozzájárul ahhoz, hogy az intelligencia „tudása” megmerevedjen. S mert a tulajdonviszonyokat megdönthetetleneknek hiszi, ezért a jövőt is sivárnak látja. A haladás csak technikai fejlődést jelent nála. Az író-intelligencia képzelete szerint a jövő embere az Atlanti-óceán alatti expresszen robot, üvegeséből szüresöli a mesterseges húst és a Mars lakóinak udvarol. Arról a lehetőségről, hogy az ember és ember közti — gazdasági — viszony is megjavuljon, nem tudnak az intelligencia „előrelátó” írásai. Nem is tudhatnak: hisz elvük a „nines új a nap alatt”, s hogy „a történelem csak ismétlődik”.

Természetesen a fokozott kényelem elképzelése mégsem töltheti be azt az űrt, amit az a le nem tagadható társadalmi ellentétek miatt még utópiáiban is érez. A társadalmi jelenségekkel szemben az intelligencia tehetetlenül áll. A dolgokban nem talál értelmet s állandóan ránehezedik a mulandóság és „az élet haszontalanságának” érzete. Elégedetlenségét mélyíti „igazságtalan” helyzetének tudata, miután több jogot érez arra, hogy a kevésbé képzett burzsoázia helyét birtokolja. Ebben a stádiumában az intelligencia még messze van osztályhelyzetének felismerésétől. A „felvilágosultság” nevében „emberségre” inti ugyan a tőkét a dolgozókkal szemben, feltörekvési vágya azonban az utóbbiakról tisztes távolban tartja.

Az öntudatosító életcél az intelligencia öntudatlanná tevással pótolja, s a lenézve irigyelt polgárságot utánozva „élni” igyekezik. „Élni” viszont egyértelmű azzal, hogy „élvezni”, mert az individualizmus korában a munkát teherként s az egyén száműzésének tekintik. Az ellenszenves munkát s az élet kérdéseit az időnkénti szórakozás segíti eltagadni, s sokszor az intelligencia u. n. „komoly” tagjai életben is csak a „jólsikerült” (valójában erőszakolt) mulatságok jelentenek „eseményt”.

*

Az intelligencia privilégiuma sokáig védett. Védi az osztálytársadalmi szempontoknak megfelelő nevelési rendszer, mely megteremtí ugyan a népoktatást, de csak azért, hogy a gépekkel ne teljesen tudatlan emberek bánjanak; a továbbképzés elől azonban a tömegeket — nehéz életfeltételeik következtében — már elzárja. Az intelligencia szivesen veszi ezt az állapotot, mert a tömegek előtt is különösebb tiszteletet szerezhet magának, ha azok a „tudásról” némi sejtelemmel bírnak. Az intelligenciát kiváltságának féltése kifejezetten művelődésellenessé teszi, bár ez a félelem előbb-utóbb hiábavaló, mert a kiváltság idővel — nem a tömegek részéről — hanem a termelési rend jóvoltából veszélybe kerül. A veszély onnan indul ki, hogy a többi társadalmi középelemek bázisa előbb indul romlásnak, mint az intelligenciáé. A monopol- és finánc-tőke által fojtogatott osztályokra tehát mindig csábítóan hat az egyenletesebb életstandardot mutató intelligencia helyzete. Fokozódó átáramlás veszi kezdetét, s végül már nemcsak a kispolgár, de a paraszt, sőt még a versenyben visszaszorítását érző polgár is rendszerré teszi, hogy fiát „taníttassa”, miután így könnyű módon lehet belőle „úr”. Az elárasztáson kívül maga a kapitalizmus is folyton tágitja az osztály kereteit. A növekvő termelés, hitelélet s

a modern államapparátus is e réteg kiszélesítését követeli meg. A közép- és főiskolák szaporodnak, míg azután ez a termelés is tultermeléshez vezet. Így, rövid idő alatt az intelligencia is saját állandó tartalékeregével rendelkezik, amely aztán ezt a kapós portékát is potomon áron szállítja. Közben az intelligencia a nivót mindenestre tartani igyekszik. Ebből ered a nők magasabb képesítésével szemben való ellenkezése.

Az intelligencia felvilágosultságát megtagadva sorompóba lép a konkurrens zsidó intelligenciának a tanulástól való visszatartásáért is. Még a magasabb vizsgadíjak fenntartását is szorgalmazza. A nagy nivelláló mester, a tőkés rendszer, — mely fejlődve és fejlesztve tenyészti ki a pusztulás tényezőit — kiszorítja így pozíciójából az intelligenciát is. A külszínhez a végletekig ragaszkodó intelligencia még a táplálkozás rovására is fenntartja lakásviszonyait, öltözködési módját stb.

Ez idő után már nemesak a gazdasági, de a fokozottabb politikai kiszolgálást is számon kéri a polgárság az intelligenciától, ha egyik-másik rétegéért tesz valamit. Az uralkodóosztály a meggyarapodott intelligencia szerepét abban jelöli ki, hogy a közben legyengült kispolgárság helyett a középosztály tulajdonképpeni magva legyen. Ez azért szükséges, mert a kispolgárság a tőkekoncentráció következtében kistermelésével stb. egyre jobban elvérzett, javarészt közvetítő foglalkozásokra hígult fel és így gazdaságilag alap nélkül maradt. Az imperialista világháború után, amikor már nyilvánvalóvá lett, hogy a „középosztály elpusztul“, a polgárság sietve építi ki magának új támaszait. Történik ez egyrészt a nagyszámú intelligencia új felhasználásával, másrészt pedig azért, hogy új agrárpolitikai (földreform, kisajátítás stb.) révén próbál maga mellé egy szélesebb középbirtokosságot teremteni. Az átmenetet képező, új középelemeket az ellentétek tompítása végett is létre kell hozni. Különben is, amikor a tőkés termelés természetéből kifolyólag felőrli valamelyik rétegét, akkor hevenyészve be kell tölteni a keletkezett hasadékokat. A világháborút követő kaotikus gazdasági években a kispolgárság még gyorsabban esett szét. Az inflációk, pénzbecserélések, lebélyegzések, valutaingadozások, államváltozások még inkább sodorják a kistőkét a nagytőke felé. Ez osztálytalpraállításáról már szó sem lehet, hisz a kartellek és trösztök feladata ép' a kisüzemek stb. eltakarítása. Egy új középbázis formálására könnyebb tehát az intelligenciát felhasználni, mert annak csak foglalkoztatást kell adni. E célból mindenütt kibővül — jóval a szükségesnél — az állam és autonóm szervek (vasut, posta, monopol stb.) bürokráciája. Magyarországon a Bethlen-ára sarkalatos célkitűzése az volt, hogy államerősítő elemként — a repatriáltak bevonásával is — tág alapokra helyezze a köztisztviselői osztályt. Csehszlovákiában ugyancsak az állami hivatalnok osztályt jelölték ki az ország társadalmi tengelyéül. Életnivójuk és megbízhatóságuk fenntartására elkerülhetetlen az államok kiméretlen adórendszere. Az előbbi célt még következetesebben követi a fasizmus. Mussolini államhatalmát a milícia mellett az új fasiszta államhivatalnoki karra bázisozta. Hitler első dolga volt foglalkozás nélküli hivataltalponosokat a „megbizhatatlanok“ helyére, sőt új állásokat is kreált. Azonban nemesak Mussolini és Hitler követelik meg az új állásokért a politikai szolgálatot, mert a többi országok tisztviselőit is jobboldali alakulatokba szervezik be. A kialakuló fasizmus egyuttal még arra is törekszik, hogy a diákságot is felhasználja céljaira, s a diákság hovatartóiból csakis arra állítja be magát, hogy elhelyezéséről az állam gondoskodik. S minél nehezebb lesz

ez, annál élesebben követelik közalkalmazottak és diákok a vallásilag vagy nemzetileg „idegen“ elemek teljes háttérbeszorítását. Ezek a rétegek alkotják később mindenhol a fasizmus élcsapatát, mert talajtalanságuk következtében igényük és türelmetlenségük még a fasizmus által felhasznált kispolgárság és parasztság türelmetlenségénél is nagyobb. Természetes azonban, hogy az új pozíciókat még sem maradéktalanul az intelligencia kapja, mert a többi hajótörött egzisztenciák is az állam védő-gondoskodó szárnyait keresik. A tartaléksereg az intelligenciában ekkorra már különben is oly nagy, hogy az állam által véghez vitt lecsapolás sem jelent sokat. Az új országalakulatokban a hirtelen kitermelt új „nemzeti“ intelligencia leszorítja a régi, „nemzetiségi intelligenciát. (E körülményben új osztályfeszültségi mag rejlik.) Hamar az is bebizonyul, hogy az új uralkodónemzet intelligenciája is nekiszalasztott módon termelődött ki, s ezt váratlanul éri a kapitalizmus közben előállott hanyatlása. Az intelligencia széles tömegei kezdenek pauperizálódni, általánossá válik a „szellemi proletár“ fogalma s az egész osztály, mint olyan, kérdőjelet kap. Új gazdasági orientációk keresése, s a teljes dezorganizáció veszi kezdetét. Az intelligencia is más osztályok felé menekül: gimnazisták mennek inasoknak, diplomás emberek vándorolnak ki, még gyarmatokra is, hogy akár két kézzel keressek meg kenyérket stb., stb. A helyébe rögzített intelligencia köréből egyre többen és többen fanyalodnak közvetítő foglalkozásokra. Az intelligencia minden reménye „egy akármilyen állás“: az orvos már csak körorvos szeretne lenni, a főtisztviselő óráskönyvelést is vállalna, az ügyvéd nagyközségekben néz gyakorlat után s a mérnök örvend, ha kisegítőként dolgozhat.

A szétesés még jobban fokozódik, amikor a tőkés termelés ellen-tétei a rendszer strukturális válságát is megérlelik. A produkció évek alatt évtizedekkel esik vissza, holtvágányra toódik a technikai fejlődés, találmányok, kutatások kiaknáztatlanul maradnak és a hanyatlással együtt most már összezsugorodik a rendszer adminisztrációja is. A visszafejlődés törvénye nyilvánul meg abban, hogy a tőkések ismét családtagjaikat állítják be a nélkülözhetővé tett intelligencia helyére. A jelszó ismét inkább „dolgozni“, mint „élni“. Ám ez a „dolgozás“ most már nem az előbbrejutásért történik, hanem, hogy „még rosszabb ne legyen.“

Közben a termelés nagymérvű visszafejlődése még jobban felbontja a már bomló osztályfelületeket. Az összes társadalmi közep-clemek a proletáriátus színvonala felé nyomulnak le. Az átalakuló osztályhelyzet új tartalommal telíti meg osztálytudatukat, amely a rétegek különböző szociális helyzete szerint különbözik. A kispolgárság a nagytőkével fordul szembe, mert a monopól- és fináncetőkét okolja elbukásáért, a dolgozókkal azonban még nem szolidáris, mert kis magántulajdonát megtartani, vagy legalább is visszaszerezni reméli. Ez a tendenciakettősség variálódik a keresztényszociálistizmusokban, s később még határozottabban a fasizmusokban. S ha a falú középrétegeit némi megnyugtatóssal töltik el a falut érintő intézkedések (boletá, moratorium, konverzió stb.), a gyökeres ideológiai revízió az intelligencia nagy tömegeinél annál inkább kezdetét veheti. Oka ennek egyrészt, hogy a magántulajdonhoz — kevés kivétellel — nincs köze, másrészt korábban ismerheti fel, hogy ugyancsak kiszolgáltatottja a tőkés rend-nek, amely rend tüstént rideg elbánásban részesíti, amint kellő feles-legben áll az intelligencia rendelkezésére. A társadalmi vajadás idejében az intelligencia elvont gondolkodási képessége s tágabb szellemi horizontja is hamarabb lehetővé teszi a dialektikus gondolkodás

jelentkezését nála. Az új felismerés elsősorban azokhoz hatol el, akik a tőkés gépezetben közvetlenül vannak elhelyezkedve (magántisztviselők, technikusok stb.) és így a függőséget is nyomasztóbban érzik. A szabadfoglalkozásuk közül eleinte főleg az orvosok hajlamosak az új orientációra, mint akik saját helyzetrosszabbodásukon kívül a legsűrűbben ütköznek a bajok szociális okaiba (tuberkulózis, nemi nyomor, idegbajok, magzatelhajtás, vérszegénység stb.) Az idegenkedés a mai rendhez kötött rétegeknél (ügyvéd stb.) a legerősebb. A korábbi, ugynevezett „nyugodt idők“ intelligenciája célnélkülisége miatt volt léleknyugtalan. Ennek az intelligenciának helyébe a mostani „bizonytalan“ korszakban egy célja felől bizonyos intelligencia lép. Ez az új intelligencia a dialektika módszerével állást foglal minden problémával szemben s tisztánlátásával likvidálja mindenvalahai magasíratását. A „műveltség“ ennél az intelligenciánál már nem szemezetést, hanem a problémák megközelítését jelenti. Ezért elsősorban a folyamatokat magyarázó ismeretekből, elsősorban a társadalomtudomány és a lélektan ismeretéből tevődik össze. Kibontakoznak előtte így saját osztályának perspektívái is; rájön, hogy minden privilégium igazságtalan, s így a szellemi privilégiumnak is meg kell szünnie, hogy átadja helyét a fizikai és szellemi munka párosulásának. Javarészt az intelligenciának ezek a rétegei alkotják az u. n. rokonszenvezők (sympathizants) táborát. Ez a minősítés mindenestre arra mutat, hogy még csak elméleti csatlakozásról van szó, lévén az intelligenciának még mindig több veszíteni valója, mint a dolgozóknak. Ezért ezután a világnézetét revidáló intelligenciát nem kevés bizalmatlanság is fogadja. Ez a bizalmatlanság főleg az intelligencia polgári előítéleteire, nevelésére stb. vonatkozik. A proletár-szótár „intellektuel“ elnevezése az egész osztályt kimeríti s így az „intelligencia“ kifejezés már egy letűnő fázisra kezd emlékeztetni. Az „intellektuel“ minősítés már-már világnézeti értelemmel bír.

Az intelligencia társadalmi középhelyzete természetessé teszi, hogy körében az ideológiai bizonytalanságnak tág a lehetősége. Egy nagy hányada az intelligenciának megalkuszik a reformista törekvésekkel. Tipikus példa erre az osztrák szociáldemokrácia, mely jórészt „intellektuel“ irányítás alatt áll. Abban a fázisban viszont, mikor a faszizálódás az eddiginél is nyiltabban és általánosabban állítja félre a „demokráciát“, az intelligencia nagy rétegei a fasizmus istápolói közé állnak. Erre a szerepre azonban — mint már mondtuk — főként az állam által foglalkoztatott vagy foglalkoztatandó elemek kaphatók. A beteg rendszer ezer baja azonban ezt a táborát is kikezdi. A strukturális krízisben a tőkés rend mechanizmusa mindjobban rongálódik. S mert a tőkés rend a bajokat megelőzni nem képes, a halmozódó bajok eltüntetésére csak utólagosan gondolhat. Az utólagos gyógyítgatások alkalmával viszont — ha nem szívesen és vigyázva is — fogadott gyermeke testébe kénytelen operációs késével beleszaladni. Erre kényszerítik a szaporodó állambáztartási gondok. Ekként gyarapodnak azok a rések, amelyeket a bérredukciók, áldozati adók, B-lista, késedelmes fizetés stb. által a közalkalmazottak alapján ütni kénytelen. Természetesen ezeket a réseket a különféle kis előnyök (lakbérleti védelem, olcsó utazás stb.) távolról sem ellensúlyozhatják. Ugyanakkor súlyosbodik a nemzeti diákság elhelyezésének kérdése is. Mindezen körülmények ellenére azonban az intelligencia rétegei — osztályillúziók miatt — általában az előretörő fasizmus műveleteit mozdítják elő, jóllehet alig késléltehető gazdasági bázisuk további züllése, ami pedig erjedésüket nem engedi nyugvópontra jutni. Erre mutat a köz-

tisztviselők, tanítók stb. határozottabb ellenállása minden új gazdasági rendszabállyal szemben.

Az intelligencia végleges megrendülése és mai alkatának teljes szétmorzsolódása kikerülhetetlen.

K E M É N Y N E K L E N N I

Irtta: VERES PÉTER (Balmazújváros)

Köröskörül sötét borulás, ordas fellegek a földet surolják, csak a villámok cikáznak.

Vihar van, jajgató szél rázza a fákat, kinyjukban földig hajolnak.

Sehol fény sugar. Nincs két hasadás a fekete égen

s nem csillan magányos csillag az ég peremén sem.

Mintha örökké akarna tartani, csak a hitünk tart már bennünket, hogy él még a Törvény s holnapra kisüt a nap.

Asszony, gyerekek, szülők és rokonok cibálnak jobbról és balról:

— Menekülj! Fuss! vagy add meg magad, mert minden elveszett!

Jönnek a bölcs barátok s halkán suttojják:

— Lapulj! — az élet alkalmazkodás.

Testvérünk mondja: — Nézzed a fákat, hogy lehajolnak

s nézd a virágot, az árva fűszálat,

ha ráfekszik is a kő, oldalt kibuvik s bár sápadtan és hajlott derékkal, de mégis a nap felé tör,

hajolj hát te is — hisz élni így is csak lehet:

a célhoz sok út vezet, de egyse egyenes.

Sokan futkosnak fejükvesztetten, sirni lehetne rajta, ha érdemes volna, ha szabad volna,

de keménynek kell lenni,

önérzetünk, hitünk, erőnk, igazságunk mind ezt követeli.

— Eh, mit! — hiszen ugyis mündegy!

Ha megadjuk magunk, akkor meg a lelkünk, összetörve-verve, önmagát emészti.

Azt tegyük hát, amit a lelkünk kíván s a szívünk megbír:

álljunk örhelyünkön összeszorított fogakkal.

A fasizmus egykor és most. (Párhuzamos idézetek.) „Már most megmondjuk: mi köztársaságot akarunk. S ellene vagyunk mindenféle diktaturának.“ (Mussolini. 1919 márc. 24.) — „Öfelsége elé Vittorio Veneto amaz Itáliáját hozom, amely újabb győzelmekre felkent és hűséges szolgája vagyok Öfelségének.“ (Mussolini. 1932 okt. 29.) — „Le az állam minden elképzelhető formájával és megtestesülésével. A tegnapi, a mai és a holnapi állammal... Nekünk individualistáknak csak egy marad... az anarchia mindig vigasztaló vallása.“ (Mussolini. 1920.) — „Mindent az államért, semmit az állam ellen, semmit az államon kívül.“ (Mussolini 1927 május 26.) — „...A vallás tudományos szempontból véne — képtelenség, a gyakorlatban — erkölestelenség s az emberekben, akikre ráragad — betegség.“ (Mussolini 1920.) — „A fascizmus számára a vallás szükségesség... Csak a vallás garantálja a tökéletes erkölességet.“ (Mussolini 1929.)

A MUNKÁSARISZTOKRÁCIA MAGYARORSZÁGON

Irta: PÁLFAI ISTVÁN (Budapest)

A magyarországi munkásarisztokrácia eleinte nem vett tudomást a munkásarisztokrácia marxista fogalmáról. Utóbb, amikor ez a fogalom mind ismertebbé vált a magyarországi munkásmozgalomban, az útszéli demagógia alantas kitalálásának tüntette fel vagy egyenesen a guruló rubel számlájára írta. Azonban ma már, amidőn széles tömegek ismerték fel Magyarországon is, hogy egy meghatározott „munkáspolitiká” semmi más, mint a munkásarisztokrácia anyagi érdekeinek a politikai kifejezése, nem érheti be többé eddigi magatartásával, hanem arra kényszerül, hogy az „elméleti kritika” fegyvereit alkalmazza a munkásarisztokrácia fogalmával szemben. Ez a körülmény vezetett a „Munkásarisztokrácia, című cikk megjelenésére, a budapesti „Szocializmus”, a magyar szociáldemokrata párt folyóirata ez évi februári számában. Ez a cikk már „engedményt” tesz a marxizmusnak, amennyiben elismeri a munkásarisztokrácia történeti létezését. De ezt az „engedményt” csak azért teszi meg, hogy végül kijelenthesse: Magyarországon „munkásarisztokratákról pedig, akik nincsenek, ne beszéljünk.” A magyarországi munkásarisztokrácia így „bebizonyítja” önmagáról, hogy nem létezik.

Amilyen az „elméleti kritikának” ez az eredménye, éppen olyanok természetesen eszközei is. A cikk szerint Marx a munkásosztályt egységesnek tekintette „alapvető munkáiban egyetlen olyan értelmű sort se találni”, amely szerint a munkásosztály „egymással szemben álló érdekesoportokra” bomlana fel. Sőt a cikk szerint Marx a szocializmus megvalósulásának elengedhetetlen feltételét a munkásosztály érdekességességében látta.

Igen egyszerű oka van annak, hogy Marx nem foglalkozott alapvető munkáiban a munkásosztály egymással szemben álló érdekesoportjaival, helyesebben azzal, hogy a munkásosztály egy rétege, a burzsoáziához csatlakozva, szembekerül a munkásosztály egészével. Az ugyanis, hogy Marx életében a munkásosztály — Anglia kivételével — sehol sem bomlott fel még ellentétes érdekű csoportokra. Ez a fejlődés csak az imperializmus korszakában vált általánossá, amelyet Marx már nem ért meg. (Ilyen „érveléssel”, amelyet a cikk itt megenged magának, akár a kartellek létezését is kétségbe lehetne vonni.) De azért Marx a munkásosztályt távolról se tekintette egységesnek. Így a „Töke”-ben tüzetesen foglalkozott azokkal a hatásokkal, amelyeket a nagyipari fejlődés gyakorol a munkásosztály rétegződésére: a tanulatlan és a női- és gyermekmunka előnyomulásával a tanult munka rovására, az ipari tartalékhadsereggel, a pauperizálódással, a munkabérek nemzeti különbözőségével. Ezáltal pedig éppen a munkásosztálynak arra a rétegződésére mutatott rá, amely állapot szolgáltatta az imperializmus korszakában ellentétes érdekű csoportokra való széthasadásához. Megállapította persze, hogy a kapitalizmusban mely erők érvényesülnek, amelyek a munkásosztály rétegei között fennálló különbségek elmosására irányulnak. Ennek a megállapításnak a helyessége szemmel látható éppen a kapitalizmus mai általános válságának a korszakában, amelyben a tanulatlan munka (a betanított munka alakjában) gyorsan szorítja háttérbe a tanult munkát a racionalizálással párhuzamosan, amelyben a tanult és tanulatlan munkaerő bére közötti különbség csökken és amelyben magának az imperializmus korszakában kialakult munkásarisztokráciának is mind számosabb

rétegei lesüllyednek az elnyomorodott munkástömegek mélyére. Azonban természetesen „egyetlen olyan értelmű sort sem találni munkáiban“, mintha a szocializmus megvalósulásának feltétele volna az, hogy ez az egységesítő fejlődés teljesen megszüntesse a munkásosztály rétegződését. A kapitalizmus azáltal, hogy növekvő mértékben egységesíti a munkásosztályt, növekvő mértékben megteremti saját elmulásának a feltételeit ebben a vonatkozásban is — ez itt Marx megállapításának az értelme és ez a megállapítás megtartja teljes jelentőségét az imperializmus korszakában és a munkásosztály érdekek szerinti rétegződésének a kérdésében is. Az imperializmus korszakában s ezen belül a kapitalizmus általános válságának a korszakában az az értelme ennek a tételnek a munkásarisztokrácia kérdését illetően, hogy a munkásarisztokrácia fokozatos számbeli összezsugorodása, amely a kapitalizmus anyagi fejlődésének az eredménye, növekvő mértékben megkönnyíti a szocializmus győzelmét, — de ezt egyáltalában nem teszi függővé a munkásarisztokrácia teljes eltűnésétől. Marx ép' így az önálló kistermelők előrehaladó proletarizálódásában, a társadalmi középrétegek fokozatos eltűnésében is csupán a szocializmus győzelmének a megkönnyítését látta, anélkül, hogy ezt függővé tette volna ezeknek a rétegeknek a teljes eltűnésétől, hiszen azt is megállapította, hogy a kapitalizmus mindig újból kitermeli önmagából ezeket a rétegeket. A munkásosztály teljes anyagi egységesülése el is képzelhetetlen az egész világot uralmának alávető imperialista kapitalizmusban, amely maga az egyenlőtlen fejlődés törvényénél fogva is nem egységes, hanem a legkülönbözőképpen tagozott rendszer s így különböző anyagi életfeltételeket teremt a munkásosztály egyes rétegei számára. Így az a mechanikus felfogás, amely a szocializmus megvalósulását a munkásosztály teljes egységének a feltételéhez köti, csupán egyik eleme a munkásarisztokrácia kispolgári elméletének, amely a szocializmust a szocializmus akadályai tanávé változtatja át, itt azáltal, hogy a szocializmus megvalósulását ma távolról sem adott s a jövőben is megvalósulhatatlan feltételhez köti. A munkásosztály haladott rétegei azonban már leszámoltak azzal a ténnyel, hogy még a végső küzdelemben is ott találják a munkásarisztokráciát a kapitalizmus mellett, — ha ugyanakkor tisztában is vannak azzal, hogy ebben a küzdelemben megkönnyíti győzelmüket a munkásarisztokrácia fokozódó összezsugorodása a kapitalizmus mai korszakában.

A cikknek azzal a szellemi bukfencével felesleges részletesen foglalkozni, amellyel „erkölcsi értéktételnek, a materialista nézőpont elvesztésének“ minősíti azt a megállapítást, hogy az imperializmus megvesztegette, megvásárolta a munkásosztály egyik rétegét. Egy ilyen állítás nem más, mint spekulálás az olvasóknak arra a szellemi zűrzavarára, amelyet a munkásarisztokrácia sajtója minden eszközzel elhinteni igyekszik a munkásfejekben. Vajjon mi anyagi tény, ha a megvesztegetés, a megvásárlás ténye nem az? Vajjon mi mást jelenthet a munkásarisztokrácia megvesztegetése, megvásárlása az imperializmus részéről, ha nem azt, hogy az imperialista kapitalizmus anyagi előnyöket biztosít a munkásosztály egy rétegének és ezáltal politikailag és ideológiailag korrumpálja és tényleg a saját osztályérdekei képviselőjévé változtatja át a munkásmozgalomban?

Azonban a cikknek van egy nagy felfedezése és pedig az, hogy nem az egyes országok munkásosztályai hasadnak szét munkásarisztokráciára és elnyomorodott munkástömegekre, hanem ez a folyamat országonként játszódik le, úgy, hogy egyes országok — és pedig csupán a vezető imperialista országok — egész munkásosztálya kerül szembe

munkásarisztokrácia gyanánt más országok egész munkásosztályával. Így például a cikk szerint az egész angliai munkásosztály, az egész amerikai munkásosztály, mindenestre ezeknek óriási többsége mint munkásarisztokrácia állott szemben évtizedeken keresztül az elmaradott országok munkásosztályaival, amelyekben munkásarisztokrácia egyáltalában nem alakult ki. Ennek igazolására azokra a statisztikákra hivatkozik, amelyek Angliában és Franciaországban az átlagos, tehát az egész munkásosztályra kiterjedő reálbérlépcső emelkedését mutatják a 19. század második felében. És hadállal utal Engels egyetlenegy levelére, amelyben ez 1852 szept. 24-én, megkülönböztetés nélkül beszél az angol munkások elpolgáriásodásáról.

Nem kívánhatjuk persze, hogy a munkásarisztokrácia ismerje Marxt és Engelt, a marxizmust, ép' oly kevéssé, mint nem kívánhatjuk meg ezt a polgári ideológusoktól. Hiszen a marxista elmélet tükrében a munkásarisztokrácia is ép'úgy csak a saját elkerülhetetlen elmúlását pillanthatja meg, mint a kapitalizmus, amellyel teljesen és visszavonhatatlanul összenőtt. Egy cseppet sem csodálkozunk tehát azon, hogy a cikk nem ismeri Marx 1872 ápr. 4-i levelét Sorgéhez, amelyben Marx sajnálkozik azon, hogy az angol városi munkások „vezetőinek egész bandája” nem jutott be a parlamentbe, mert így a munkásság megszabadult volna „ettől a népségtől”. Ép' ily kevéssé lep meg bennünket, hogy a cikk nem idézi Engelsnek Marxhoz intézett, 1881 aug. 11-én kelt levelét, amelyben Engels az angol szakszervezeteknek „a burzsoázia által megfizetett vezetőiről” beszél. (Amint látjuk, Engels is „elvetette a materialista nézőpontot” és materialista megállapítások helyett „erkölesi értéktételek” színvonalára süllyedt le.) És mindenekfelett természetesen találjuk, hogy nem vesz tudomást Engelsnek „A dolgozó osztályok helyzete Angliában” 2. kiadásához 1892-ben írt előszaváról, ahol Engels, az angliai munkásmozgalomról beszélve, szembeállítja a munkások „széles rétegeivel”, a tanulatlan munkások tömegeivel a munkásosztály „kiváltságos és vezető kisebbségét”, a „munkásosztály arisztokráciáját.” A munkásarisztokrácia és így közvetve a kapitalizmus érdekeit éppen nem lehet képviselni marxista alapon, csupán a marxizmus meghamisítása alapján. Azt azonban mégis elvárhatnánk a munkásarisztokrácia képviselőitől, hogy legalább a saját munkásarisztokrata nagyságaik műveit ismerjék. Így például illő volna ismerni a magyar munkásarisztokráciának, Kunfi Zsigmondnak „Az angol világbirodalom” című művét (megjelent 1915-ben a Népszava könyvkereskedés kiadásában), amelyben Kunfi egy egész fejezetben foglalkozik az angol munkásosztály széles tömegeinek a nyomorával, amelyet szembeállít a szakszervezetekben tömörült tanult munkások arisztokráciájának kedvező helyzetével. Ép' így ismerhetné az angol munkásarisztokrácia egyik ideológusának, Sidney Webb-nek (aki ma már a valódi arisztokráciába emelkedett Lord Passfield néven az angol burzsoázia körüli érdemei jutalmánál) „A szegénység problémája” című művét, amelyben ez 1908-ban az angliai pauperizmus ijesztő méreteiről számol be, vagy a reformista Tugan-Baranovski professzor ismert munkáját az angliai kereskedelmi válságokról (1901), amelyben Tugan-Baranovski, az angliai munkanélküliséggel kapcsolatban, ugyanazokat a tényeket állapítja meg mint Kunfi és Sibney Webb. De ezek a tények éppen azt a tételt cáfolják meg, amelyet a cikk bizonyítani akar a magyar munkásarisztokrácia szolgálatában. Így azután a cikk beéri egyedüli ténybeli „bizonyíték” gyanánt az említett nyers, az átlagreálbérek emelkedésére vonatkozó statisztikai adatokkal, amelyeket, a munkás-

arisztokráciáról szóló „elméletével“ együtt, valószínűleg a „baloldali“, de egészen jobboldali módra mechanikusan gondolkozó Sternberg „Imperialismus“-ából merített. (Jellemző és általános vonás, hogy a munkásarisztokrácia ideológiai elemeit a Marxra és Engelsre való visszatérés óvatossá mellőzésével az Oppenheimer vagy Sombart-féle polgári vulgármarxistákból, vagy a legjobb esetben olyan „baloldali“ mezbe öltözött modern vulgármarxistákból meríti, mint Sternberg.)

Nem akarunk itt belebocsátkozni az imperialista országok reálbérstatisztikájának az elemzésébe. Az angliai reálbérstatisztikával kapcsolatban ezt a munkát elvégezték már magyar nyelven is (lásd Jeszenszky Erik: „A munkásarisztokrácia Angliában“, „100%“, III, évf., 7. sz.) és számszerűleg kimutatták, hogy ha az átlagbéreket felbontjuk a munkásosztály egyes csoportjai szerint, azt kapjuk eredményül, hogy ugyanakkor, amidőn a szervezett tanult férfimunkások, a munkásosztály kiváltságos kisebbségének a reálbére a 19. század utolsó negyedében lényegesen emelkedett, a szervezetlen tanulatlan férfimunkások és a nőmunkások, tehát a munkásosztály nagy többségének a reálbérét illetően az emelkedés jelentéktelen volt és e mellett lényegében csupán a létfenntartási költségek csökkenésének automatikus következményét képezte. Így alakult ki a munkásosztály bérfelfőléésében — és pedig nemcsak Angliában és nem is csak a többi vezető imperialista országban, hanem, különböző mértékben és különböző elemekből összetéve a többi kapitalista országban is — az a bérellő, amely, kispolgári életszínvonalra emelve a munkásosztály „kiváltságos és vezető kisebbségét“, ezt munkásarisztokrácia gyanánt állította szembe a munkásosztály „széles tömegeivel“. A munkások többségének az átlagos reálbére a munkaerő termelési költségeit is alig érte el a reálbéremelkedés előtt, úgy hogy a jelentéktelen reálbéremelkedés ezeknek csak nyomorát csökkentette és ezt is csak átlagban, kiszélesítve a munkásosztály anyagi tagozódását, amely most már a pauperizált tömegek végleges nyomorától a munkásosztály legfelsőbb, kispolgári életszínvonalat elért rétegéig terjedt.

A dialektikusan, nem mechanikusan kezelt tények a kérdést ebben az értelemben döntik el. De a cikk igénybe vesz még egy, egyszerre naiv és raffinált „bizonyító“-eszközt. Utolsó és leghatásosabbnak szánt elméleti ütőkártya gyanánt a revizionista Bernsteinben jelöli meg „a munkásosztály széttagozódottságáról szóló elmélet szülőjét“ és Bernstein megcáfolására nemcsak a forradalmi Luxemburg Rózára hivatkozik (ami a baloldali manőverezésnek jól ismert fogása), hanem — és itt a munkásarisztokrácia politikai trükkjeivel szemben legedzettebb idegü olvasó is készüljön el meglepetésre — nem másra, mint Leninre. (Ez annyira hihetetlenül hangzik, hogy szükségesnek tartjuk, hogy a cikk idevonatkozó részét szóról-szóra idézzük. Ez a rész így hangzik: „Munkásarisztokrácia ebben a vonatkozásban“ — t. i. egy ország munkásosztályán belül — nincs. A marxista elmélet szerint nem is lehetséges. Lenin ezt igen jól tudta...“)

Mi itt a valódi helyzet? Bernstein felismerte az imperialista korszak küszöbén az egyes országok munkásosztályának a jövedelmi viszonyokon alapuló széles tagozódását. Megállapította, hogy a munkásosztály viszonylag jól fizetett felső rétege — tényleg a munkásarisztokrácia — nem forradalmi réteg többé, hanem beleilleszkedett a polgári társadalomba, meglátta ennek a rétegnek a reformista politikai törekvéseit és ezt a réteget — tehát a munkásarisztokráciát — tekintve a munkásosztály hivatott vezetőjének, ideológiai rendszert dolgozott ki számára a revizionizmusban. Bernstein tehát, ha nem is fedezte

fel a munkásarisztokráciát, de ennek a létezését valóban elismerte az egyes imperialista országok munkásosztályán belül. De ugyanakkor — és itt ez a lényeges — a szocializmus nevében el is fogadta a munkásarisztokrácia reformista törekvéseit, amelyeknek szécsővé vált és nem látott érdekkellentétet a munkásarisztokrácia és a munkásosztály széles tömegei között. Nyilvánvaló, hogy ez a felfogás teljes ellentétben áll a munkásarisztokrácia marxista elméletével, amely a munkásarisztokráciában a kapitalizmus érdekei képviselőjét látja és vele szemben a széles munkástömegeket, ill. ezek pártját tekinti a proletár osztályérdek letéteményesének. (A Bernsteinéhez hasonló felfogást találunk még ebben az időszakban „baloldali” kiadásban Sorelnek a forradalmi szindikalizmusról szóló tanában, melynek értelmében a szakszervezeti munkásarisztokrácia ugyancsak hivatott — csupán nem reformista, hanem „forradalmi” — vezetője a munkástömegeknek.) Már most Luxemburg a munkásosztály ellentétes érdekű csoportokra való szétszakadásának a tényét ép'oly kevéssé ismerte fel, mint Bernstein; nem ismerte fel tehát azt sem, hogy a revizionizmus csupán ennek a ténynek az egyik kifejezése. Ez is egyik hibája volt. De ennél fogva a vita Bernstein és Luxemburg között nem is a körül a kérdés körül forgott, hogy a munkásosztály széthasad-e ellentétes érdekű csoportokra vagy sem, vagyis nem is a munkásarisztokrácia kérdése körül forgott, amely kérdésben mindketten ugyanazt a helytelen elméleti álláspontot foglalták el, hanem Luxemburg — ha öntudatlanul is, a széles munkástömegek képviselőjeként az ellen a revizionizmus ellen harcolt, amely tényleg a munkásarisztokrácia ideológiája volt. Ez volt Luxemburg nem elméleti, hanem gyakorlati álláspontja a munkásarisztokrácia kérdésében. Tudjuk, hogy ez a harc Luxemburnak végül is életébe került. Így Luxemburg végül a saját halálával erősítette meg a munkásosztály ellentétes érdekű csoportokra való széthadásának a tényét. Ha tehát Luxemburg elmélete nem is, de küzdelmei és sorsa bizonyítékot szolgáltatnak a munkásarisztokrácia marxista elmélete mellett. És ha most ugyanaz a munkásarisztokrácia, amelynek fegyveres Noske-legényei kioltották Luxemburg életét, éppen a munkásarisztokrácia kérdésében is saját áldozatának, Luxemburnak a háta mögé akar elrejtőzni, akkor ez a politikai leplező-manőver nem sokat különbözik a hadtűgyalázástól.

A Leninre való hivatkozással felesleges érdemileg foglalkozni. Olyan dolog ez, mintha például a polgári közgazdaságtan a Marxal folytatott vitájában Engelshez fellebbezne.

A munkásarisztokrácia általános elméletének a kérdése így elintéződik. De a cikknek még mindig marad egy „ütőkártyája”, ezuttal csupán magyarországi vonatkozásban. Legvégezetül azt igyekszik kimutatni statisztikai adatok segítségével, hogy legalább is Magyarországon szó sem lehet munkásarisztokráciáról. Az itt felhasznált statisztika „a budapesti munkások” bérstatisztikája 1928-ból. Ez a statisztika mindössze 51.000 munkásra vonatkozik, tehát még az összes budapesti munkások béradatát sem öleli fel. Nyilvánvaló, hogy ilyen korlátolt alap egymagában kizárja a kérdés tisztázását. Kisérjük meg tehát a magunk részéről, hogy képet nyerjünk a magyarországi munkásosztály rétegződéséről az összes mezőgazdasági és ipari munkásra vonatkozó bér adatok segítségével.

A következő adatok az 1931. évre vonatkoznak, tehát nem veszük figyelembe a béreknek — a reálbéreknek is — azóta bekövetkezett esését. A mezőgazd. napszámokra vonatkozólag a Földműv. Min. évszakok szerinti napszámberadatain alapulnak, amelyeket az Orsz.

Mezőgazd. Kamara becslésének megfelelően 25 százalékkal csökkentettünk. Minthogy a munkanélküliség hatásainak a figyelembe vételét itt általában mellőzzük, a mezőgazd. napszámokos évi átlagbére kiszámításánál a maximális 200 munkanapot vesszük alapul, vagyis a mezőgazd. napszámokos helyzetét az 1931-ben voltnál jelentékenyen kedvezőbbnek tüntetjük fel. Az évszakonkénti napszámokosakat nyár = 75, tavasz-ősz = 50—50, tél = 25 alapon mérlegeltük. A mezőgazd. férfieseléd átlagos évi bérét 500 P-ben vettük fel. A gyáripárban az egyes munkáscsoportok béreit ismerjük a hivatalos gyáripari statisztikából. Másrészt az Oti adatai alapján, amelyek az összes ipari munkások számát és napi átlagos bérkeresetüket közlik (lásd M. Gazd. kut. Int. 17. sz. helyzetjelentését), a gyáripari munkáslétszám és munkabérek ismeretében kiszámíthatjuk az átlagos kisipari munkabérekét a gyáripari foglalkoztatottságnak megfelelő évi 276 munkanap feltevése mellett és ezen a kereten belül is, az 1920-as népszámlálás adataiból ismerve a kisipari munkások nemszerinti megoszlását és az ipartestületek 1931. évi adataiból a tanoncok arányszámát a segédekhez viszonyítva, a gyáripari arányszámok alapján külön a kisipari felnőtt férfi és nő — valamint tanoncmunkabérekét. Végül a gyáripari illetőleg rendelkezésünkre állnak a hivatalos gyáripari statisztika alapján az egyes foglalkozási főcsoportokban fizetett átlagbérek; itt, ismerve ugyan-ezen statisztikából a férfi és nőmunkások arányszámát az egyes foglalkozási főcsoportokban és a férfi és női munkabérek arányát az egész gyáriparban, még külön kiszámítottuk a férfimunkások átlagbérét az egyes főcsoportokban. Az egyes csoportokhoz tartozó munkáslétszámot és ennek tagozódását illetőleg a mezőgazdaságban az 1920. évi népszámlálás adatait vettük alapul, a gyáriparban az 1931. évi gyáripari statisztikát, míg a kisiparra vonatkozólag a fenti Oti statisztikát, az ipartestületi statisztikát és az 1920. évi népszámlálást. Egyes csoportoknál feltüntettük, általában az 1927. évi adatok alapján, azt is, hogy a munkásoknak milyen százaléka áll szakszervezeti kötelékben. A női- és gyermekmunkabérekre, valamint a nem és kor megkülönböztetése nélkül számított átlagmunkabérekre vonatkozó adatokat térszűke miatt nem közöljük, csak itt-ott fogunk utalni rájuk, valamint egyéb adatokra is. A következő táblázat tehát — a magyarországi bérstatisztika fejletlensége következtében — részben következtetésen alapuló, különböző időpontokból vett kiszámított adatokat is tartalmaz s ekként a részekben csak hozzávetőlegesen, bár célunkat kielégítően, tükrözi vissza a valódi viszonyokat.

A felnőtt férfimunkások átlagos évi bére 1931-ben

Csoport	A munkások száma 1000-ben	Össz. munk. száma 0/0-ban	Mérl. átlagos évi bér P-ben	Index-számok	Szervezettségi százalék
mezőgazd. napszámokos	376.7	45.2	359	100	
mezőgazd. eseléd	156.9	18.2	500	139	
mezőgazd. munkás össz.	533.6	64.0	400	100	0.4
gyáripari napszámokos	62.4	7.5	1061	296	
kisipari munkás	182.0	21.8	1070	298	268
összesen	244.4	29.3	1068		
gyáripari szakmunkás	50.2	6.0	1775	494	
gyáripari előmunkás	6.2	0.7	2230	621	
gyáripar. munk. össz.	118.7	14.2	1424	356	
gyáripar. férfi munk. korkülönbség nélkül	133.5	100.0			
ebből:					
kő-, anyag-, üvegyipar	19.5		1151	321	100

faipar	7.6		1209	337	
	27.1	20.3			
szövő-fonóipar	13.6		1519	423	4.1
élelm. ipar	19.3		1536		10.4
vasipar	24.7		1558		27.2
bőripar	4.4		1584		16.3
gépipar	20.9		1593	444	27.2
	82.9	62.1			
ruházati ipar	2.9		1670	465	26.5
vegyiipar	7.2		1729		16.2
papíripar	1.3		1885	525	
	11.4	8.5			
közh. vill. ár. fogy. t.	7.2		2218	618	
soksz. és műipar	4.9		3074	856 267	80.3
	12.1	9.1			
ipari férfi munk. összesen	300.7	36.0	1210	303	
férfi-munkás összesen	834.3	100.0	692		

Azt látjuk mindenekelőtt a táblázatból, hogy az u. n. szórás igen jelentékeny, vagyis a magyarországi munkásosztály igen szélesen tagozott kereseti viszonyait illetőleg. A nyomdai férfimunkás (soksz. és műipar) keresete $8\frac{1}{2}$ -szerese a mezőgazd. napszámos keresetének. Még az ipari munkás átlagkeresete is 3-szorosa a mezőgazd. munkás átlagkeresetének. A munkásság legfelső rétege, a gyáripari munkásság maga is szélesen tagozott: a nyomdai munkások keresete több mint $2\frac{1}{2}$ -szerese az üvegipari munkások keresetének. És ez a tagozódás még jobban kiszélesedik az átlagok további felbontásával. Ha a mezőgazd. napszámos minimális keresetét (Veszprém megyei átlag: 218 P, az 1928-as adatok alapján kiszámítva) állítjuk szembe a nyomdai férfimunkás keresetével, az arány 1:14, a nyomdai szakmunkással szemben még magasabb. (A reálkeresetek tekintetében a szórás mindenestre kisebb: a mezőgazd. munkás az olcsóbb falun, az ipari munkás általában a drágább városban él.) A keresetek nagysága és a szervezethez foka között kétségtelenül összefüggés mutatkozik: a mezőgazd. munkások 0.4 százaléka szervezett, a nyomdai munkások 80 százaléka és a gyáriparban is a legkevésbé szervezett textil- és üvegipari munkásokat találjuk a legalacsonyabb kereseti csoportokban. További tagozódásra vezet a férfi és női munkabér szembeállítására: itt az arány a gyáriparban 164:100, a mezőgazd. napszámosoknál 139:100, általános átlagban 158:100. Ugyancsak lényeges eltérést mutatnak a fővárosi és vidéki munkabérek: a hatósági munkaközvetítő 1931. év negyedik negyedére vonatkozó adataiból kiszámíthatólag a felajánlott ipari bérek átlagos aránya a fővárosban és a vidéken 150:100 (aminnél persze figyelembe jön a létfenntartási költségek különböző volta a fővárosban és a vidéken).

Ha azt nézzük, hogy milyen nagyságú munkásrétegek tartoznak az egyes bérescsoportokba, igen széles alapréteg felett keskenyebb középréteget és egészen keskeny felsőréteget találunk. A 834.000 munkás közül 534.000, 64 százalék tartozik a mezőgazd. munkásság 400 P. átlagkeresetű legalsó bérescsoportjába, a gyáripari napszámosok és kisipari munkások középső csoportjába 244.000 munkás tartozik 1068 P. átlagkeresettel, az egész 29 százaléka, míg a gyáripari szakmunkások, előmunkások legfelső, 1700—2200 P-s átlagkeresetű csoportjába csupán 56.000 munkás, 7 százalék. És a gyáripari munkások főfoglalkozás szerinti csoportosításánál is a nyomdai és villamossági munkások 2—3000 P-s átlagkeresetű legfelsőbb csoportjába csupán 9 százalék tartozik, — itt azonban a középső réteg a legerősebb számbelileg. Hasonló képet

mutat, alacsonyabb bérszínvonalon, a nőmunkások rétegződése is. (A nőmunkások száma a feldolgozott csoportokban 245.900, a gyermekmunkásoké, tanoncoké, ifjummunkásoké 363.800. Így az egész mezőgazdasági és ipari munkásság 58 százaléka férfi, 17 százaléka nő, 25 százaléka gyermek.)

Kérdés, hogy melyek azok a rétegek, amelyek életszínvonaluk viszonylagos magasságánál, tehát kispolgári életszínvonaluknál fogva a munkásarisztokráciába tartozóknak tekinthetők? A magyarországi viszonyok mellett, ahol 200 P. havi fizetése tanároknak, tisztéknek van, a havi 200 P. keresetet meghaladó réteget mindenestre idesorozhatjuk. (Magyarországon nem mérhetjük a kispolgári életszínvonalat az önálló kistermelők, kisiparosok, középparasztok életszínvonalán, mert ezeknek a többsége teljesen proletarizált.) Ide tartoznak tehát a nyomdai szakmunkások, havi 250 P-t is meghaladó keresettel és a vilamossági szakmunkások havi 200 P. körüli keresettel a gyáripárban (ezeknél a férfimunkások általános átlagbére is meghaladja, vagy megközelíti a fenti értékeket.) Ez összesen legfeljebb 10.000 munkás. Ehhez járulhat még a többi gyáripari szakmunkások és a kisipari szakmunkások egy töredéke a férfiaknál. A nőknél nem lehet szó számbajövő mértékben havi 200 P-t meghaladó keresetről. Így mindent összevéve a 200 P-n felüli havi keresettel bíró munkások száma nem igen haladhatja meg a 20.000-et. Ezek a munkások szakmunkások és, adatainkból következően, bizonyára nagyrészt szervezett munkások, de az ipari szakmunkásoknak is csak jelentéktelen részét, alig 10 százalékat képviselik. És az egész figyelembe vett férfimunkásságnak mindössze 2,5 százalékat, tehát elenyésző hányadát teszik ki.

Ezen az alapon tehát, az egész kérdést leszállítva egy mechanikusan kezelt, matematikailag teljesen kimeríthető probléma színvonalára, megállapítható volna, hogy Magyarországon „munkásarisztokráciáról, akik nincsenek, ne beszéljünk.“ Hogy áll azonban a dolog a valóságban?

A magyarországi viszonylag jól fizetett munkásréteg rendkívüli keskenységén csak az lepődhetik meg, aki Magyarországot a vezető imperialista országok közé sorozta. Természetes, hogy ez a réteg szükségszerűen igen keskeny egy elmaradottabb kapitalista országban. Nem jelentős az a tény sem a kérdés matematikai megformulázása szempontjából, hogy a munkásarisztokráciába bele tartozik, sőt ennek éppen felső rétegét képezi a párt-, szakszervezeti- és szövetkezeti-bürokrácia is, részben jelentékenyen nagyobb jövedelemmel, mint a legjobban fizetett üzemi munkások keresete, mert a munkásbürokrácia Magyarországon számbelileg egészen keskeny réteg. (A szóbanforgó cikk a munkásbürokráciának még a létezéséről is hallgat, — mindjárt látni fogjuk, hogy miért?) Azonban a munkásarisztokrácia jelentőségének a kérdése éppen nem korlátozható egyszerű matematikai kérdésre és így nem is fordul meg egyedül a munkásarisztokrácia számbeli nagyságán, ha az utóbbi természetszerűleg ki is hat ennek politikai súlyára. A munkásarisztokrácia számbeli súlya mellett először lényeges tényezője a munkásarisztokrácia politikai jelentőségének az egész munkásosztály tagozódása. Ugyanis a munkásosztály felette széles tagozódása, amely mint láttuk, Magyarországon adva van. annyit jelent, hogy a munkásosztálynak oly rétegei is, amelyek abszolút értelemben nem értek el magasabb — kispolgári — életszínvonalat, a munkásosztály egyéb rétegeihez képest mégis viszonylag magasabb életszínvonalon vannak. Ilyen életszínvonalon állnak Magyarországon, mint ugyancsak láttuk, általában az ipari munkások, kik közül egyben

a szervezett munkások is kikerülnek a szervezetlen mezőgazdasági munkásokkal szemben. Ennek a rétegnek a különleges helyzete azután ellentétes irányú hatásokat von maga után. Egyrészt képesíti az ide tartozó ipari munkásságot, városi tömörülésre és magasabb értelmiségre alapján, céltudatos osztályharcos aktivitásra, úgy hogy tényleg ebből a rétegből kerül ki az osztályharcos munkásmozgalom vezető kerete. Másrészt azonban ennek a rétegnek a viszonylag kiváltságos helyzete bizonyos elemeit — ha legkevesébe sem szakítja le véglegesen az osztályharc proletárfrontjáról — a végletes nyomor állandó ösztökélésének a hiányában, meghatározott történeti viszonyok mellett, átmenetileg passzivitásra indítja az osztályharcban és ezáltal tényleg alárendeli a munkásarisztokrácia vezetésének. A második lényeges tény a munkásarisztokrácia politikai jelentőségének a kérdésénél az, hogy a munkásarisztokrácia politikai befolyásának az ereje a munkásosztályon viszonylag független lehet számbeli súlyától, el is tekintve az érintett összefüggéstől. Hasonló jelenséggel más társadalmi viszonylatban is találkozunk. Meghatározott történeti viszonyok mellett, átmenetileg, néhány ezer nagybirtokos vezetése alatt tarthatja a középparasztok százezres tömegeit és a nagytőkések számban elenyésző súlyú rétege irányíthatja a kispolgárság széles tömegeit. Épp így, meghatározott történeti viszonyok mellett, átmenetileg a számbelileg csekély munkásarisztokrácia is vezetheti politikailag és ideológiailag a proletariátus széles tömegeit. Ennek a befolyásnak a vivője elsősorban a munkásarisztokrácia bürokratikus rétege. (Éppen ezért érthető, hogy a kérdéses cikk a munkásbürokrácia kérdését teljesen mellőzi.) És — Magyarországon is adva lévő — szervezeti eszközei különbözők és nagyszámúak. A munkásbürokrácia történeti okokból kiterjedt pártapparátust tart birtokában és a maga részére hasznosítja a párt tömegmozgalmi multját. Ugyancsak történeti okokból kezében tartja a szakszervezeti apparátust és rendelkezik az ezzel kapcsolatos nagy anyagi hatalommal. A bürokrácia maga a dolgozó munkásságból emelkedett ki, így a munkásság a saját osztályorsosait láthatja tagjaiban. Évtizedes együttműködésben összenőtt szervezetileg a pártban és szakszervezetekben a munkássággal, e szervezetekben állandó és személyes érintkezésben áll vele. A tömegbefolyásolás eszközeinek felhasználása tekintetében gyakorlottsággal rendelkezik. Befolyása ugyan elsősorban a pártba és a szakszervezetekbe tartozó munkásokra terjed ki, — amelyek kedvezőbb anyagi helyzetüknél fogva is hajlamosabbak e befolyás befogadására — de sajtója és a közvetlenül befolyásolt szervezett rétegek segítségével továbbsugározza befolyását a legszélesebb munkástömegekre is. Magyarországon ezenkívül igen nagy mértékben hozzájárul befolyásának erősítéséhez a kapitalizmus által részére biztosított legalitási, szervezeti- és sajtómonopólium a munkásmozgalomban.

A munkásarisztokráciát mindezek az eszközök Magyarországon is számával arányban egyáltalában nem álló politikai befolyáshoz juttatják a munkásosztályon. De ez a befolyás csak átmenetileg, meghatározott történeti viszonyok mellett érvényesül. Éppen ma játszódik le szemünk előtt Magyarországon az a folyamat, amelynek során a munkástömegek mindjobban felszabadulnak a munkásarisztokrácia befolyása alól s amelynek tendenciája arra irányul, hogy a munkásarisztokrácia valóban azzá az elhanyagolható mennyiséggé váljék Magyarországon, amelynek már ma feltünteteti magát. Azonban a munkásarisztokrácia befolyásának teljes megtörése nem lehetséges a kapitalizmusban. A munkásarisztokrácia befolyásának a teljes elenyészése csupán a kapitalizmus termelési viszonyainak a teljes eltűnével következhetik be.

UTI NAPLÓ 1933.

Irta: BABOS ANTAL (Berlin)

A DUNA PARTJÁN

Vasárnap van. Az országút fekete.
Szurok és kátrány ragyog rajta. Mindenfelől
autók és motoros kerékpárok cikáznak.
Csak a szegények mennek — két sorban — gyalog.
Ők is a Dunához vándorolnak, mely az
augusztusi napban mindenkit hűvösre mos.
Egy meztelen lábú proletár vasárnapi cipőit kezében viszi.

Itt domborodnak a megyeri vízművek beton kúpjai.
Míntha természetes ásták volna valamennyit. Szinte olvadnak
a forróságban. Szunyogok és legyek játszanak az
izzó hullámokon. — Csónakok. — Megfürdött, lustálkodó, csillogó
lovak. Időnkint bemártják szájukat és szürcsölik
a vizet. — Göd a balparton. Itt tanyáznak a prolik.
A Horányi csárda jobbra, itt a Természetbarátok és mások.

Óriás kotrógép kanalazza a Duna homokját. A Természetbarátok
bámulják, — pedig már két éve ott áll. Ott áll és zakatol.
A vizen át egy vékony fátyol lebeg. Olyan ez, mint az iv,
amin a parittyából kiröpitett kő repül. A Természetbarátok
bámulják. Mint minden évben. A báméskodás után usznak, vagy
fröcskölve lábálnak lassan a part felé.

A parton peckesen, mint a pulykák, csendörök jönnek.
Zöld-fekete kakastoll, rohamszűj, fegyver, kard és szurony,
tölténytáska, fehér keztü, a keztüben karika, a karikán lánc,
a láncon pár méterre tőlük egy barna, félmeztelen ember
megy: a part büszkeségeivel. A Természetbarátok áhítattal
bámulják ezt is. A csendörök viszik zsákmányukat, miközben zordan
néznek jobbra-balra, nehogy a parton a Rend

pókhálóját a kalandos emberi moszatok megzavarják. Egyszerre
a kakastoll megtorpan. Hirtelen fához karikázzák a meztelen
embert s kemény léptekkel megállnak egy asszony előtt:
„A parton kivágott uszó ruhában tanyázni tilos.“
Az asszony ijedten hanyatt-homlok ugrik a vízbe. Nagyot
loccsan. A bajuszok megpöndörülnek s a
fekete ember elmélázva utazik tovább hosszú láncán.

Végre, mikor már senki sem várja: újra felbukkannak a sodort
bajszú kakastollasok. Az asszony ismét a parton fekszik,
félálomban. Rácsapnak: — „Önt már figyelmeztettük;
tehát azonnal fizet tíz pengő büntetést, mert áthágta
az állam erkölcsi rendjét.“ — Az asszony, nyilván a pénzért,
a horányi parton a csárda felé veszi lépteit. De nem:
„Egyetlen lépést sem tesz innen, különben levágjuk, mint a répát.“

A föld és a víz közé szorítva így a szegény asszony megereszti
könyveit, amit a Természetbarátok ugyanugy megbámulnak, mint
a kotró
gépet, vagy a fecske szeplős tojásait s a bámulatnál többhöz nem
szokva

senki sem mozditja az ujját. Az asszony sir. A csendőr kardja markolatát szoritja, kihúzásra készen. A tíz pengőt nem hozzák az angyalok az égből. A csendőr világosan beszél:
„Adjon rá valaki egy rongyot, mert be fogjuk kisérni az örsre.“

A MORVA HEGYEKBEN

Ez itt a Balkán.
Elhagytam a Királyhágót.
A magyar csendőrök sötét kakastollát is
elfujta hál' istennek a szél.
Most Komáromnál dognak át a cseh határon,
Itt lakik Földes Sándor a költő,
akiben valaha nagyon bízam.

A Duna a hátunk mögött van.
A nagy cseh hegyek éjjeli álmukat alusszák.
Brnóban felköltének hajnali négykor
s lesepernek a padról a cseh utazók.
Mindegyik friss. Mindegyik gyorsan hadar.
Gunyolódva mosolyognak a sarok felé,
ahová sikerült magamat összehúznom.

A szájuk folyton-folyvást zakatol.
— Künn virradnak a rótszinü fenyőfák. —
Az állam nagy rendjét dicsérik,
a pompás utakat s a demokráciát;
Massarykot, az agg elnököt,
kinek nevéhez annyi minden fűződik
s akit kissé gunyorosan szocialistának

magasztalnak a hazafi cseh kereskedelmi
utazók. Olykor rám-rám pislognak,
a nemzetközi utasra, akivel szóba is
elegyednek, mikor a vagon ablakán túl
egy-egy szép vidék jön, mint a forgószelel:
vagy a gyáarak és fűrésztelepek prosperitását
magyarázzák, aminek oka mindig az elnök.

Prága előtt csaknem két órával
már együtt figyeljük a végtelen mezőket.
S hogy hét hadi repülőgép száll felettünk,
száll felettünk, mint ősszel a vadludak,
a cseh kereskedelmi utazók örömmámorban
esküsznek... Esküsznek a győzelemre, bármely
tájáról is jöjjön a világnak a véres kard.

Mint tárgyilagos idegen megjegyzés, szó
meg nem illet. Az őszi ugar színei
csalogatnak s nem a hős honfiak dagadó melle,
kik újra véres vetésről álmodnak, ahol
az ágyuk — ej-haj! — megmutatják!! Engem inkább az
érdekel, ami most a következő jelenetnél
járszódik, amíg a síkon vágat a vonat.

A kitünő utazók közül az egyik velem néz ki az ablakon s együtt látjuk — kétségbevonhatatlanul! — hogy a mezőn, tíz lépésre a sinektől egy cseh paraszt nyomja az ekét. Egy cseh paraszt s a ló helyett — nyilván — a felesége húzza a rudat. Húzza a rudat a reggeli áldott napsugárban. Ránézek szomszédomra, aki velem együtt ugyanugy

a szeméit mereszti s amikor már a paraszt s az asszony halavány fekete ponttá törpülnek és elmerülnek és elröpülnek, mindketten egészen szótlannal, egészen szótlannal egymás szemébe nézünk. A zavar teljes. A hazafiak kételkedése

forr. S hiába ismételtetik el újból és újból; a tanu erősködik: „ló helyett asszony húzta az ekét...“ „Én is láttam.“ S hogy a zsvivaj veri az ablakokat, mindenkinek izzik a véleménye, végül határozatba hozzak: meg kell tiltani, hogy kell tiltani a parasztnak, hogy a nemzetközi gyors jöttekor hazafias szemérem nélkül szántsa a földjét.

A BOJKOTT

A bojkottot Hitler, a németek nagy sárkánya találta ki. Fel akarta falni országa zsidait. A nagy sárkánynak nagy étvágya volt. Együttében hatszázezer zsidóval kívánta megtönni a gyomrát. Ott voltam. Hallottam a „kiválasztott“ nép nyűszörgését, amint a sárkány fogai belecsattogtak, s hallottam a nótát: „Akkor élek jól, ha a zsidók vére arcomba fröccsen.“

Ez persze a zsidók dolga, de kit hagy közömbösen az ilyesmi!? Az éjszakában sárga foltokat szabdaltak a barna legények, hogy másnap a zsidók vállára tapasszák. A zsidó szegények menthetetlenül bámultak a reggel elé. A gazdag zsidók azonban csak füleiket hegyezték s igyekeztek mindent a kicsi hátsorsosokra tolni. Ugy, hogy az sem volt igaz, hogy a zsidók egységesek voltak,

sem az, hogy Tietz, a gazdag áruháztulajdonos öngyilkos lett, mert mint mondták: németnek érezte magát s szegényében
dobta el

életét. — Mint a tüzes hajnal, megjött a másnap. Ágyaikkól apró szakálás zsidókat halásztak ki a vérengzők és táblákat akasztottak a nyakukba, ilyen szöveggel: „Zsidó vagyok, Németország szegénye, köpjetek rám.“ Az ucca ujjongott és vadul tett eleget a felhívásnak...

Csorgó nedvesen tértek az apró zsidók vissza, ha el nem vcsztek közben. Am Karstadt, vagy Wertheim vígan szivároztott; ablakából mindezt végigbámulhatta. Haja szála sem görbült, boltja még ma is rogyásig zsufolt. Minden német nála vásárol,

Eljárás sincs egyik ellen sem.

A szegény zsidók viszont utlevélért könyörögnek.

A rendőrség külön szobájában egy porosz tiszt határoz élet és halál felett. Egy senki zsidó, ki a bojkott óta nem látott egyetlen vásárlót sem üzletében, könyörög: engedjék ki Németországból, különben éhenhal, vagy megöli magát.

A tiszt udvarias és nyájas, sőt mosolyog: „Hitler országára szabad, hogy halála nemét mindenki tetszése szerint válogathatja meg. De kiutazni tilos.”

A HAPPY END SZOCIOLÓGIÁJÁHOZ

Irta: SÁNDOR PÁL (Budapest)

A happy end problémájáról már sokat irtak; ezek az írások azonban nem hoztak megoldást, megnyugtató eredményt. Nem is hozhat-
tak, mert nem, vagy helytelenül tisztázták a happy end fogalmát, azután pedig összekevertek szociológiai és esztétikai kategóriákat. (Hogy ez az összekeverés mennyiben volt szükségzerű, arra még vissza fogunk térni.) A happy endnek vannak helyeslői és vannak támadói, — de bármilyen álláspontot fogadnak is el vele szemben, a happy end fogalmát úgy írják körül, hogy az valami „jól végződés” jelent, abban az értelemben, hogy tekintet nélkül a műalkotásban rejlő probléma természetére, a történetre, a jellemekre a rokonszenvet keltő alakoknak boldogoknak kell lenni, el kell nyerniök illő jutalmukat. Ez a mindenáron való jól végződés, amely lassankint a giccs állandó tulajdonsága, meghatározó jegye lett, természetesen növelte a happy end-ellenesek számát, maga a happy end lassankint értéktelenség számba ment negatív előjellel, — ugyannyira, hogy mikor az orosz irodalomban és művészetben a szocialista építés eredményeképp jelentkezni kezdett az optimizmus, a „happy end”, akkor a fenti félremagyarázott esztétikai elvből kiindulva ezek a műalkotások egy sorba helyeztetek mint a proletár happy end megnyilvánulásai a polgári happy enddel. Ez a körülmény aztán újabb zavaroknak lett okozója a szocialista művészet és irodalom amugy is kevésbé tisztázott fogalmában és egyes műalkotások értékelésében is hamis vágányokra vezetett.

A HAPPY END FOGALMA

Aristoteles a poétikájában azt írja, hogy a drámának elejének, közepének és végének kell lenni. Ebben a kijelentésben, melynek egyszerűsége, magától értetődése miatt egyesek szeretnek valami hátmögöttit, metafizikait, magasabbat vagy mélyebbet keresni, lényegében bennfoglalatik a happy end meghatározása is. A műalkotásnak végének kell lennie, be kell fejeződnie. Nem úgy, hogy egy regényt pl. nem lehet csak félig megírni, egy festményt csak félig megfesteni, — hanem úgy, hogy az író mondanivalóját elmondja, a festő tárgyát megfesse, — a műalkotásnak befejezettnek kell lennie, a befejezettség érzését kell keltenie, amivel azonban nincs az mondva, hogy jól kell végződnie, hogy megnyugtatóként kell hatnia. A happy end semmi mást nem mond, csak azt, amit Aristoteles a drámáról: ha valamit

megkezdünk, akkor azt végig is kell vezetni. S ebben az értelemben a happy end mint esztétikai kategória minden műalkotásra vonatkozik. A happy end egyenlő avval, hogy a műalkotás gondolatilag, művészetileg be van fejezve.

A TORZÓ MŰVÉSZETE

Nem mond-e azonban ellent ennek a meghatározásnak a torzó művészete? Nem lehetséges-e magát a befejezetlenséget is művészeti tárggyá emelni? Nincs-e művészi torzó? Ez utóbbi kérdésre igennel és nemmel kell felelni. A görögök számára nem volt, és nem volt lehetséges torzó. A görögök szoborban a külső jelenséget, az érzékelhetőt ábrázolták. A szép női testet, az erős férfit, stb. Az általánosat, a típust, az ideált, a tökéletességet. Gyakorlati tapasztalataikból kialakított, hyposztázált magasabbrendűt, mely tehát nem lehetett hiányos vagy befejezetlen. Az a kor azonban, amely a betemetődött szobrokat kiásta, amely a görög művészet szépségeit újból felfedezte, és amely a hiányosan, összetörten, torzóként megmaradt szobrokat is értékelni tudta, s szépnak látta a maguk hiányossága, összetörtsége, torzóvolta ellenére, — merőben más kor volt, individualista, szubjektív, belső szemléletű. A görög szoborban nem az ideáltípus megtestesülése tetszett, hanem az az egy bizonyos férfi vagy női test, az az egy kifejezés (nyugalom, erő, magasztosság, stb.), amely a szobron látható volt. A milói Venus kevésbé tetszett kiegészített voltában (a kiegészítésnek többféle módjával próbálkoztak) mint torzóvoltában. A görögöknek a szépség istennőjét ábrázolta a maga tipikus általánosságában, az újabb, polgári kor emberét viszont a fej művészi vonaljai, a halvány mosoly a szája körül, a nyugodt fölényes szépség ragadta meg. A görög ideáltípus, a tökéletesség nem engedheti el a teljes alakot, az individualista szem számára az előbb felsoroltak élvezéséhez nem tartozik hozzá a teljes test. A két művészeti szemlélet más-más tartalomhoz tapad, de mindkét esetben jelen van a befejezettség, a hiánytalanság, az egység, az egézség érzése. Egy várat ábrázoló festmény és egy várromot ábrázoló festmény között a befejezettség tekintetében nincs különbség. Csak a hangulat, a művészeti vagy tárgyi élmény más és más. A torzó művészete nem érinti a befejezettség kérdését. A torzó mint természeti tárgy nem egész, de mint művészeti tárgy igen.

AZ UTÓSZÓK

A torzó művészeti kérdésének az ellenkezője, mely főleg regényekben tapasztalható, az utószó, amelyben az író elmondja, hogy mi történt hőseivel a regény befejezése után. Maga a probléma művészetileg ugyanaz, mint a torzónál: a természeti tárgy nem azonosítható a művészeti tárggyal. A regény problémája, az író központi mondanivalója, az „alapeszme“ teljes ábrázolást nyert a regényben belül. De az író úgy érzi, hogy torzóművészetet csinál: ki kell egészítenie még annak elmondásával, ami már nem a tárgyhoz, a történethez, az alapeszméhez tartozik, hanem ahhoz, hogy tudassa az olvasóval mindazt, ami egy emberrel élete végéig történik, az életben, a természetben. A művészeti és természeti (élet) tárgy összekeveréséről van itt szó, és éppoly ártalmas és fölösleges fáradozása az írónak, mint amilyen értelmetlen és hiábavaló a torzó kiegészítése. A regény befejeződött akkor, amikor az alapeszme testet öltött, az író nem köteles mindenkit kikisérni utolsó útjára.

MŰVESZETI ÉS TÁRSADALMI TÁRGY

A fentiekben a művészeti és természeti tárgy össze nem eséséről, ellentétességéről volt szó. De már a közölt példák is mutatják, hogy a művészeti tárgy léte, ábrázolásának módja, a befejezettség érzésének a felkeltése társadalmilag kötött. Ez a társadalmi meghatározottság azonban nem egyértelmű, nem feltétlen, nem imperatív, annál kevésbé, minthogy maga a társadalom sem homogén, hanem osztályokból tevődik össze. A társadalmi meghatározottság tehát csak valami általánosítást, körülírtat jelent, azt, hogy kombinációk ugyan lehetségesek, de csak bizonyos (bizonyos számú és jellegű) kombinációk. S itt kezdődik a happy end problematikussá válása: a művészeti és társadalmi tárgy éppúgy nem esik össze, mint a művészeti és természeti tárgy. A társadalom problémái, melyek művészi ábrázolást nyerne, nem tűnnek önkényes megoldást. Ha ugyanis ez a megoldás önkényes, akkor mondjuk (rossz értelemben), hogy happy end van jelen. Ez a happy end azonban sem művészileg, sem társadalmilag nem kelti a befejezettség, hanem csak az erőszakolt befejezettség érzését, ami viszont az osztálytársadalom fogalmával függ össze, az osztálytársadalom mint olyan létéből következik, válik külső és távolabbi célok érdekében szükségessé. Mielőtt azonban erre a transcendens jellegre rámutatnánk, tisztázni kell a társadalmi problémák művészi ábrázolásának ellentmondásait. Ezek akkor állnak elő, amikor a felvetett társadalmi probléma megoldása társadalmilag nincsen adva. A művész, aki kénytelen a problémát művészileg megvilágítani vagy pláne a kész állapot bizonyos stádiumáig elvinni, zavarban van, ha nem folyamodik az önkényes, singuláris, nem szükségszerű megoldáshoz. A megoldás olyankor vagy utópisztikus lesz — amelynek értelme a szükségszerűség hangsúlyozása a jövőre — vagy lírai, ami annyit jelent, hogy az író hangsúlyozottan lemond a megoldás szükségszerű voltáról. Van egy harmadik megoldás is, a problémának nem társadalmi, hanem természeti síkban való megoldása, mint pl. Strindberg ezt a *Pajtlások* e drámájában teszi, amikor a társadalmilag önállóvá lett nő helyzetét a családban vagy a házasságban, és az ebből következő konfliktust, amely szintén társadalmilag van (illetve volt) adva, a nő természeti tulajdonságaival teszi tragikussá, s ezzel befejezetté. Kénytelen volt, mert társadalmi megoldás sem tragikusan, sem kiegyenlítővé az akkori társadalmi tudat értelmében nem volt lehetséges. Ugyanennek a problémának a társadalmi síkban való megoldása természetesen még kevésbé sikerülhetett Ibsennek. Az idősek nemzedéke még emlékszik rá, hogy Nóra „elmenése“ a családból éppoly kevésbé jelentett befejezést, happy endet, mint otthonmaradása, amely véget Ibsen a színházigazgatók felszólítására szintén megpróbálta. Ezt a problémát abban az időben, amikor társadalmilag nem volt megoldva, művészileg sem lehetett megoldani. A happy end, a befejezettség érzése nem volt felkelthető, sem „happy enddel“, sem „happy end“ nélkül. Ilyen problémának a felvetése művészileg csak egy formát tűr meg: a shawi „prédikáció“ formáját, az agitációt, a tendenc-művészetet, amely rámutat arra, hogy az „a probléma a meglévő társadalom kereteit szétfeszíti, és az illető művészeti alkotásnak éppen az a célja, hogy ezt tudatosítsa, és a keretek szétfeszítését elősegítse. Itt viszont a tárgyul vett probléma nem él önálló életet, nem cél, nem alapeszme, hanem eszköz, amely alárendelődik a „prédikáció“, az általános cél, a keretek szétfeszítésére való törekvés alá. Az ellentét a társadalmi és művészeti tárgy között ezek szerint többféle kategórián

keresztül mutatkozhatnak: a társadalom sikjéről való lecsuszással, a tárgy természetének meghamisításával, s végül személyi kategóriákon keresztül, mint az említett példánál, amelyeknél Ibsen és Strindberg a burzsoáziához való feltétlen tartozásuk révén nem lehettek Shawok.

A POLGÁRI MŰVÉSZET KÉTARCUSÁGA

A társadalmilag adott problémák társadalmilag nem adott megoldásának művészeti megoldása magán viseli az esetlegesség, véletlenszerűség bélyegét. Teljes értékű művészeti happy end tehát nem lehetséges. Milyen motívumokon épül ezek szerint a befejezés? Az előbbiekből adódik, hogy ez a befejezés áttöri a művészeti kategóriákat, és elérkezik a közvetlen társadalmi sikra. S ezen a ponton egész világosan mutatkozik az a jelenség, amelyet a polgári művészet kétarcuságának szoktak nevezni. Az t. i., hogy a polgári művészet más arcot mutat a burzsoázia, azaz önmaga felé és más a proletariátus (valamint lumpenproletariátus és kispolgárság) felé. Ez a kétarcuság azonban történelmi fejlődés eredménye. Amíg a burzsoázia a feudalizmus ellen vívta a maga harcát és ebben a harcban fegyvertársul szerzte meg vagy igyekezett megszerezni a proletariátust, addig ez a kétarcuság nem volt nyilvánvaló. A fennálló társadalom bírálata, a harei lendület, — problémák, melyek a feudális társadalom méhében születtek, de megoldásuk csak a polgári társadalomban vált lehetségessé, — művészetszemléleti egységfrontot alkothattak ideig-óráig a polgárság és munkásság között. A kalandorregények mindkét osztály részére a társadalom kitaszítottjainak hőökké avatását, az elnyomottság, a labilis gazdasági helyzet ábrázolást és a fennálló társadalom belső igazságtalanságát, pusztulásának előrevetődő árnyékát, az új élet reményeit, diadalát tartalmazták. A polgárság uralomra kerülésével azonban az utaknak el kellett válniuk. Az arc kettévált. A polgárság kezében a fennálló társadalmat estromló kalandorhősökből a fennálló társadalmat védő, a magántulajdon szentségének érvényt szerző detektívhősök lettek. A diadalmas polgárság a maga művészetében is örökérvényűvé deklarálta saját társadalmát a proletariátus felé; ebben a társadalomban érvényesül az igazság, („költői igazságszolgáltatás“), a bűnös bűnhődik, a jó elnyeri jutalmát. A társadalmi tagozódás ugyan végleges, de nem merev: az igazi tehetség, valamint a női szépség bizonyos fokú érintetlenséggel párosulva érvényesül. S ezen a vonalon még némi fejlődés, „alkalmazkodás“ is tapasztalható: a szerelmesek egymásratalálása csak a házasságban, mint a polgárság által az elnyomottak számára előírt erkölcsi formában lehetséges s mivel az elnyomottak tapasztalatai a polgárságot illetőleg mást mutatnak, a probléma módosul: háromszög lesz ugyan, de a happy end a házastársak újratalálkozása, mint a család, az állam e talpköve, apotheózisa. Ennek az apotheózisnak az ábrázolása egyébként nemesak az irodalomnak, hanem a művészet többi ágának is a feladata. (A Wagner-követelte összművészet szétesése polgári-esaládi, otthoni használatra.) A polgári művészetnek a proletariátus felé fordított arca csak ezt a happy endet ismeri: az erőszakolt befejezést, amely teljesen a társadalom sikján mozog az osztályöntudat elnyomása érdekében. A polgári művészet önmaga felé fordított arca azonban mást mutat: a polgári életérzés csak a proletariátus felé fordított mivoltában optimista és végleges. Önmagára eszmélése a tragikus elmulás megérzése, diadalában is megcsapja a halottság. (Zola.) A véglegesség elől hangulatba menekül, impresszionista, hedonista lesz és amikor a forradalom idején teljesen elveszti a fejét, akkor kitermeli magából a legkülönbö-

zőbb izmusokat, amelyeknek azonban közös az osztálytartalmuk: a halálfélelem, a valóságtól való menekülés. Az osztályuralom mai fenntartása, a fasizmus viszont már a tükörbe se tud nézni: irodalma, művészete csak az elnyomottak felé van: álpáthosszal, álproblémákkal, áloptimizmussal, anélkül, hogy lényegében hinne eszközeinek célravezető voltában; a tömegek felé inkább a fegyverben bízik (máglyarakás), önmaga felé pedig nem fordul.

A MÁSIK HAPPY END

A proletárművészet sem idő, sem hely tekintetében nem homogén, A proletariátus mint a kapitalista társadalom egyik osztálya magánviseli származása bélyegét és az osztályöntudat nem mint kész tény, hanem mint fejlődés, történés, mint folyamat jelentkezik. Művészeti-eg a polgárságból nő ki mint annak ellentéte, szociális talaját azonban saját osztálya nyújtja. Az osztályöntudat fejlődését tükrözi művészete is, mely a kispolgári naturalista nyomorművészetből a proletariátus mint utolsó társadalmi osztály az osztálytársadalom s ezzel önmaga mint osztály megszűntetéséért sikraszálló művészetévé alakul át. E fejlődés során átmegegy a negáció és szintézis stádiumain a korszakok szerint, amelyben az osztályharc alulról felfelé, illetve felülről lefelé történik. Az előbbi periódusban is tulteszi magát a polgári esz-közökön, de a feladat (a probléma itt már feladattá konkretizálódik) még teljesen az osztályharc stádiumát, a burzsoáziához való viszonyt mutatja. Ugyanez állapítható meg a kifejletre, a happy endre vonatkozólag is. És annál világosabb, zavartalanabb ez a happy end, mennél élesebb ez az egymáshoz való viszony. Gorkijnak az Anyában elég volt ahhoz, hogy Pável a proletariátusért szenvedjen, és annak hőisévé váljék, a szervezkedés pusztja ténye, Andersen Nexö kénytelen belekevernii hőiségét, a munkásvezért egy homályos pénzhamisítási históriába, hogy elfogattathassa és szenvedtesse, mert a háború előtti liberális-demokrata burzsoá állam türte a munkásság szervezkedését. E példa világosan mutatja a proletár happy end társadalom meghatározta voltát, mint a korábbiak mutatták a polgári happy endét. És éppoly antagonizmus adódhat a társadalmi és művészeti „megoldásban”, mint amott. A kapitalista országokban játszódo proletárregény nem türí a rossz értelemben vett happy endet. A proletariátus felszabadulása nem társadalmi adottság, hősei, ha megtalálják otthonukat, ha „boldogok” lesznek, annyiban már nem a proletariátus hősei, a kifejlet nem szükségyszerű, hanem erőszakolt. Happy end azért természetesen lehetséges, sőt szükséges. De ez a bukás a jövöbevetett remény és a lázítás motívumaiból adódik és minél inkább együtt mind a három, művészileg annál tökéletesebben. A happy end annak a tudatnak a záloga, hogy a bukás nem a megsemmisülés, hanem a következő harc előfeltétele, a győzelem dialektikus gyökere. A kifejlet értelme mindig optimista, csak aszerint, csak aszerint, mint a fentemlített motívumok közül melyik nyomul előtérbe, adódik a happy end hangulata. A proletár happy end által keltett hangulat ugyanis nem azonos a polgári happy end hangulatával. Ez utóbbi a megnyugvás, a kifejlet jogosságának az elismerése, a belenyugvás a változhatatlanba, a problémától való elszakadási törekvés a reális társadalmi szférából az érvényesség transzcendens birodalmába, arisztoteleszi szóval élve: katharsis. A proletár happy end keltette hangulat nem ez az „erkölesi tisztulás”, — hanem sokkal inkább tudati tisztulás. A szociális probléma tisztábban látását eredményezi, a feladat

konkrétabbá válását, az osztályöntudat megvalósulását, Harcra készséget, a fennálló kibírhatatlanúságát, az újra való pontos céltudatos törekvést. Ebben a korszakban az egyéni sors, amennyiben nem csúszik át polgári sorssá, mindig tragikus, — csak mint osztály-sors nem az. A proletár happy end itt tehát még duális: egybeesik ugyan a társadalmi és művészeti sík, de az egyéni sors és osztály-sors nem futnak parallel.

A KOLLEKTIV TÁRSADALMI HAPP END

Következik az előbbiből, hogy a további lépés az osztály-sors és egyéni sors adaequatsága. Ez a lépés azonban csak abban a társadalomban lehetséges, amelyben az osztályharc felülről lefelé folyik. Itt még az egyéni megsemmisülés is optimista (Csokoládé), mert az egyéni helyét más éppoly konkrét tény, a párt, mint az osztály-reprezentánsa foglalja el, illetve az egyéni cselekvés értékét az adja meg, hogy mennyiben van szerepe az osztályöntudat teremtésében. A polgári gondolat nem ismer más konkrét értékmérőt, mint az egyéni öntudatot, cselekvési szankciója önmagában van, életérzése tehát eudemonista, ezért játszik művészetében mint cél oly nagy szerepet a Thomas Mann-féle „boldogság akarása“. A proletariátus számára az osztályöntudat éppoly konkrét mint az egyéni öntudat (ez utóbbi Sein-szerűségével szemben azonban kifejezetten Werden) cselekedeteinek szankciója tehát az osztályöntudatban van meg. Az egyéni sors felolvad az osztály-sorsban, tragikus konfliktus a két sors összeütközéséből nem származhatik, mert amennyiben van összeütközés, annyiban annak kifejtése nem lehet kétséges, hogy az utóbbi javára dől el mint a történelem megfellebbezhetetlen ítélete, az egyéni bukás tehát nem tragikumon, hanem ostobaságon, reakción, az osztályöntudat hiányán múlik. Az egyéni sors ezek szerint vagy feloldódik az osztály-sorsban, vagy nem sors, hanem kellemetlenség, véletlen szerencsétlenség, amely felett a művészet napirendre tér. Az osztály-sors pedig a szocialista építésben diadalmas, a nehézségek ellenére mindent legyőző, optimista, jövővel telített. Ennyiben egy művészeti alkotás lezárulása nem a végleges happy end, hanem a dialektikus nyugvó pont az ellentétek egymásbavaló átesapásának pillanata. S ebben a milióban, ebben a periódusban, a happy end keltette hangulat a tudati tisztulás intellektuális vonatkozásaiba az akarat motívumait kapcsolja, a szocialista építés tempójának fokozására való törekvést, a cél megvalósulásának vágyát. A művészeti tárgy, a művészeti alkotás az élet kiegészítő részévé válik, az építés egy darabjára, a művészeti befejezettség ebben az összefüggésben érvényesülhet, a happy end teljes, — de a befejezett egész egy újabb tézisként a dialektikus folyamatban egyuttal kezdetté is lesz. A művészet és élet viszonya megváltozik: a művészet többé nem eszköz, mint a polgárság kezén az elnyomottak felé fordított művészet és mint az alulról osztályharcot vivó proletariátus kezén mint az osztályharc fegyvere, — hanem konkrét valóság, mint ahogy a természet is a társadalom valósága lesz. A művészet is életté, nem mechanikus, hanem célt magában rejtő életté válik és a happy end, amennyiben megvalósul, — és mint művészeti törvény meg is valósul — annyiban már meg is szünteti önmagát, hogy újabb életszintéziseknek váljék alapjául.

ÖSSZEFOGLALÁS

A happy end analízise során tehát három kategóriához és pedig osztálytartalommal telített kategóriához jutunk: 1. erőszakolt befeje-

zetség: az elnyomottak felé forduló burzsoázia happy endje; 2. szükségyszerű, de véges befejezettség: az önmaga felé forduló burzsoázia és az avval szembenálló alulról osztályharcot vívó proletariátus happy endje; 3. végtelen befejezettség: a szocialista társadalmat építő proletariátus happy endje.

V E R S E K

Írta: VAJKAY LAJOS (Budapest)

ANYÁM

Parasztlány volt édes anyám,
őrizem egy lánykori képét —
sokáig élt falun, tanyán,
eljárt kapálni, kötni kévét.

Hajolt, görbült évek során,
nap szitta és tarló sebezte —
dologba állt reggel korán,
és elesigázva dőlt le este.

Örök robotban tett el élte,
míg a tüdővész el nem érte,
míg meg nem halt egy éjszakán.

Parasztlány volt az én anyám,
őrizem egy lánykori képét
— és a parasztek szenvedését.

APÁM

Még él, De már aggódom érte,
reményem hulló, széteső.
Halálba hajlik, olvad élte,
már hatvanhárom éves ő.

De nem pihen, de nem henyel,
apám munkás és kell, hogy éljen,
dolgozni, hogy legyen kenyér,
és a család ne haljon éhen.

Tíz éves korban lett inas,
falat kenyérért küzd azóta.
Munkások sorsa. Régi nóta.

És nincs segítség, nincs vigasz,
őrli tovább a munka sodra,
zúzza apám' véres-halottra.

Őrzi a holt, régvolt szülőket
gyermeki hűség, szeretet,
hálószobákban látod őket,
az ágy fölött két keretet.

Igy élnek bennem — drága képek
és lelkem minden éle seb,
s amint a multban visszalépek,
vonásuk egyre élesebb.

Igy őrzöm őket — két keret,
így élnek bennem — két tekintet,
szemükkel látok és tekintek.

Megértek sorsot, életet,
nyomorba, kinba mélyre látok,
munkások sorsa: vér meg átok.

A MŰVÉSZET ÉS A TÁRSADALMI ÉLET (II.)

Irta: G. PLECHANOV

Ha valamely osztály egy, a gazdasági létrán alatta álló másik osztály kizsákmányolásából él s a társadalomban az uralmat teljesen megszerezte magának úgy ennek az osztálynak a számára a haladás lefelé való sülyedést jelent. Ebben áll a magyarázata annak az első pillanatra érthetetlen, sőt valószínűtlen jelenségnek, hogy gazdaságilag elmaradt országok uralkodó osztályainak ideológiái nem egyszer jóval magasabban állnak, mint a gazdaságilag vezető országokban.

Már megállapítottuk egyszer, hogy nincsen olyan műalkotás, amely teljesen nélkülözne az eszmei tartalmat. Hozzá tettük azt is, hogy nem minden eszme képezheti a műalkotások tárgyát. A művészt csak az lelkesítheti valóban, amely minden ember közös javát szorgalmazza. S a lehetséges határait ennek nem a művész, hanem annak a kultúrának a magassága dönti el, amit a társadalom egésze elért. Az osztályokra tagolt társadalomban ez még az osztályok kölesönös vonatkozásaitól függ és attól, hogy a megfelelő időpontban ezek az osztályok a fejlődés milyen fokán tartanak. Abban a pillanatban, amikor a polgárság az egyházi és világi arisztokrácia igája alól kivívta felszabadulását, vagyis amikor a polgárság még forradalmi osztály volt, akkor az egész dolgozó osztályt vezette s ezzel együtt képezte a „harmadik” rendet. Akkoriban a polgárság vezető ideológusai egyszerűen „a privilegiumok nélküli egész nemzet” vezető ideológusai voltak. Más szavakkal: akkoriban amaz emberek közti közös valami határa, aminek közvetítését a polgári álláspontot elfoglaló művészek alkotásai vállalták, viszonylag nagyon tág volt. Amidőn azonban a polgárság érdekei megszűntek az egész dolgozó tömeg érdekei lenni, különösen amikor ellenséges összeütközésbe kerültek a proletariatus érdekével úgy ennek a „közös” valaminek a határa nagyon leszűkült. Ha Ruskin azt mondja, hogy nem énekelhető meg az uzorás elvesztett pénze, úgy elérkezett a pillanat, amikor a polgárság hangulata amaz uzorás hangulatához kezdett közeledni, aki kinecsit siratja. A különbség csak az, hogy ez az uzorás egy tényleg bekövetkezett veszteséget sirat, míg a polgárság kedélye nyugalalmát amiatt a veszteség miatt veszíti el, mely a jövőjében fenyegeti. „A böles ostoba lesz, ha másokat elnyom”, mondtam már egyszer Ecclesiast szavaival. Ugyanilyen káros hatást gyakorol a bölesre az a félelem is, hogy elveszti a mások elnyomásának lehetőségét. Valamely uralkodó osztály ideológiája belső értékét abban a mértékben veszti el, amely mértékben megéri a pusztulásra. Jelen soraink feladata abban áll, hogy ebben a vonatkozásban kiegészítse a megelőző cikkünkben mondottakat azáltal, hogy a polgári művészet jelenlegi hanyatlásának egyes legvilágosabb tüneteit még közelebről vizsgálát alá veszi.

Láttuk eddig, hogy a modern francia irodalomba miként nyomult be a miszticizmus. Annak a lehetetlenségnek a tudata, hogy tartalom nélküli forma nem lehetséges, kísérve attól a tehetetlenségtől, hogy napjaink nagy szabadító eszméinek megértésére felemelkedjenek, vezettek ide. Ez a tudat és ez a tehetetlenség még számos más olyan következménnyel járt, amely éppúgy alá szállította a műalkotások belső értékét, mint a miszticizmus.

A miszticizmus az ész személytelen ellensége. Am nemcsak annak az esetében ellensége az észnek, aki a miszticizmusba menekül, hanem azoknak is, akik valamilyen okból és valamilyen módon va-

lami hamis eszméhez tapadnak. S ha valamely műalkotás alapját valami hamis eszme képezi, úgy ez annyi belső ellenmondást visz a műalkotásba, hogy annak egész esztétikai értéke elkerülhetetlenül szenved alatta. A hamis alapeszmével bíró műalkotásra példakép Knut Hamsun „A birodalom kapujánál” című szindarabjára utalunk.

A darab hőse a fiatal, talán ha nem is tehetségtelen, de a maga magában felettébb bizó író, Ivar Karenó. Ez az Ivar Karenó olyan embernek vallja magát, akinek „a gondolatai olyan szabadok, mint a madár”. Miről ír ez a „madár szabad” gondolkodó. Az „ellenállás”-ról, a „gyűlölet”-ről. Ki ellen tanácsol ez az ember ellenállást és kit tanít gyűlölni? A negyedik rend ellen tanácsol ellenállást és a negyedik rendet tanítja gyűlölni. Ugyebár ez a hős egyike a legujabb hősöknek? Ilyen természetű hős még nagyon kevés van az irodalomban, hogy ne mondjuk egyáltalán még nem is találkoztunk vele. Egy olyan ember azonban, aki a negyedik rend elleni ellenállást prédikálja, az kétségtelenül a polgárság ideológusa. A polgárságnak az az ideológusa viszont, aki Ivar Karenónak nevezi magát, önmaga és megteremtője, Knut Hamsun szemében a legnagyobb forradalmár. Az első francia romantikusok példáján már láttuk, hogy vannak olyan „forradalmi” irányzatok, amelyeknek fő vonása a konzervativizmus. Theophile Gautier gyűlölte a polgárságot, de egyidejűleg azok ellen is harcba indult, akik úgy vélték, elérkezett az ideje a polgári szociális viszonyok kiküszöbölésének. Ivar Karenó szemelláthatólag egyik szellemi ivadéka a híres francia romantikusoknak, az ivadék azonban jóval tovább ment, mint az előd. Ő már egész tudatosan gyűlöli azokat, akikkel szemben elődje csak ösztönös ellenszenvet érzett. Ha a romantikusok konzervatívok voltak, úgy Ivar Karenó tiszta reakcionárius, még hozzá utópikus... a negyedik rendet akarja megsemmisíteni. Ez az utópia a komikum legvégső határáig megy. Általában Ivar Karenó minden „madár szabad” gondolata a legmagasabbfokú ostobaság. A negyedik rendet a társadalom többi osztályait kizsákmányoló osztályként ábrázolja. Karenó „madár szabad” gondolatai közül ez a leghibásabb. A szerencsétlenség azonban az, hogy Knut Hamsun nyilvánvalóan osztja a hőse e téves gondolatát. Ivar Karenót nála csak azért éri minden lehetséges szerencsétlenség, mert a negyedik rendet gyűlöli és annak „ellenáll”. Elesik így attól a lehetőségtől, hogy katedrát kapjon, sőt, hogy a könyvét kiadhassa. Röviden: az üldözések egész sorát vonja magára magát a polgárságtól, amelynek környezetében él és cselekszik. Ám a világ mely részében, miféle utópia-országban él az a polgárság, amely oly kegyetlenül bosszút áll a negyedik renddel szemben „ellenáll”-n? Ilyen polgárság sohasem volt és sohasem lesz. Knut Hamsun szindarabja alapján olyan eszmét választott, amely erősen ártott a darabnak, úgyhogy épp azokon a helyeken hívta ki a nevetést, ahol az író szándéka szerint a cselekmény lefolyása tragikus fordulatot kellett volna, hogy legyen.

Knut Hamsun nagy talentum. Ám semmiféle talentum sem változtatja át igazsággá azt, ami annak egyenesen az ellenkezője. „A birodalom kapujánál” című darab óriási hibái a darab teljesen megokoltán alapeszméjének a következménye. Az alapeszmének ezt a megokolatlanágát szerzőnek az a képtelensége okozza, hogy nem érti a mai társadalomban annak az osztályok közti harcnak az értelmét, amelynek irodalmi visszhangja akar lenni drámája.

Knut Hamsun nem francia, ez azonban a legkevésbé sem változtat a tényálláson. Már a Kiáltvány nagyon találóan utalt arra, hogy

a kapitalizmus fejlődése következtében a civilizált országokban „a nemzeti egyoldalúság és korlátoltság egyre inkább lehetetlen lesz s a sok nemzeti és lokális irodalomból egy világirodalom képződik“. Hamsun Nyugateurópa egyik olyan országában született és nőtt fel, amely nem tartozik a gazdaságilag legfejlettebb országok közé. Ebből magyarázható Knut Hamsun valójában gyermeki naivitású felfogása is a jelenlegi társadalomban küzdő negyedik rend helyzetéről. Hazájának gazdasági visszamaradottsága mindenesetre nem akadályozta meg Knut Hamsunt abban, hogy a negyedik rend elleni ellenséges érzületének kifejezést ne adjon, amely mostanában a vezető országok polgári intellektueljei között oly természetes. Ivar Kareno csak egy a sok nitzscheanus változat közül. S mi ez a nitzscheanizmus? Ez az az új és kiegészített, a kapitalizmus új periódusának követelményeihez szabott kiadása amaz előttünk már jól ismert polgárság elleni harenak, amely ugyanakkor megingathatatlan együttérzést tanusít a polgári rendszerrel szemben. Ebben a vonatkozásban Knut Hamsun példáját nagyon könnyen pótolhatja számos más, a modern francia irodalomból vett példa.

Egyik legtehetségesebb s ami itt még fontosabb, a legtöbbet gondolkozó drámairója a modern Franciaországnak kétségkívül François de Curell. Drámái közül kétségtelenül a legfigyelemreméltóbb az öt-felvonásos *Le repas du lion* című színjátéka. Ennek a színjátéknak a hőse, Jean de Sancis egyideig gyermekkora rendkívüli körülményei folytán a keresztényszocializmus befolyása alatt áll, később azonban határozottan szakít ezzel s meggyőződéses védelmezője lesz a nagykapitalisztikus termelésnek. A negyedik felvonás harmadik jelenetében egy hosszú beszéddel bebizonyítja a munkásoknak, hogy „a termelő önzés a munkásosztály számára ugyanaz, mint az elesettek és megalázottak számára a kegyelem“. S mert hallgatói kifejezésre jutatták ezzel a szemlélettel szemben való megnemértésüket, ő lassan tűzbejőve, egy világos költői hasonlatban magyarázza nekik a kapitalisták és munkások szerepét a modern termelésben.

„Azt mondják — szavalja — hogy az oroszlánokat a pusztában a sakálok egész hordája követi, hogy zsákmánya hulladékait megkaparinthassák. A sakálok gyöngék ahhoz, hogy a bivalyokat megtámadják és ügyetlenek, hogy a gazellákat utolérjék. Minden reményük tehát a sivatag királya melletti élésködésre irányul. Jegyezzétek meg jól: az élésködésre! Az oroszlán alkonyatkor elhagyja tanyáját és bönbölve az éhségtől, elindul áldozatot keresni. Végre az áldozat megvan. Az oroszlán egy hatalmasat ugrik, az irtozatot hare kezdetét veszi. Halálos küzdelem. A föld megtelik vérrrel s ez a vér nem mindig az áldozat vére. Ezután következik a királyi lakoma, amit a sakálok tisztelettel és figyelemmel kísérnek. Ha az oroszlán jóllakott, csak azután jönnek a sakálok. Azt hiszitek, hogy a sakálok jobban jóllaknának, ha az oroszlán zsákmányát egyformán elosztja valamennyiük között s a maga részére csak egy kis darabot hagy? Egyáltalán nem! Ez a jó oroszlán megszűnne oroszlán lenni s alig volna méltó arra, hogy mint kutya egy vakot vezessen. Megszűnne áldozatát annak első nyikkantására fojtogatni és a sebeit nyálná. Az oroszlán csak mint ragadozó, zsákmányéhesen, amint vérontásra és gyilkolásra tör, jó. Ha egy ilyen oroszlán ordít, akkor a nyál összeszalad a sakálok szájaiban.“

Ennek a különben is világos értelmű hasonlatnak a lényegét a meggyőződéses hős a következő jelentékenyen rövidebb, de éppenolyan kifejezésteljes szavakkal foglalja össze: „A vállalkozó megnyitja a

táplálkozásnak azokat a forrásait, amelyek özönükkel elárasztják a munkásokat.“

Nagyon jól tudom, hogy a művész nem felelős hősei beszédeinek értelméért. Nagyon sokszor azonban valamilyen módon megismerteti beállítódását ezekhez a beszédekhez, úgy, hogy a saját szemléletei felől is ítéletet alkothatunk magunknak. A *Le repas de lion* nagyon következetes befejezése igazolja, hogy maga a szerző is teljességgel helyesnek tartja a hőse által tett összehasonlítást a vállalkozókat az oroszlánokkal, a munkásokat meg a sakálokkal illetőleg. Mindebből következik, hogy hőse szavait a legteljesebb meggyőződéssel megismételheti: „hiszek az oroszlánokban s meghajolok azok előtt a jogok előtt, amikkel az élőködők felruházzák.“ Ő maga is kész a munkásokat sakáloknak tekinteni, akik annak a hulladékaiból élnek, ami a tőkésnek munkája révén jött létre. A munkások harca a vállalkozók ellen szemében, mint hőse szemében is az irigy sakálok harcát jelenti a hatalmas oroszlán ellen. Színdarabjának ez a harc az alapeszméje, s ezzel hőse sorsát is egybeköti. Ebben az eszmében szintén nincs egy szemernyi igazság sem. Sőt a modern társadalom szociális viszonyainak természetét még jobban meghamisítja, mint Bastiat gazdasági szofizmái s ennek valamennyi utódja Böhm-Bawerkig. A sakálok nem tesznek semmit annak az érdekében, hogy megszerezzék azt, amivel az oroszlán táplálkozik s amivel részben a saját éhségüket is csillapítják. Ki merészeli azonban azt mondani, hogy valamely üzemben foglalkoztatott munkások semmit sem tesznek a produktumok létrehozására? Hisz minden gazdasági szofizma ellenére világos, hogy a produktumok épp a munkások munkája révén jön létre. A vállalkozó természetesen a termelési folyamatban, mint annak szervezője, résztvesz s mint szervező, ő maga is a dolgozók közé tartozik. De ugyancsak világos az is, hogy a gyárvezető fizetése más és más az ipari vállalkozó profitja. Ha a fizetést levonjuk a profitból, úgy megkapjuk azt a maradékot, amely a tőkére esik. Már pedig az egész kérdés épp azon fordul meg, hogy a tőke miért kapja meg ezt a maradékot. Jean de Sancis egész beszédében e kérdés megoldásának a nyomát sem találjuk, miközben meg kell jegyeznünk, hogy Jean de Sancis nem kételkedik afelől, hogy az ő jövedelme, mint az üzem egyik legnagyobb részének jövedelme még abban az esetben is igazolódna, ha a teljesen elfogadhatatlan összehasonlítása a vállalkozóknak az oroszlánnal és a munkásoknak a sakállal igaz lenne. Ő maga semmit sem tett a vállalkozás érdekében s csak arra szoritkozik, hogy attól évente nagy jövedelmet kapjon. S ha valaki sakálhoz hasonlatos, amely abból táplálkozik, amit az idegen munka termel, úgy épp a részvényes a sakál, akinek a munkája abból áll, hogy a részvényeket kuporgatja s talán még a polgári rend ideológusa, aki maga nem vesz részt a termelésben, azt azonban felszedegeti, ami a tőke gazdagon terített asztaláról lehull. A talantumos Fr. de Curell sajnos maga is ezek közé az ideológusok közé tartozik. A bérmunkásoknak a tőkés elleni harcában teljességgel a tőkés oldalán áll s ezeknek a tényleges vonatkozását azokhoz, akik kizsákmányolják őket, teljesen hamisan adja elő.

S mi egyebet tartalmaz Bourget „La barricade“ című darabja, mint egy ismert és kétségtelenül talantumos szerzőnek a polgársághoz intézett felhívását, mely ennek az osztálynak minden tagját felszólítja, hogy gyülekezzék a negyedik rend elleni harcra. A polgári művészet militarizálódik. Képviselőinek már nincs joguk azt mondani magukról, hogy ők az „élet örömei és fájdalmai számára születtek.“ Nem. Ők kizárólag a fájdalomra törekednek és egyáltalán nem félnek az

azzal kapcsolatos örömeiktől. Kinek a nevében vivják azonban azokat a harcaikat, amelyekben résztvenni akarnak? Ó jaj! A „haszon“ nevében. De nem az egyéni haszon nevében. Különös volna megállapítani, hogy olyan emberek, mint de Curell és Bourget a tőke képviselőjében a személyi meggazdagodás reményében lépnek föl. A „haszon“, amiért ők az örömet megélik s a fájdalomra törekednek, egy egész osztály haszna. Ez a körülmény azonban nem akadályozza meg, hogy haszon maradjon. S ha ez így van, nézzük meg mi következik belőle.

Miért vetették meg a romantikusok korabeli bourgeoisikat? Mi már tudjuk: azért, mert a bourgeois Theodore Banville szavai szerint az ötfrankos pénzdarabot mindenk fölé állítja. S mit védenek műveikben a Curell, Bourget és Hamsun féle művészek? Azokat a szociális viszonyokat, amelyek a bourgeois számára az ötfrankos pénzdarabok lehető legnagyobb számának a forrását biztosítják. Mily messze eltávolodtak ezek a művészek a régi jó idők romantikájától! Mi távolította el ennyire őket? Nem más, mint a szociális fejlődés feltartóztathatatlan menete. Minél inkább kiélesedtek azok a belső ellentétek, amelyek a tőkés termelési rend sajátosságai, annál nehezebbé vált a polgári gondolkozású művészek számára kitartani a *l'art pour l'art* mellett, s egy híres francia idézet szerint az „elefántesont toronyban“ bezárva élni.

A modern civilizált világban alig van ország, ahol a polgári ifjúság ne szimpatizálna Friedrich Nietzsche eszméivel. Nietzsche aluszékony kortársait talán méginkább megvetette, mint Th. Gautier kora bourgeoisját. Mivel vádolta azonban Nietzsche aluszékony „kortársait“? Miben áll ezeknek a fő hiányuk, illetve minden további hibáik forrása? Abban, hogy nem tudtak gondolkozni, érezni s mindenekelőtt cselekedni úgy, ahogy ez azokhoz az emberekhez illik, akik a társadalomban az uralkodó helyet foglalják el. A jelenlegi történeti viszonyok mellett ez azt az ellenvetést tartalmazza, hogy nem mutatnak elegendő energiát és következetességet a polgári rend védelmében a negyedik rend forradalmi összeesküvései ellenében. Nem hiába beszél Nietzsche olyan haraggal a szocialistákról. — Nézzük azonban meg itt is, hogy mi következik ebből.

Ha Puskin és kortárs romantikusai „a tömeg“ szemére vetették, hogy a husos fazekat oly nagyra becsülik, úgy a modern új romantika inspirátorai azt vetik szemére a tömegnek, hogy nagyon aluszékonyan védik a husosfazekat, azaz nem védik meg eléggé. Az új romantikusok egyuttal ugyanúgy, mint a régi jó idők romantikusai, a művészet abszolút autonómiáját hirdetik. Am lehetséges komolyan annak a művészetnek az autonómiájáról beszélni, amely azt a célt tűzte maga elé, hogy az adott szociális viszonyokat védje!? Természetesen nem! Az ilyen művészet kétségbevonhatatlanul hasznossági. S ha reprezentánsai a hasznossági megfontolásból létrejött műalkotást megvetik, úgy az egyszerűen félreértés. Valójában számukra az a gondolat egyszerűen elviselhetetlen, mely csak a kizsákmányolt tömeg hasznát tekinti. A kizsákmányoló kisebbség haszna azonban a legfőbb törvény. Így pl Knut Hamsun vagy François de Curell viszonya a művészetben a haszonelvhez egyenesen ellentétben áll Theophil Gautier vagy Flaubert viszonyával, jóllehet ezek, amint tudjuk egyáltalában nem tértek le a konzervatív útról. Gautier és Flaubert ideje óta azonban ezek a hajlamok a mélyebbé lett társadalmi ellentétek következtében a polgári álláspontot elfoglaló művész számára oly erősen kifejlődtek, hogy számukra most összehasonlíthatatlanul nehezebb a *l'art pour l'art* elméletét következetesen fenntartani. Természetesen

nagy hibát követnők el, ha azt mondanók, hogy ma már közülük senki sem képviseli következetesen ezt az elvet. Amint azonnal látni fogjuk, ez a következetesség ma rendkívüli drága.

Az új romantikusok — ismét Nietzsche hatása alatt — szeretik azt mondani magukról, hogy ők „túl” vannak „a jón és a rosszon”. Mit jelent azonban ez a „jón és rosszon” való túllevés? Egy olyan nagy történeti cselekedet vállalását jelenti ez, aminek a megítélése a jó és rossz mai fogalmának a keretében, amely a mai társadalmi rend bázisán keletkezett, lehetetlen. Az 1793. év francia forradalmairai a reakció elleni küzdelemben kétségtelenül túl álltak a jón és rosszon, az az tevékenységük ellentmondott a jó és rossz ama fogalmának, mely a régi, túlélt társadalom bázisán keletkezett. Az ilyen ellentmondás, mely mindig nagyon sok tragikus elemet tartalmaz, talán csak azzal igazolható, hogy a forradalmárok tevékenysége, akik átmenetileg a jón és rosszon túl kényszerültek állni, odavezetett, hogy a szociális életben a rossz a jó elől visszavonult. Hogy a Bastillet elfoglalják fel kellett venni a harcot a Bastille védelmezőivel. Az azonban, aki egy ilyen harcot vezet, az egyideig kikerülhetetlenül túl van a jón és rosszon. Mivel pedig a Bastille elfoglalása elsöpörte azt az önkényt, mely az embereket a börtönrre vetette, ezáltal Franciaország társadalmi életében a rosszat visszavonulásra kényszerítette a jó elől és így igazolta azoknak az embereknek a jón és rosszon túli átmeneti tartózkodását, akik az önkény ellen harcoltak. Ám nem mindazok számára található ilyen igazolás, akik a jón és rosszon túl állnak. Ivar Kareno kétségkívül a legkevésbé sem habozna „madár szabad” gondolatai megvalósítása céljából a jón és rosszon túlkerülni. Ahogy azonban tudjuk, ezeknek a gondolatoknak az összege ezekkel a szavakkal fejezhető ki: kibékíthetetlen harc a negyedik rend szabadságmozgalma ellen. Számára ezért a jón és rosszon túli állás azt jelentené, hogy ebben a harcban még azokkal a kevés igazakkal is összeütköznek, akiket a negyedik rend a polgári társadalomban a maga ügyében megnyerhet. S ha harca sikerrel végződne, úgy ez a szociális életben nem a rossz csökkentéséhez, hanem a szaporításához vezetne. A jón és rosszon túl való átmeneti tartózkodása így nélkülözne minden igazolást, mint ahogy minden igazolás elvész ott, ahol a dolgok regresszív célok érdekében történnek. Azt az ellenvetést lehet itt felhozni, hogy Ivar Kareno, aki a negyedik rend álláspontja szerint igazolást nem nyer, igazolást találhat a polgárság részéről. Tökéletesen egyetértek ezzel. A polgári álláspont azonban ebben az esetben egy privilégizált kisebbség álláspontja, amely arra tör, hogy privilégiumait örökkévalókká tegye. A negyedik rend álláspontja viszont annak a többségnek az álláspontja, amely minden privilégium mellőzését követeli. Ezért az a megállapítás, hogy a szóban lévő személy tevékenységét a polgárság álláspontja igazolja, megfelel annak a megállapításnak, mely mindazok álláspontjáról, akik nem hajlandók a kizsákmányolók érdekeit megvédeni, elítéli ezt. S ez teljességgel elegendő szemünkben, miután a gazdasági fejlődés feltartóztatatlan menete garantálja számunkra, hogy ezeknek az embereknek a száma egyre nagyobb és nagyobb lesz.

Az új romantikusok, akik teljes szívvel gyűlölik az „aluszékonyakat” — mozgást kívánnak. A mozgás azonban, amire ők törekednek a fennálló megtartására irányuló mozgás, ellentétben napjaink felszabadításra törekvő mozgásával. Ebben áll az egész lélektani titka. S ebben áll annak is a titka, hogy közülük még a legtehetségesebbek sem alkotnak olyan jelentékeny műveket, aminőket szociális szimpatiajuk más tendenciája s életük más szervezése mellett alkothatnának. Már lát-

tuk, hogy milyen értelemben hamis ez az eszme, amit de Curell színjátéka alapjául vett. A hamis eszme szükségszerűen árt a műalkotásnak, mert hazugságot visz a cselekvő személyek lélektanába. Nem volna nehéz kimutatni, hogy Jean de Sancis lélektanában mennyi a hamis elem. Ez azonban arra kényszerítene bennünket, hogy hosszabb kitérőket tegyünk, mint aminőket cikkünk terve megenged. Veszünk tehát egy másik, rövidebb példát.

A „Le barricade“ című színmű alapeszméje abban áll, hogy a modern osztályharcban mindenki a saját osztálya oldalán kell, hogy álljon. Kit tart azonban Bourget szindarabja „legszimpatikusabb figurájának?“ Az öreg munkást, Gaucheront, aki nem a munkásokkal, hanem a vállalkozóval tart. Ennek a munkásnak a viselkedése radikálisan ellentmond a darab főeszméjének és csak azok szemében lehet szimpatikus, akik a polgárság iránti szimpatiájukban teljesen megvakultak. Az az érzelem, amely Gaucheront vezeti, annak a rabszolgának az érzelme, aki bilincseire tisztelettel néz. Nagyon vaknak kell lenni ahhoz, hogy valaki őt a darab legszimpatikusabb figurájának tartsa. Mindenesetre egy kétségtelen: ha Gaucheron szimpatikus, úgy ez azt igazolja, Bourget-el ellentétben, hogy közülünk senkisémmel azzal az osztállyal megy, amelyikhez tartozik, hanem azzal, amelyiknek az ügye igazságosabb előtte.

Bourget munkájával a sajátmaga gondolkodásának mond ellent s ezt ismét ugyanabból az okból, amiért a bölcset ostoba lesz, ha a többit elnyomja. Ha valamely tehetséges művészt hamis eszme lelkesít, úgy elrontja a saját művét. A modern művész számára lehetetlen a helyes eszmétől való ihletettség, ha a negyedik rend elleni küzdelemben a polgárság oldalára áll.

(Még egy közlemény)

MAI MAGYAR KÖLTŐK

ARS POETICA

I.

*Ne magadról beszélj, költő, elég volt
a köldöknézésből, soha többé magadról
ismered már útjaid, állj szilárdan
és csak úgy hallasd hangod, ha tudod,
hogy miért beszélsz és kihez beszélsz.
Utad legyen egyenes és hangod hangos,
törj-zúzz szavaiddal és káromkodj, ha kell,
kiálts, ha fáj társaid éhsége és fájdalma,
kiálts világos és félreérthetetlen szóval,
ne bújj szóképek és kompromisszumok mögé!
Szavadat, ha meghallják: megértik, ma vagy holnap.
Mert, kinek ma zavaros a nyelve: ellenség,
aki ma másról beszél: áruló,
égő napokban élünk, kemény háborúban
és a gyöngékkal szemben nincs kegyelem.*

II.

*Elmúlt a szép szónoklatok ideje: maradhatsz itt is,
egy akármelyik ország akármelyik falujában,*

keverd el életedet kisemberek életével,
 éld szürke hétköznapjaid, nyisd meg szemed és füled,
 látni és hallani a véres mindennapot,
 a rengeteg rosszat e renden belül,
 mit összetörni és helyébe újat építeni
 lett kóbor életed egyetlen biztos célja,
 légy a világ akármelyik sarkában foglya
 a száraz kenyér kikerülhetetlen parancsának,
 csak láss és hallj vérborzongató
 igazságtalanságokat és meghurcoltatásokat,
 állj be a kijátszott szegény emberek
 megkorbácsolt, kirabolt türelmetlen,
 naponként megalázott, kivert életébe,
 állj be a sorba, akárhol is: láss, hallj,
 harcolj és lázadj mindhalálig!

(Milano)

Mária Béla

A TÖKÉSEK HASZNARÓL

Dagassz gázlágnál kenyeret,
 vagy égess lukas, vörös téglát;
 törje kapa a tenyered;
 áruld magad, míg leng a szoknyád;
 feküdj hanyatt és deszkázz aknát;
 cipelj zsákokat a piacon;
 tanulj, vagy ne tanulj ki szakmát, —
 a tőkéséké a haszon.

Öblíts benzinben selymeket;
 szedd guggolva a vörös hagymát;
 ölj kecskét, amely rád mekeg;
 jól szabj, hogy álljon jól a nadrág;
 csak rajta, mikor abbahagynád!
 Kirúgnak s mit nyerhetsz azon?
 Koldulsz? betörsz? ... A rend lecsap rád,
 a tőkéséké a haszon.

Kötsél epedő verseket;
 pácolj prágai módra sonkát;
 gyűjts gyógymövényt, fejts kösznet;
 vezess főkönyvet s rejtse a titkát;
 viselj aranyzsinóros sapkát;
 élj Párizsban vagy Szatymazon, —
 mire a béredet kikapnád,
 a tőkéséké a haszon.

AJÁNLÁS

Testvérem, folytatnám, de unnád,
 tudod, hogy nem élsz lazacon, —
 amíg a tőkésék adnak munkát,
 a tőkéséké a haszon.

(Budapest)

József Attila

LIQUIDÁTOROK

1.

Agyukban sok-sok törmelék,
pompás légvárak romjai!
(Ó, mennyi légvár összedőlt,
hogy vad szél kezdett bomlani).

2.

Homlokuk csupa-csupa ránc,
megvonta mind a sűrű gond!
(mit mondjanak, mit tegyenek,
hogy rájuk ne süssék: „bolond!“)

3.

Szemükből ri a félelem:
elnyeli őket is a harc!
(mely úgyis „meddő.“ „hasztalan,“
mert vége egyre csak: kudarc!)

4.

Arcukon néha leng mosoly:
vagy gúnyos, vagy finom-fanyar!
(„Konok“ iránti megvetést,
és „lelki-válságot“ takar.)

5.

Szájukból később vág a szó,
sugárzik forró gyűlölet!
(mert megy tovább a régi harc,
mert van még „ostoba“ tömeg!)

6.

Tokájuk lassan duzzadó
s hasuk meg gömbölyű leszen!
(nem gyöttri őket izgalom,
emésztlenek szép-csöndesen!)

7.

S térdük majd előbb-utóbb
hajlós lesz bálványok előtt!
(s rikkantják karban: „megkövezd
a lázadót, a vakmerőt!“)

8.

S az útjuk egyre távolabb
térül volt társaiktól el!
(S a tompuló dobaj felé
erősödő visszhang felel!)

KULTURKRÓNIKA

A NÉMET SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT PÁLYAFUTÁSA

Amikor pár héttel ezelőtt a birodalmi belügyminiszter rendeletével a németországi szociáldemokrata pártot (SPD) defacto betiltotta s a szociáldemokrata sajtó is végleg betiltást nyert, a mandátumokat megsemmisítették s a pártkasszákat lefoglalták s az SPD mindenmű tevékenysége megszakadt, már senki sem csodálkozott. Még egy fél-évvél ezelőtt az SPD urai rosszakaratú fantasztának mondták volna azt, aki ezt a véget jósolja nekik. Ezek az urak abszolút biztonságban érezték magukat és ebben keresték menekülésüket. Közel húsz éven keresztül kaparták ki a gesztenyét a parázsból a legnagyobb sikerrel; ebben a tevékenységükben olyan káprázatos virtuozításra tettek szert, hogy szerepük nélkülözhetetlennek tűnt. Loebe sugárzó mosolya, Breitscheid diplomáciája, Hilferding sima mutatványai elporlaszthatatlan fogalmakká váltak. Hitlerre és a „nemzeti forradalom“-ra maradt ezeknek a derék állampolgároknak martírrá avatása. Őket, akik az osztályharcról és a szocializmusról legfeljebb csak nagy ünnepeken beszéltek s akik a negyedik rend diktatúrájának gondolatát annál dühödtebben utasították vissza, minél erősebben haladt előre annak megvalósítása Oroszországban, őket, akik a forradalmi vonalról sohasem tértek le, mert életük egyetlen egy pillanatában sem léptek erre a vonalra s akik cselekedeteikkel mindig megbízható letéteményesei voltak a tőkés polgárságnak, váratlanul „marxistákká“ avatták. Az állam számára „veszélyes“ elemeknek nyilvánították őket, jóllehet pár nappal azelőtt a birodalmi gyűlésen hozzájárulásukat adták Hitler és Göring uralmához s nyilvános vallomást tettek a Harmadik Birodalom mellett. Ugyanaz, a párt, amely politikájával a német fasizmus hatalomrajutását tulajdonképpen lehetővé tette, szervilizmusáért megkapta a magáét! A történelem dialektikája ritkán fejezte ki még magát olyan szatirikus erővel, mint ebben az esetben.

Rudolf Kircher, a mai „Frankfurter Zeitung“ vezető publicistája, az SPD betiltása alkalmával arról a „személyi tragédiák“-ról ír, ami a vezető német szociáldemokratákat érte. Elhibázott dolog volna részünkről az SPD vezető embereinek a betiltással kapcsolatos sorsával foglalkozni. Minket egyedül a német munkásosztály sorsa érdekel s benne a német történelem ügye.

A németországi szociáldemokrácia története hosszú lánc. Ez a lánc tévedésekkel, következetlenségekkel és féldolgokkal kezdődik és folytatódik, hogy később a legszánalmasabban végződjék. A tévedések korrigálhatók. A tisztázatlanságok kiküszöbölhetők. Az a párt sem az égből hullott alá, amely Oroszországban a munkásságot a dolgok élére küzdödtette; kemény küzdelmek és tapasztalatok révén alakult ki, acélkapocsként, mely az elméletet és a gyakorlatot összefogja. Annak a német szociáldemokráciának a tragédiája, mely a háború előtt a német munkásosztály politikai erejének gyűjtőmedencéje volt, már eleve abban állt, hogy a döntő kérdéseket nem tudta idejében és kellő energiával feltenni. A polémia állandóan platonikus volt közöttük s a végső tisztasággal és világossággal sohasem alakult ki. Az 1875-ben

történt gótai kongresszus, amely az eisenachiakat és lassaleánusokat megegyezésre juttatta, szimbolikus jelentőségű tény a további fejlődésre. Ez a kongresszus átmeneti programjában igen kiadós engedményeket tesz a lassaleánusoknak. 1891-ben az ehrefurti program kiküszöböli a lassaleánus ideológia legrosszabb kinövésait, mindenekelőtt Engels éles kritikájának a nyomása alatt. Az új program, amely ettől kezdve maradandó alapja a háborúelőtti szociáldemokráciának, már nem kacsintott a „vasbértörvény“ és az állam támogatásával létesítendő termelő szövetkezetek felé, — amelyekben Lassale a szociálizmus küszöbét látta, — ám ez a program is ellenére minden elvi vallomásának a forradalmi harc mellett, nagyon is parlamentárisan felfogott napi program maradt. A forradalmi út konkrét meghatározása hiányzott. Hiányzott az út és a cél felbonthatatlan egybekapcsolása.

Igy kezdtek el „a réalpolitikuskok“ dolgozni. Voll m a r és társai azt mondták, hogy a szocialista jelszavak nagyon alkalmasak ünnepnapok arabeszékjeiül, a gyakorlat számára azonban hasznavehetetlenek. A következetesebb és becsületesebb B e r n s t e i n viszont kialakította „revisionizmus“-át, amely minden marxi alapvetést és perspektívát, mindenekelőtt a marxizmus módszerét, a történelmi dialektikát, elvetette. A lassaleanus ökonomia egy hátsó ajtón, a fogyasztási szövetkezetek és a szakszervezeti bürokrácián keresztül, ismét visszalopódzott. Az evolúciós felfogás sok követőre akadt, akik a kapitalista állam „szociálista sziget“-éről álmodoztak. A revizionista offenzíva egyre erősödött. A pártvezetőség, mint ellentábor védelmi álláspontra helyezkedett. B e b e l és K a u t s k y „centrista“ álláspontot foglaltak el s bár az 1903-ban tartott drezdai pártnapon egy rezolúciót hajtottak keresztül, amely a paktálás lehetetlenségéről elleni harc engesztelhetlenségéről s a paktálás lehetetlenségéről beszélt, elmulasztották a revizionistákat kizárással megfenyegetni s a fenyegetést végül tetté váltani. Már pedig ettől az alternatívától függött a pártnak, mint forradalmi mozgalomnak az élete. Miután ezt az alternatívát nem állították föl — s mert a Roza Luxemburg vezetése alatt álló baloldaliak sem kényszerítették ki — a belső elsőkélyedés folyamata feltartóztatlanul tartott tovább.

Ami ezután következett, az az immanens logika törvényei szerint történt. A párt ideológiája még erősebben, mint azt Bebel és mások hihették, kiszikkadt. Míg az oroszok az 1905-től 1907-ig tartó viharos esztendőkhöz mozgalmukat a legvilágosabban tisztázták, mialatt ezek a politikai tömegsztajk értékét kipróbálták, addig a német szociáldemokrácia a fordított úton haladt. Az olyan vezetők, mint Wilhelm Liebknecht és Paul Singer — egyik sem irányadó teoretikus, de bátor szociálisták, akik ösztönösen találták el a helyeset — s végül Bebel megakadályozták a határozott irányváltást. Ezeknek az örökebe léptek Ebert és társai. Az eredeti úttól való eltérés rendszerré minősült.

A birodalmi gyűlés szóközi emelvényéről így jelenthette ki a szociáldemokrata frakció szóközi 1914. augusztus 4-én, hogy az SPD „a szükség órájában nem hagyja eszerben hazáját“. S mialatt a német munkások milliói meneteltek a tömegsírokhá Scheidemann látogatást tett a német főhadiszálláson. 1918-ban újból az imperiálista-kapitalista haza hűségese sáfárai. Noske emlékéte fájdalmas volna idéznie. Ugyanigy az 1919, 1920, 1921. és az 1923-as év emlékeit. A gazdaságilag kritikus évekhöz a nélkülözö tömegeket az SPD szocialista frázisokkal táplálja. S amikor 1924-ben a relativ stabilizálódás periódusa kezdő-

dik, a párt apostolai járják az országot és arról beszélnek, hogy közeleg a szocialista menyország a földön. Már csak pár koalíció a polgársággal, pár választás, még pár „hatalmi pozíció” és beteljesedik a cél. Tarnow „Miért legyünk szegények” címen ír röpiratot és bebizonyítja, hogy elegendő ha a német tökések ugyanannyi belátással dolgoznak, mint Ford — és az örök „prosperity” megérkezik. 1928—29-cel azonban, az új nagy válság beálltával ez az egész elméleti kártyavár összeomlik. Megkezdődik a nagy mosakodás. Tarnow megnyugtatta a párt nyugtalan tagjait s azt mondja, hogy a mostani válság elmúlik s azt, hogy ez a válság a kapitalista rendszer végső válsága volna, baloldali csalásnak minősíti. A kapitalista társadalom orvosának a szerepét kell most vállalni — mondja. S közben az orvosok erősen nekiláttak a munkásoknak. Az A és B cirkálókat az ő támogatásuk mentette meg. Severing betiltja a baloldaliak szervezeteit. Zörgiebel véresen veri le a berliniek sztrájkját, Baade gazdaságpolitikája a nagy agráriusoknak magas buzaárat biztosít, Hilferding óriási profitokat engedélyez a külföldi financkapitalizmusnak.

A német polgárság diktatúrája egyre nyitabb, egyre brutálisabb. Még Brüning munkabéreszállítását is „türik”. Miért? „Távol akarják tartani a fasizmust a hatalomtól”. Brüninget Papan váltja föl. Megszólalnak az ellenzékbe vonulás instrumentumai: „Harc a náci-bárók ellen!” S amikor a „náci-bárók” amaz emlékezetes július 20-án, amikor Severinget és Braunt egy gyöngéd mozdulattal fieskazzák ki a hatalmi pozícióból, azt mondják: „Leszámolás július 31-én! Szavazzatok az 1. számú listára!” A parlamentárizmus orvosságát használják — miközben a kapitalista osztály egyre világosabban parlamenten kívüli eszközökkel dolgozik. A munkauélküli támogatást és a béreket a legridegebben építik le — s ők még mindig a szavazócéduláktól várják a segítséget.

Papan feloszlatja a birodalmi gyűlést. Az SPD sajtó ismét kórúsbán zengi: „Leszámolás november 6-án!”

Ezután következik Schleicher intermezzója. A szakszervezetek tanácsa „szociális generális”-nak nevezi. A munkakötelezettség és az új katonai szolgálati törvény Leipart és társai számára természetesen „a szocializmushoz vezető etappeot” jelenti. A szakszervezeti tanács egyik tagja Gregor Strasserrel tárgyal. A fasizmussal való barátkozás egyre nyilvánvalóbb. Ugyancsyan nyilvánvalók azok az ideológiai szálak, amelyek a Sozialistischen Monatsheften és Neuen Blätter für Sozialismus hasábjairól a fasizta táborba vezetnek.

A birodalmi gyűlést újból feloszlatták. Az SPD „megmarad a parlamentáris alapon”. A KPD ajánlatát az általános sztrájkot illetőleg gunyosan utasítják vissza. „Harcoljatok Hitler ellen a 2. számú listával!” Közben megmutatta Hitler, hogy ő hogy képzei a harcot: egyik SPD gyűlést a másik után tiltja be, egyik SPD lapot a másik után kobozza el, Hitler végleg a nyeregbe ült. A 2. számú lista megint — de most már végleg! — nem ért semmit.

Az SPD csődje egyformán érte az egész apparátust. A napisajtót ugyanúgy, mint a munkásdalárdákat, a szakszervezeteket ugyanúgy, mint a vidék munkásszínházait vagy munkáskönyvtárait.

Németországban ma a fasizmus, a kapitalista osztály végső menedéke van uralmon. A német munkásosztályt most a fasizmus kovácsolja azzá az acélrugóvá, amivé kovácsolni az SPD alkalmatlannak bizonyult.

A NÉMETORSZÁGI STERILIZÁLÁS

Legyünk tárgyilagosaak: a sterilizálás eszméje megérett a realizálásra. Ámbár az öröklés törvényeit pontosan nem ismerjük, s a chromosomok változatát előre nem láthatjuk, valami vitathatatlan pozitív magva van annak a törekvésnek, amely az egyének bizonyos csoportjait a fajszaporításból kizárni kívánja. Vannak példák, hogy zsenik gyengeelméjűeket nemzettek, s viszont a fordítottjára is van példa, de ezekre a szeszélyes és szinte paradox jelenségekre aligha lehet építeni. Az öröklődés u. n. tudománya játékot űz velünk, s feltevéseinket gyakran keresztülhuzza. Lehetséges, hogy az epileptikus, vagy elmebeteg stb. zsenit is hozhat a világra, viszont bizonyos, hogy hülyéket, epileptikusokat stb. is fog nemzeni. Nos, bármennyire is áthatolhatatlan előttünk az öröklődési erők szövödménye, inkább lemondunk a kétes eshetőségű lángrészről, csak hogy annak árán a bizonyosan jelentkező defektuózusokat elkerüljük. Ez az eugeniának, a „fajnemesítésnek“ a tulajdonképpeni értelme, mint azt már évtizedekkel előzőtt az angol Galt on propagálta. Galt on elgondolásában az eugénia kiválóan társadalmi célzatu, semmi vonatkozása sincs holmi fajtisztasági teóriákhoz, s csupán a szocietás élettani nivójának feljavítását tűzi ki céljául. Az első sterilizációs törvényt az Egyesült Amerikai Államok kezdték meg, pontosabban az északamerikai Indiana állam, 1907-ben. Ez a sterilizációs törvény kirekeszti a fajszaporodásból a visszaeső bünösöket, idiótákat, gyengeelméjűeket és nemi erőszaktevőket. Feljogosítja az ilyen egyéneket gondozó intézeteket, hogy keresztül vigyék a nevezett kategóriákon a kényszersterilizációt. Indiana államot követte sterilizációs törvényhozásában még két északamerikai tagállam, amelyek közül Kaliforniában eddig közel 9000 esetben hajtották végre a sterilizációt. Persze azok a tulfeszített várakozások, hogy évenként tizezreket fognak sterilizálni, s pár évtized múlva az Unió a földkerekség élettanilag legegészségesebb állama lesz, nem váltak valóra. A sterilizáció tulajdonképpen negatív szelekció, az u. n. „minuszvariánsok“ kiküszöbölése, viszont az öröklődési erők játéka normális egyéneknél is hozhat abnormisokat létre, s ezek születését nem lehet megakadályozni. Azonkívül a törvény keresztülvitele is laza, s a gyakorlati megvalósítás is számos, anyagi és technikai akadályba ütközik.

Hogy fogalma legyen az olvasónak az élettanilag abnormis egyének számáról, egyetlen statisztikai adatot reprodukálók, éppen Németországról, ahol most a sterilizációs eljárást deklarálták. Németországban 1926-ban 250.000 elmebeteg, közel annyi idiótát és gyengeelméjűt, 90.000 epileptikusot, 120.000 krónikus alkoholistát, 36.000 vakot és 18.000 süketnémát tartottak nyilván. Ezeknek a defektuózusoknak ellátása évenként az állami költségvetést is horribilis számokkal terheli. A sterilizáció gondolata kétségtelenül követésreméltó utmutás, amely a társadalmat is megszabadítja az abnormisok nyüegtől, s individuálisan is jótétemény amidőn elejét veszi olyanok megszületésének, akik életüket később nyomoruságosan tengetik el. A német sterilizációs „törvény“ az amerikainál is tovább megy, amidőn a visszaeső alkoholistákra is kiterjeszti azt. Tudományosan legkevésbé indokolt ez a tilalom, s erősen vitatott. Forel ellenére is, hogy az iszákosok „minderwertig“ utódokat hoznak-e világra?

A német sterilizációs törvény csupán egyik lánscseme annak az átfogó törekvésnek, amely a faj tisztaságát és vitalitását kívánja megővni. Németország a faji teóriák földje. Sajátságosan, nem is német, hanem két idegenből odaszakadt író, a francia G o b i n e a u, s az an-

gol Chamberlain oltották be a németiségbe a germán „faj” kiválasztottságának hitét. Mert hit, s nem objektív tanítás művük, s a biológia legkitünőbb mesterei nonszens-nek minősítették Chamberlain fajteóriai írásait. De lélektanilag mélyen érthető a gobineau-i és chamberlain-i tanítás tömeghatása; ezek az ideológiák egy olyan nép lélektani szükségleteinek felelték meg, amely a ressentiment elemeivel volt telítve, s amelynek számára valóságos pszichológiai tulkompenzáció volt a faji kiválasztottság és elrendeltetés megszedítő legendája. Csak így lehet megérteni, hogy a nagy technikai felkészültségű és tudományosságára büszke Németország olyan gyermekes könnyen hívően fogadja magába mindazokat a bornirt és tendenciózus tanokat, amelyek az árja és nem-árja fajokra kiagyaltak. Valóságos paradoxon, hogy itt is egy nem német, a francia La fougé volt az uttörő, s Gobineau és Chamberlainnel együtt ő a német faji teóriák pátronusa. Maguk a német fajteoretikusok, Schallmayertól kezdve, Ploetzen keresztül, Lenzig, soha se vallották azt a faji exlusivitást, amely a németimádó idegen teoretikusok sajátja, s amelyet újabban Hans Günther, a jeni fajteoretikus igyekezett tudományos mezbe öltöztetni, (Die Rassenkunde des deutschen Volkes) Günther könyvének alaptónusa komor és pesszimistikus. Szerinte a mai népesség legfelsőbb 10 százaléka északi fajta, s az „Entnordnung” folyamata egyre progresszívebb. Aki látta a német egyetemeken folyosóin Günther könyve képanyagának reprodukcióit, az sejtette a német faji politika végső célzatait. Amíg Nyugaton, a komoly szaktudományosság egyre radikálisabban leszámol a fajtisztasági teóriák fantomjával, ugyanakkor Németországban a faji politikának átlátszóan tendenciózus kultusza nő nagyra. A francia Jean Finot még a század elején kimondja (Das Rassenvorurteil 1901.), hogy a faj immár történelmi kategória, s nem élő realitás többé, s a kitünő Friedrich Herz (Rasse und Kultur 1915) nagyszerű tudományossággal dokumentálja, hogy a faj hijján van minden valóságértéknek. („Wirklichkeitswert.”) Sem külső, sem belső, egyértelmű jellemzői nincsenek a fajoknak, s a faji exlusivitás gondolata a reakcionárius, imperialista politika ideológiai alapvetése. Herz meggyőzően illusztrálja, hogy a kulturális felfejlődés éppen a fajkeverődés terméke, s a beltenyésztés (Inzucht) degenerációra vezet. Nem érdektelen a német elmegyógyász Kretschmer véleményét idézni, (Geniale Menschen c. könyvében 1929), amelyben a zseni lényeges, konstitutív eleméül éppen a faji kereszteződést vallja. És valósággal groteszkül hat, hogy maga O. Spengler — aki mint irtam, sok tekintetben a nemzeti szocializmus legöntudatosabb szellemi előfutárja — fajleméletével szembehelyezkedik a német tradícióknak, (Der Untergang des Abendlandes, II. kötet) amidőn a faj lényegét nem holmi antropológiai jellemzőkben látja, hanem a szociálpszichológiai élményközösség rögzítéseiben véli felismerni. A faj valami „gewordenes” — amit kiformált az élménycsoportok történelmi folytonossága. A mai német uralkodó ideológia viszont visszanyúl a Chamberlaini tanításokra, s a fajteória kiterhelhetetlen következményeként a fajgyűlölet prakszisába torkol. Németország ma nem sterilizálja, de kasztálja — jogilag és gazdaságilag — több mint félmillió zsidóságot. Tisztában vagyunk ennek gazdasági alapmotivációjával, de hiba volna a ható erők ideológiai markírozását észre nem venni. Ellenkezőleg, egyre inkább arra a felismerésre jutunk, hogy az ideológiák — legyenek bár sekundár, reflexjelenségek — mennyire intenzíven képesek befolyásolni az embercsoportok magatartásait, s gyakran gazdasági érdekeiknek éppen ellentmondóan!

A németiség mai lelki állapota határozottan patológikus. A fajiság eszméje náluk ma „Überweltige Idee“, amely erősen kedvez a német lelki alkat, s általában az átlagember pszichikai formációinak. A magasabbrendűség érzete így válik a kollektív általánosításon keresztül egyéni értékgyarapodássá és öntudati felemelkedéssé. Így lesz az egyes északi szőke ifjúból valóságos „blonde Bestie“ a Nietzsche szavával. Természetes, mindez öntudatos politikai nevelés és behatás, amelynek végső célja az osztályharc sikjéről áttolni a valóságot a faji harc elmosódott mesgyéjére. De a gazdasági determinánsokat kitűnően álcazza az ideológiai drapírozás, s ezt lefejtini nem egykönnyű.

Hitlerék sterilizálni fogják a helyzetet, de ugyanakkor sterilizálják Németországot — ha nem is operative — az éltető szellemtől. Kulturálisan, szellemileg előrelátható Németország nagyfokú sterilizálása. Kérdés, hogy jelenthet-e annyi előnyt a biológiai sterilizálás, mint aminő kárt okoz a szellemi? Mert az első negative, megkísérlő biológiai defektusok kiküszöbölését, ellenben az utóbbi pozitive megsemmisíteni törekszik a teremtő szellemet.

(Nagyszöllös)

Neufeld Béla

A ZSIDÓSÁG SZÁMADATAI A MAI NÉMETORSZÁGBAN.

A zsidókra vonatkozó egészen újkeletű statisztikák ugyan nem állnak rendelkezésre és Silbergleit 1930-ban megjelent munkája is az 1925-ös népszámlálás adatait öleli fel, a későbbi adatok mégis megközelítő képet nyújtanak a zsidóság számbeli arányáról. Silbergleit adatai szerint 1925-ben a zsidók a német összlakosságnak még csak 1%-át sem tették (0.90), viszont ettől kezdve a születések csökkenése és a halálozások emelkedése folytán a zsidókra nézve a százalékos elosztódás még rosszabb. Az ezután megjelent statisztikák szerint Poroszországban a 403.000-et számláló zsidóságban 1926-ban 4135 a születések száma, amely 1930-ban 3.004-re esett, viszont a halálozási arányszám ugyanezen idő alatt 5.504-ről 5.559-re emelkedett. A poroszországi helyzetet komplikálja az a körülmény is, hogy ott nagy a vegyes házasságok száma s az ezekből a házasságokból származó gyermekeknek legfeljebb 50%-át lehet zsidóknak tekinteni. A kikeresztelkedések is nagyban hozzájárulnak a %

csökkenéséhez, amelyek éppen a vegyes házasságok folytán terjedtek el, különösen az utóbbi években. Az áttértekre vonatkozó adatokat a katolikus egyház nem közölte. Az evangélikusok kimutatása szerint 1910-től 1926-ig 11.745 zsidó tért át, viszont 2.010 evangélikus lett zsidó, vagyis itt a zsidóságot 9.735-öt kivéve veszteség érte. Végül a kivándorlás is nagyon megritkította a németországi zsidók sorait. Sok, keletről bevándorolt zsidó és existenciánélküli egyén hagyta el az utóbbi években Németországot, másrészt a rossz gazdasági viszonyok folytán a bevándorlás is teljesen megszűnt. Nem kedvezőek a számok a születést tekintve sem. Berlinben 1926-1930 között 100 zsidó házasságra 129 gyermek esik, amiből látható, hogy a német zsidók közt is mindjobban terjed az egyke-rendszer. Ami pedig a vegyes házasságokat illeti, itt alig esik 3 családra egyetlen gyermek. Poroszországban a tiszta zsidó családokban a születési arányszám 7‰ volt. Ugyanez a katasztrófa is terméketlenség állapítható meg Hessenben. A halálozás sem párhuzamos a szü-

letésekkel. Bajorországban 1926. tól 1931-ig 2343 zsidó született s 4416 halt meg, ami 2073-as esőkenést jelent, szemben a 134.837 katolikus és 17.818 evangélikus születéssel. Poroszországban ez a esőkenés 10.833. Hesenben, Szászországban, Berlinben s általában az egész német birodalom területén hasonló arányu a esőkenés. A vegyes házasságok arányszáma ellenben mindinkább nő, szemben az egyre ritkuló tiszta zsidó házasságokkal, 1922-ben Németországban 100 zsidó házasságra 59 vegyes házasság esett. Poroszországban 1930-ban 65 a vegyes házasságok arányszáma; Hamburgban és Münchenben 1931-ben a vegyes házasságok jóval felülmúlták a zsidó házasságokat.

Egy Bresslaura vonatkozó, 120 évre visszamenő statisztika alapján megállapítható, hogy 1861-ben a zsidóknak az összlakossággal szembeni $72\frac{0}{100}$ -es arányszáma 1925-ben $42\frac{0}{100}$ -re esett le akkor, amidőn pl. Varsó lakosságának $\frac{1}{3}$ -át képezték. A születések száma Bresslauban 1880-ban $20\frac{0}{100}$ volt, míg 1925-ben $11\frac{0}{100}$. Ami a halálozást illeti, a háború előtt a zsidókra vonatkozóan kedvezők az arányszámok, ma azonban ez az arányszám is progresszíven emelkedik.

Amint látható Hitler Németországában a zsidókra vonatkozóan a százalékos elosztódás minden mesterséges beavatkozás nélkül is egyre rosszabbodó tendenciát mutat.

(Nagybánya) László Dénes

A FRANCIAORSZÁGI VÁLTOZÁSOKHOZ. A Hitlerizmus hatásai ma már a francia közéletben és tapasztalhatók. A francia irodalmi életben például nagyon jellemző tünet Jules Romains megterése a — fasizmushoz.

Mikor Hitler lecsapott a német baloldali intellektuelekre, a francia intellektuelek egy része balra tolódott és lecsatlakozott a Forradalmi Irók és Művészek Szövetségéhez. Pillanatilag úgy látszott, hogy a túlsó oldalon a hivatalos szerveket kivéve nem maradt senki, amikor váratlanul Jules Romains jelent meg a színen, mint a polgári ideológia — theoretikusa.

Utolsó könyveiben Jules Romains még azzal hitegette az olvasót, hogy a haladó gondolkozás következetes híve. Valami olyasmit képzelt az olvasó, hogy Jules Romains ha nem is tételes forradalmár, de a jobb idők harcosa. Tévedés volt. Jules Romains számítób, mint André Gide. Sőt Jules Romains nem akar semmit sem kockáztatni. Előre szállítja tehát a gyülekező francia fasizmusnak az olyan érveket, hogy a „marxizmus idejét multá” stb.

Jules Romains a marxizmus elleni harcát a *Depeche de Toulouse* hasábjain indította meg, ahol sietett kijelenteni, hogy „én nem vagyok marxista”, a „marxizmus elévült”, a marxizmus „sohasem a reálitásokból vette az erejét, hanem mint az egyházi dogmák, tagjainak hitéből és buzgalmából”. A Humanit é volt munkatársa azonban nem elégszik meg ennyivel. Bő argumentálásba boesátkozik és olyasmiről beszél, hogy a marxizmus megállapításai helytelenek: „A tőke demokratizálódik” és „szétszóródik” s ez utóbbival az elosztódásra céloz. De hogy melyik elosztódásra: a munkanélküli segélyekre-e, vagy a „befagyott hitelrendszer”-re — az nem derül ki. Még meglepőbbben hat Jules Romains okoskodása, amikor a diktatura problémáját érinti. A negyedik rend diktatúráját, azaz, hogy abban „az iskolaszolga

készíti elő a nevelés reformját" visszautasítja; Hitler diktatúráját azonban, mert az a „keret“, a középosztály diktatúrája, elfogadja. Ez a konkluzió annál inkább érdekel bennünket, mert ez az „ideiglenes konkluzió“ a mai fasizálódó francia középosztály felfogását tükrözi: „A marxizmus látszólagos és viszonylagos kelet-európai győzelméből s nyugati többé-kevésbé végleges vereségéből“ Franciaországnak „bátor és bölcs gondolatokat kell levonnia — mondja Jules Romains — s e „bátor és bölcs“ gondolatoknak elsősorban a „hierarchia“ és az „euphorie“ problémájának megoldását tartja. Szerinte a demokrácia megszüntette a hierarchiát, a fasizmus azonban visszaállítja. Ez az új hierarchia „ugyan magában foglalhat ezer apró igazságtalanságot és érdemtelenül nagy helyet biztosíthat a kiváltságosoknak, a nagy francia forradalom óta azonban ez az első hierarchia, amely határozottan a tényleges és természetes értékekre támaszkodik“. Az „euphorie“-t illetőleg ugyancsak a fasizmussal érvel. „A társadalom — mondja — nélkülözi az euphoriet.“ A társadalom állandó „belső elégedetlenségben él s a pártok ellenségeskedései miatt felbőszült állapotban önönmaga ellen.“ — Jules Romains kétségtelenül közel jár az igazsághoz. A társadalom tényleg állandó elégedetlenségben él. A „bátor és bölcs“ gondolatokra tényleg szükség van! Am mivel érvel Jules Romains ebben a vonatkozásban? „Ezen a téren is — állapítja meg — a fasizmus pozitív próbálkozásokat tett, mert egy olyan modern társadalmat igyekszik kialakítani, amelyben végre minden ember a maga helyén — (J. R. pl. a maga villájában!) — megelégedettnek érzi magát; ahol a munkás nem

tekinti a gyárat ideiglenes fegyháznak, a mérnök és az igazgató viszont egy csőseléktől ostromolt erődnek, ahol a munkás a rendelkezéseket bizonyos élvezettel fogadja és teljesíti is, ahol ezeket a rendelkezéseket bizalommal adják“. Az osztálybéke régi legendája ez. Pontosan az a probléma, amit a fasizmus sem oldott meg, hanem csak akutabbá tett. Jules Romains egyelőre azonban nem azt nézi, vajjon realisake „bátor és bölcs“ gondolatai, hanem a változásokat, melyek a francia életben napról-napra szaporodnak s e változásokban a közlő francia fasizmusra spekulál.

(Páris)

Loeffler A.

AZ OROSZ BÜNTETŐPOLITIKA. Az orosz büntetőpolitika célkitűzésében, de a rendelkezésére álló eszközökben is lényegesen különbözik az európai államok büntetőpolitikájától. Míg az európai államok büntetőjoga első sorban a magántulajdont, az egyént, a családot védi, az árrendszernek megfelelően a tettessel szemben a bűnnek arányosan megfelelő büntetés kiszabását célozza, — addig Oroszország büntetőjoga a közösség érdekeit védi, a szociális veszélyességet bünteti s büntetőpolitikája a bűnözők lehető legnagyobb arányú megjavítását célozza. Mindkét büntetőjog a rendszert védi (a büntetőjognak mindig ez a szerepe), azonban más-más rendszert s a megvéendő rendszernek megfelelően más-más módon, más célokkal: ez adja meg a nagy és lényeges különbséget közöttük.

Az orosz büntetőpolitika más célja természetesen a bűncselekmények egészen új fajait s ennek megfelelően egészen új represszív intézkedéseket alakított ki. A represszív intézkedések közül a szabadságvesztés elveszti

kiváltságos helyét. Ha a büntető-politika nevelni akar, nem alkalmazhatja pusztán a szabadságvesztést (mint ez az európai államokban többnyire történik.) Különösen áll ez a rövid idejű szabadságvesztésre: Oroszországban egy éven aluli szabadságvesztést nem is szabnak ki, mert akkor nevelésre nem juthat idő. Különbösen ott a büntetések 65 százaléka nem szabadságvesztés. A tettes egyéniségének megfelelő intézkedésekkel igyekeznek nevelő hatást elérni s ezért individualizálják a büntetést. „A represszív intézkedések a célkitűzés egységessége mellett meglepően különfélék” — állapítja meg Lenka von Koerber Sowjetrussland kämpft gegen das Verbrechen című könyvében. (Rohwolt Verlag 1933.)

A büntetések individualizálása mellett különösen két momentum fontos: a jól szervezett belső nevelés és a külvilággal való érintkezés fenntartása.

A belső nevelésben különösen jelentős a bűnöző képességeinek megfelelő, ennél fogva számára érdekes munka, — az oktatás és önképzés, valamint a baráti bánásmód.

„A büntetővégrehajtás felrása az embereket, fel akarja aktivitásukat keltetni és azt pozitív munkálkodásra fordítani. Ezekben a szürkén elszánt emberek némelyikében roppant erők rejtőznek. Ha ezeket az erőket a pozitív munka számára hasznosá teszik, akkor ezek ebbe az új irányba csapnak át változatlan szenvedéllyel” — írja Koerber. Az eddig helytelen útra siklott energia helyes útra tereléséről van tehát szó. Ezért üzemeket, munkahelyeket rendeznek be a fogházak mellett. Ezek azonban nemcsak változatosságukban különböznek az európai fegyintézetek hasonló intézményeitől. Az üzemek ott nem kényszermunkahelyek, hanem rendes üzemek,

melyekben kinlakó munkások is dolgoznak — és a bűnözők is rendszeres fizetést kapnak (ebből persze levonva az ellátás költségeit.) A fegyencek itt eredményesen dolgozhatnak. „Az igazi bűnöző előtt minden, a javulást elősegíteni akaró jótékonyság és szánakozás gyűlöletes. Csak ha célszerűen segítenek neki és megmutatják, hogy átalakítása fontos és a saját sorsán túl is szükséges, lehet őt az új cél irányába mozgósítani.”

A munkafolyamatba való beilleszkedés mellett azonban megfelelő szakképzettségre is tesznek szert a bűnözők. Szakkurzusokon kvalifikált munkásokká nevelik őket. Megint látszik a két rendszer közötti hatalmas különbség. Az európai országokban ha ki is tanul a bűnöző valamilyen mesterséget, ha kiszabadul, elhelyezkedni nem tud s így a mesterség-kitanulás hatása megszűnik a fegyházból való eltávozással. Oroszországban szükség van képzett munkásokra; az öt éves terv hatalmas szakképzett emberanyagot követelt s a termelés állandóan felszívja a kvalifikált munkásokat. A javító intézetek eredményeinek megmaradásáról tehát a kedvező körülmények továbbra is gondoskodnak. A bűnözők akár régi üzemeikben maradhatnak, vagy bárhol másutt könnyen el tudnak helyezkedni.

Az intézeteknek ilyen közvetlen valóságba-kapcsolódása mellett a büntetés tartama alatt az intézetekben fontos nevelő munkát is végeznek. Először is írni-olvasni tanítják a foglyokat; önképző-csoportjaik vannak, (politikai-, kultur-, színház-, zenecsoportok.) Közös termekben élnek (nincs magánzárka) s a felügyelet önmaguk gyakorolják. Nem örök, de „nevelők” vannak velük. Belső, fegyelmi ügyeiket önmaguk intézik el u. n. „kameradschaftsgericht”-jeiken. Igen szé-

les a kritikai joguk az intézetek vezetését illetőleg; faliújságjaik élesen bírálják a hibákat. Mind- ez nagy belső fegyelemre nevel. Az intézetek célja nem a külvilágtól való elszigetelés, a kiszakítás a külső, addigi életből (kivéve néhány konkrét esetet, amikor ettől várják a megfelelő eredményt.) A foglyok évenként szabadságot kapnak s a falusiakat a mezei munkák elvégzésére gyakran egy-két hónapra is hazaengedik. Ezenkívül a foglyoknak átlag havonként szabadnapjuk is van. Ennek az aránylag jelentős szabadságnak a hatása erősen látszik például szexuális téren, amely a legszörnyűbb problémák egyike az európai országok fegyintézeteiben. Oroszországban a foglyokat nem különböztetik el s így e kérdésben a beteges feszültségek is többnyire eltűntek. Nehéz egyelőre a kérdés különösen a női foglyokat illetőleg s megoldásnak az ukrainai intézetek módszere látszik, ahol férfiak és nők közös intézetben élnek s nemesak együtt dolgoznak, de az önképzőkörökben, olvasókban együtt tölthetik szabad idejüket.

Hogy a bizonytalan elítélés kétségkívül fontos, de egyelőre nehezen megvalósítható elvét megközelítésék, a bűnözőket megfelelő magatartás, fejlődés és munkában felmutatott eredmény alapján hamarabb engedik el. Elenyészően csekély százalék tölti csak ki teljes büntetését. Laikusokból és bírakból álló bizottságok döntenek erről.

(Ungvár)

(Sz. I.)

A JAMBOREE. Nagy „esemény” volt Magyarországon. Hurrázott a sajtó, bömbölt a rádió, tapsolt a közönség: 25.000 eserkészfiú és egy teve, (melyet a syriaiak hoztak magukkal) baráti egyetértésben táboroztak a gödöllői erdőben. Valóban nem volt semmi marakodás a részt-

vevő kb. 50 nemzet között; nem volt fajelmélet és nem volt felekezeti kérdés; azt azonban már kétségbevonjuk, hogy e ténnyel „az emberiség eljegyezte volna magát a világbékével, a szeretettel és testvériséggel” — amint azt a sajtó szakadatlanul egyaránt kürtölte.

Gazdasági szempontból kétségtelenül sikerültnek mondható a jamboree. Semmi deficit! Az építési költségek: az e célból készített hidak, utak — színház és aréna — a kutforrások és az elektrifikálás költsége megtérült. Elfogyott 120.000 kgr. kenyér, 550.000 tojás, 90.000 liter tej, 70.000 kgr. gyümölcs, 60.000 kgr. burgonya, stb., stb. — rengeteg sör és fagyalt — sok emléktárgy és még több zöldpaprika. (Gödöllőn a jamboree idejére csak protekcióval lehetett az árusítás jogát megszerezni). A cserkészeknek jóévtágyuk volt — és valutában fizettek. A Hitelbank gödöllői fiókja zsákszámbra szedte be a valutát. Másrészt a cserkészek ide-oda utazgattak (vasutiforgalom!) leveleket írtak (postaforgalom!) A cserkészszülők megtöltötték a pesti szállodákat (idegenforgalom!) és megnézték a Hortobágyot, a bugaci pusztát, Mezőkövesdet és a Balatont (fokozott idegenforgalom!) Hatalmasan megnövekedett a helyi forgalom is. A gödöllői világtábornak naponként kb. 50.000 látogatója volt. A pesti polgárság tódult a jamboree felé, ahol 3—5—10 pengőért (aszerint, hogy mit nézett meg) láthatott: indusokat, hindukat, japánokat, ceyloniakat, jamaikaiakat, siamiakat; rodeziaikat párdücbőrben, egyiptomiakat vörös fezzben, irakiakat trópusi sisakban stb., stb. Láthatott: népviseleteket és faragványokat; angol „base-ball”-t, izlandi birkózást s japán dzsui dzsicsut. Láthatott exotikus táncokat és hallhatott exotikus zenét, zulukaffer jelenetet és hindu

krinolint; hallhatott skót dudásokot, havai duettet és szingaléz hajós éneket. És egyben látható volt: magyar kanásztánc, aratótánc, lasszóvetés, kukorica morzsolás satöbbi — hisz ez ugyanannyira exotikum volt a közönség számára, mint a többi mutatvány. A nemzeti vetélkedés minden téren a tőle telhető legjobbat adta. — Hát igen! „szenzációs látványosságok voltak Gödöllőn!” Sok-sok felvonulás üdvörszálással és vállraemelt fő- és legfőbb eserkészekkel. Látható volt még a gödöllői járás tisztelgő felvonulása: elől, a főszolgabíró diszmagyarban, hajdui bőzött, utána mintegy 50 műlábas, félkezü, féllábú hadirokkant, majd leventék fapuskával és anélkül, azután az egyes községek plébánosai, kikéfélt földmunkások, magyarruhás lányok és mezitlábos proletárgyerek. Mindezek mellett és mindezek felül élvezhető volt még a sátorélet — romantika eredeti kialakításában — a nemzetek zászlóerdőjében, zászlószentelések s a különböző felekezetek tábortiszteletei. Elvezhető volt még: robinzonillúzió megafonnal és autogramostrommal, majd táborfűz andalgó tábortestvérekkel, akik 10 óra után minden nőt eltávolítottak a tábor területéről. (A cserkészlányok egyébként — minden újabb pedagógiai rendszer koedukációs elvével szemben — elkülönítve, Budapesten, a Testnevelési Főiskolán voltak elszállásolva.) Röviden annyi minden volt a jamboree; a nemzetközi cserkészövetség 4 évenként tartott világtáborra, melynek feladatául lord Baden Powell, a világ főeserkésze — a „coccus pacis”-nak, a béke bacillusának terjesztését tűzte ki. — Hiszen mostanában divatban van a világbéke, még Hitler és Mussolini is meg-megemlékeznek róla. Genfben, Rómában, Londonban is napirendre tűzték mosta-

nában. A különbség legfeljebb az, hogy míg ott zöld asztalnál tárgyaltak, itt zöld mezőn táboroztak — meg, hogy ott nem állapodtak meg semmiben, itt viszont nem is akartak megállapodni — és, mert nem akartak megállapodni, a résztvevők itt nem csődösen, hanem békésen váltak el egymástól. A jamboree-pacifizmus irrealitására a nemzetközi fokozott fegyverkezésen kívül, talán az a legjellemzőbb, hogy kik nem vettek részt a jamboreen: 1. Nem vett részt Kína, a háborús veszélyre való utalással. 2. Nem vett részt Németország. Baldur von Schirach a Hitler-Jugend diktátora eltiltotta a német ifjúság részvételét. Csak hárman jöttek el a tilalom ellenére — gyalog. És Danzig szabadállam küldött elkésve egy horogkeresztos propagandacsapatot. 3. Az olasz balillák csak mint nézők vettek részt — hiszen fasiszta agitációt ily módon is ki lehet fejteni. 4. Es természetesen nem vett részt Oroszország se, miután a hatalmas orosz pionirmozgalomnak legkevesébe sincs köze a cserkészethez. Itt viszont 16 emigráns cserkészfiú képviselte Oroszországot.

Baden-Powell második jelszava az osztálybéke volt, jölehet a gödöllői világtáborban felesleges volt osztálybékéről beszélni, lévén csak egy osztály jelen: azok a kevesek, akik a drága utiköltséget és a táborozási költséget meg tudták fizetni. Hisz sem Japánból, sem Ceylonból, sem Új-Zélandból, de még Budapestről se jöhetett volna el a fillérekért dolgozó vagy munkanélküli ifjúságunk. Igaz, hogy volt ott néhány közpénzen vagy kegyelemből elvitt munkásifjú, de hát azok legkevesébe se képviselték a hiányzó ifjúságot. — A jamboree-osztálybéke „garden-party”-aival és ötórás teáival ugyanolyan frázis mint a jamboree-világbéke. Hiába kötöttek egymás-

sal barátságot a cserkészfiúk, hiába „csénzsolták“ el jelvényeiket: — az egyedek barátsága, a személyes rokonszenv nem igen szokott háborúkat megakadályozni. — A „cserkészpacifizmus“ valódi arcát a legvilágosabban akkor látjuk, ha a cserkészlet lényegébe igyekszünk betekinteni, ha fejlődését és felépítését vizsgáljuk. — A cserkészlet ötlete az angol-búr háborúban született meg, amikor Baden-Powell, akkor lovassági tábornok, Mafeking ostrománál (Délafrika) a katonaköteles koron aluli ifjakat sikeresen fel tudta használni hadászati célra. Ebből az ötletből született a mai hatalmas, nemzetközi szervezet: fiúk és lányok, fiatalok és öregek, szárazföldi-vízi-repülőosztályok. Baden-Powell katonai pályájának tapasztalatai szerint állította fel rendszerét, mely katonáskodó drill-jével, rangfokozataival és érdemrendjeivel, csapatszervezetével, vezényszavaival és csatakiáltásaival, feszes vigyázz állásával, tisztelgéseivel és merev tekintély elvével a militarizmus előiskolája. A cserkészlet militarista jellege természetesen azokban az államokban dominál, melyeknek katonai létszáma korlátozott. Az amerikaiak, angolok és franciák stb. kevésbé katonásak mint a kisállamok cserkészei. Viszont el kell ismernünk: a jamboree nem a militarizmus dominált, — a jamboree politikamentes és problémamentes romantika volt. A jamboree szó is — etimológiai értelmében — hangos mulatozást, jókedvű felkiáltást — egy nagyon kedves, tetszetős dolgot jelent. És kétségtelenül szép dolog az, ha 14—18 évesek az iskolapadból kimennek a szabadba táborozni, ha sátorban alszanak és

főzőcskét játszanak. Kétségtelenül érdekesebb, színesebb egy ilyen táborozás, ha a cserkészfiúk és lányok nemcsak egymás között, hanem más nemzetekkel vannak együtt. De más és több jelentősége a jamboree-nak nincs és nem lehet... Csak a sajtókommentárok tulajdonítottak nagy, komoly jelentőséget a jamboree-nak, merthát sok nemzet, sok faj, sok felekezet volt együtt és a cserkészfiúk mégsem verekedtek össze. Ez azonban nem pacifizmus! és nem világbéke; sőt még a népszövetségi szólamoknál is kevesebb! (Lehet-e a háború ellen állást foglalni pl. a fasizmussal, a reakcióval stb. való szembehelyezkedés nélkül!?)

A cserkészszellem nem jelent újat, és nem jelent mást; a cserkészszellem a kapitalista-militarista ideológia függvénye. A cserkészszervezet a kapitalista államszervezet vetülete. A jamboree-tábor a maga parancsnokával, vezérkari főnökével, sajtófőnökével, rendőrszervezetével és fegyelmi bíróságával az osztályállam kicsinyített képe. S ez természetes is. A cserkészlet egy a kapitalista társadalomban, a kapitalizmus támogatásával létrejött szervezet, mely csak az uralkodó ideológia bélyegét viselheti magán.

A jamboree-symboluma — az újföldre vezető esodaszarvas nem vezethette új utakra — a jobb jövő, a világbéke felé a Gödöllőn összegyűlt ifjúságot. — A jamboree-pacifizmus, a jamboree-osztálybéke és az ugynevezett jamboree-spirit (a testvériség szelleme) látszatjelszavak csak — ma 1933-ban, a készülő háború katlanában...

(Budapest)

Mándy Teréz

VILÁGPOLITIKAI PROBLEMAK

(Disputa)

I.

VILÁGPOLITIKA ÉS DIALEKTIKA

Az emberiség életét, történelmének harcait, eseményeit alapján mindig és mindenkor gazdasági érdekek irányították. Annál inkább irányítják a gazdasági érdekek a ma eseményeit, amikor a kapitalizmus végső kifejlése a mindenki mindenki elleni harcát a legélesebbé fokozta.

Horner Miklós mindezt nem látja, legalább is a „Korunk“ 5. és 7–8. számában leközölt világpolitikai szemlélődésében nem ez a szempont vezeti. Ezért azután hamis képét adja napjaink világpolitikájának s ezért téves a jövőt illető horoszkópja is.

Téves elsősorban Japánt, helyesebben a japán imperializmust illetően, amikor már a címben azt mondja, hogy: „Japán győzelme a fehér kapitalizmus fölött.“ A cikk beállítása szerint a japán kapitalizmus úgy tűnik fel, mintha a japán kapitalizmusra nem lennének érvényesek a kapitalizmus általános fejlődési szabályai, mintha a japán kapitalizmus külön úton járna, mintha Japán szigeteket képezne a világkapitalizmus általános krízisében. Jóllehet kétségtelen, hogy a kapitalizmus fejlődése a különféle földrészek és országok szerint egyenlőtlen és változó, mégis ha tekintetbe vesszük, hogy a kapitalizmus fejlődése az Északamerikai Egy. Államok és Nyugat-Európa iparilag legfejlettebb országaiban legmagasabb fokát érte el, úgy ez amellett bizonyít, hogy a japán kapitalizmus nagyjából és általában ugyan ezen fejlődést fogja megfutni, amelyet eddigi fejlődési menete is igazol. Éppen ezért téves azt állítani, hogy Japán „egy új és évtizedek múlva talán legerősebb világhatalom“ lesz. A kapitalizmus jelenlegi általános krízise mellett u. i. — amely a kapitalizmus közeli végét jelzi — már egyetlen ország sem néz a kapitalizmus rendjében évtizedes fejlődése felé. Különösen nem az iparilag legfejlettebb országok kapitalizmusa, mint amilyen a Japáné is. A jövő termelési rendjében pedig el sem képzelhető egy embercsoport — egy ország — különösen „Dzsingiszkhán“-szerű világhatalma. Azok az imperialista tervek és célkitűzések, amelyek a japán kapitalizmusnak a fehér kapitalizmus és Ázsia feletti tényleges uralmára irányulnak, elkésettnek tekinthetők. Inkább azt mondhatnók, hogy ilyen tervek komolyan nem is léteznek, mert A r a k i japán hadügyminiszternek császárához intézett memorandumában foglalt álmódzásait, már a kapitalizmuson belül is kiváltandó igen erős ellentétek eleve is semmissé degradálják, eltekintve a Japánban is erősödő imperiálista-kapitalizmus elleni mozgalomtól.

Hogy Japán imperialista-kapitalizmusa ezen álombeli célok irányában kezdeti sikereket ért el, semmiesetre sem a japán kapitalizmus még további „évtizedekre“ való fejlődési és ezen álmocélok megvalósításának lehetőségét jelenti, hanem a kapitalizmus általános kríziséből való azon kapitalista kivezető út keresésének erőszakolt célkitűzését, amely a Szovjetunió imperialista leigázására és így a föld egyhatodának, a gyarmati elnyomás és kizsákmányolás eszközeivel való újabb piac biztosítására irányul. Ambár úgy az Egy. Államoknak, mint Angliának, a világ e két legerősebb imperializmusának érdekébe vágnak a japán imperializmus eddig elért sikerei is, ezek a sikerek azonban a fentebbi nagy cél érdekében az épp előbb említett imperialista nagyhatalmak engedélyével és támogatásával voltak el-

érhetők. Ennek az engedékenységnak és támogatásnak célja a japán militarizmusnak a Sz. U. kelet felőli megtámadásához való lekötélése. Ha a japán imperializmus ezen szigorúan kötött megbízásától, saját imperialista álmódzásainak célkitűzése irányába csak a legcsekélyebb elhajlást is mutatná, az előbbi imperialista világhatalnak azonnal ellene fordulnának, mert saját imperialista célkitűzéseik olyan kecsesítő részének, — mint a Sz. U. — megsemmisítését, valamint a már kezükben lévő ázsiai piacoknak a japán imperializmus által való elvételeit, hatalmi étvágyuk veszni nem engedné. És még csak fegyveres háborút sem lenne szükséges a japán imperializmus ellen indítani. Elegendő lenne Japánt gazdaságilag magára hagyni, amely nehézipar és nyersanyag hiányában még egy talpalatnyi földet is képtelen lenne meghódítani. Nem is szólva a Japán gazdasági magára hagyásával előálló belső forradalmi krízis erős lendülettel perspektíváról. Hiszen ha valamivel később is kezdődött, de ma már két marokkal fojtogatja a gazdasági krízis Japánt is, a gazdasági elszigetelés tehát a japán imperializmus belső felborulását vonná maga után.

Mennyire nem helytálló tehát H. M. amaz állítása, hogy: „... az európai és amerikai nagyhatalmak ölbetett kézzel kénytelenek tűrni Japán oroszán lépteit Ázsia és Ausztrália(!) meghódítása felé.“ Avagy szemben a belső nagy válsággal ez az állítása: „Japán harci készsége növekedett, a népesség legnagyobb része győzelmi mámorban él.“ Nemhogy a népesség legnagyobb része nem él győzelmi mámorban, hanem még maguk a kapitalisták is bizalmatlanok saját sikereikkel szemben, amit a Mandzsuriába való jelentéktelen tőkekivitel bizonyít.

A dialektikus materializmus alapján történő világpolitikai szemlélődés világosan mutatja, hogy a japán imperializmus (s nem a „Japánok“, amint H. M. írja) ázsiai machinációja a „nagy terv“ egy részét, a Sz. U. kelet felől való megtámadását célozza. Ezt ugyan H. M. is megemlíti, de kiszakítja a világpolitikai összefüggések láncából, úgy állítja be, mintha a Távol-Kelet eseményei, Nyugattól, Európától függetlenek lennének. S ezzel kapcsolatban még nagyobb hibába esik. Reálisából u. i. önként adódik az a látszat, mintha két imperialista hatalom, a Sz. U. és Japán ázsiai versengéséről lenne szó. (E hibát csak fokozza az az állítás, hogy a „Hitler-veszedelem“ folytán a Sz. U.-t nyugatról nem fenyegeti támadás veszélye.) Amikor H. M. azt írja, hogyha sikerülne a kínai Turkesztán mohamedánjainak felkelése, úgy Oroszország hatalmas lépéssel kerülne beljebb belső Kína felé. Ez az állítás mintegy azt jelenti, hogy a Sz. U. is imperialista politikát folytat, hiszen belső Kína felé való beljebb kerülése területi expanziót, tehát imperializmust jelent. H. M. elfelejti azt a világtörténelmi jelentőségű tényt, hogy a forradalmi Oroszország 1917-ben saját népkisebbségeinek Oroszországtól való elszakadáság menő önrendelkezési jogát hirdette és valósította meg. A Sz. U. azóta is a szónak szoros értelmében vett pacifista külpolitikát folytat. Emlékezzünk az 1920-as lengyel támadásra, amikor a mai Sz. U. hadserege lengyel földön járt, a Sz. U. egy pillanatig sem óhajtott idegen területeket erőszakosan megtartani. Avagy: — a polgári lapok által ferdén beállított besszarábiai kérdésben is a Sz. U. számtalanszor nyilvánította, hogy bár elvileg nem mond le, Besszarábia már szovjetrendszer alatt élt tömegeinek a Sz. U.-hoz való csatlakozási jogáról, azonban ezt fegyveresen soha sem fogja kieroszakolni! A Sz. U.-nak Kínával szembeni külpolitikai ténykedései is, mint a charbini és wüchani stb., a cári Oroszországnak adott koncessziós területek ön-

kéntes visszaadása, valamint az összes politikai és gazdasági előnyökről való minden nyomástól mentes lemondása, vagy pl. a cárizmus által Kinától kiereszszakolt 130 millió rubel hadisárcnak a kínai ifjúság közötti kulturmunka támogatására való felajánlása, továbbá a kelet-kínai vasúti vonal tisztán kereskedelmi vállalatá váló átalakítása és igazgatásába Kina bevonása, mind a tényleges pacifista külpolitika bizonyosságai. A Sz. U. az összes hatalmak között az egyetlen, amely egyenjogú szerződéseket kötött Kinával, mint pl. a peipingi és a mukdeni szerződés stb.

A világ összes államaival való megneemtámadási és barátsági szerződések kötésére irányuló erős törekvés is a Sz. U. — minden imperialista tendenciákkal élesen ellentétes — pacifista külpolitikáját bizonyítja. Jellemző ezen külpolitika minden normális áron való békeszándékára, hogy még az olyan államokkal is, amelyeknek belpolitikai rendszere a legélesebb ellentétben áll a Sz. U.-val, mint Hitler Németországa és Mussolini Olaszországa, a Sz. U. még az ilyen országokkal is a legbékésebb viszonyt igyekszik fentartani, amit szerződések kötésével igyekszik megerősíteni. A Sz. U.-t marxista elvi alapokra épült külpolitikájában nem az egyes országok kormányaira hanem azok dolgozó tömegeire van tekintettel, amelyeknek békekészségét nagyra becsüli. Oldalakat irhatnánk még a Sz. U.-nak a különféle gazdasági és leszerelési konferenciákon kifejtett, az általános békebiztosítására irányuló erőfeszítéseiről, amelyek mindég megtörttek a kapitalista országok imperialista érdekein. — „Nem lehet szabad az a nép, amely más népek elnyomásában bűnös.“ (Uljanov), ez a Sz. U. külpolitikájának alapelve.

Mindezekkel az elvitathatatlan tényekkel és elvi szándékokkal szemben mily téves H. M. amaz állítása, hogy: „a Sz. U. teljesen szembefordult Németországgal...“ A valóság itt is éppen az ellenkező, amit alább H. M. maga is megemlít, de mert az eseményeket nem a maguk összefüggésében és mozgásában szemléli, ellenmondásokba keveredik. Az a tény ugyanis, hogy a Sz. U. ma Németországnak kevesebb áru-megrendelést juttat, ez nem azt bizonyítja, hogy a Sz. U. szembefordult Németországgal, hanem, hogy gazdasági kapcsolatait elmélyíti azokkal az országokkal is, amelyekkel újonnan kötött barátsági szerződéseket. Nagy tájékozatlanságra vall tehát H. M. amaz állítása, hogy a Sz. U. Franciaországgal közösen Németország elszigetelésére törekszik. Ezt Franciaország teszi imperialista érkétsáival együtt, de a Sz. U. nélkül. Megnyugtathatjuk H.-t, hogy egy német-francia-lengyel háborúban a Sz. U. szigorúan semleges marad. Az meg egyenesen abszurd elképzelés H. részéről, amikor: „...a nagyon kialakuló félben lévő kisantant-lengyel-orosz blokknak a világtörténelem eddig példátlan katonai erőit reprezentáló blokkjáról“ beszél. Hogyan képzei H. M. a vörös hadseregnek valamelyik imperialista hadsereggel való közös katonai operációját? Ezt csak úgy tudja elképzelni, hogy elvi zürzavarában a Sz. U. külpolitikáját — mint már előbb is láttuk — imperialista tendenciájának fogja fel.

Ebből a fonák felfogásból indul ki H. M. ama helytelen következtetése is, hogy repülőgép háború tekintetében a Sz. U. stratégiai helyzete a legkedvezőtlenebb. Ugyanis csak támadó országnak kedvezőtlen az a helyzet, ha hadirepülőgépeinek a támadás céljából a megtámadott határától távoleső centrumokat kell felkeresnie. Miután a Sz. U. háboru esetén csak is mint megtámadott jöhet tekintetbe, így e téren stratégiai helyzete éppenséggel a legkedvezőbb.

A H.-féle dialektika terhére irandó az is, amikor a franciákat

(értsd francia imperialistákat) egy politikai szempontból negatív és nyakatekert jellemzése után „született dialektikusoknak“ nevezi, gúnyosan kihangsúlyozza azonban, hogy ezalatt nem a „szabadalmazott és központilag jóváhagyott „dialektikus“ történetbölcseleket“ érti. Az imperialista ellentétek szörnyű Seyllája és Charibdisze között hanyórázó és kapkodó francia imperialistáknak „született dialektikusok“-ként való beállítása és a „szabadalmazott és központilag jóváhagyott „dialektikus“ történetbölcselekek“ gúnyos lebecsülése is mutatja, hogy a dialektikus szemlélődési módszer mily idegen H. M. előtt. Elmondhatjuk H. M.-ről, hogy módszere, amelynek alapján az 599. o. utolsó és a 600. o. első bekezdésében a „franciák“ politikai okosságát és a revíziós mozgalom sikertelenségét fejtegeti, olyan egyéni, hogy még szabadalmaztatásra sem alkalmas. E módszer szerint u. i. önként kínálkozik a következtetés, hogy a francia imperialisták már annyira mentek szovjetbarátságukban, hogy a Sz. U.-val szembeni szimpátiából rövidesen a szovjetrendszerre térnek át.

Reá kell-e még ezek után mutatni arra a további fonákságra, amely szerint a Sz. U. Németországot elszigetelni segítő magatartásával a Hitler-kormányt belpolitikai „reformokra“ akarja kényszeríteni. Ilyen naivnak még sem képzelhető el az a Sz. U., amely saját gyakorlatából tudja a legjobban, miképpen kell a Hitler-féle uralkodó rendszert nem „reformokra“ kényszeríteni, hanem elseperni. Sőt H. M. szerint már el is érkezett az elszigetelési diplomáciai sikerek folytán az a pillanat, amikor „Hitlert éhező tömegei olyan szociális reformokra kényszerítik, amelyeknek mértéke felől még nem tudunk most képet alkotni.“ H. M. elfelejti, hogy ha az éhező német tömegek gyors forradalmi beérése rövidesen eddig fog eljutni, akkor Hitlertől nem „reformokat“, hanem a fejét fogja követelni!

H. M. világpolitikai szemlélődésének (601. old.) utolsó bekezdése már oly lehetetlen elképzeléseket vetít fel, hogy azzal unalmas foglalkozni. Különösen ha szembe állítjuk előbbi cikkének (403. old.) utolsó előtti bekezdésében lévő azt az állítását, hogy: „...nem is hiszünk abban, hogy Hitler háborús terveket szövögetne. A nacionalizmus lehet öncél is... Öncél és kormányzati eszköz.“ Aki nem veszi észre Hitler háborús készülődését és aki a nacionalizmusban, 1933-ban öncélt lát vagy tud elképzelni, az vonuljon vissza és tanuljon marxista dialektikát!

(Marosvásárhely)

Szmuk Antal

II.

VÁLASZ AZ ELŐBBIEKRE

Az emberek életét gazdasági érdekek irányították mindig. Ez igaz, — nagyjából. Csak az a kérdés, milyen gazdasági érdekek irányítják tetteinket. A miénk? Másoké? Ha azt állítanánk, hogy mindig a sajátunk, akkor nem tudnánk megmagyarázni azt a tüneményt, hogy egyes emberek nyilvánvalóan érdekeik ellenére cselekednek mint politikai tényezők. Tehát a tétel helyes megfogalmazása csak az lehet, hogy az emberiség történelmét, az egyesek, sőt a csoportok harcait is vélt gazdasági érdekeik irányítják. Ez lehet megegyező azzal, amit mi — tőlünk telhető tárgyilagossággal — az illetők érdekének tekintünk, de lehet attól teljesen eltérő is. Ebből az következik, hogy ne azt igyekezzünk elsősorban megállapítani, hogy szerintünk mi egy ország vagy osztály érdeke és ebből a felismerésünkből „jósoljuk meg“

hóltbiztosra, hogy ez vagy az az osztály adott helyzetben mit fog tenni, hanem inkább azt törekedjünk vizsgálni, hogy a kérdéses egyének vagy közösségek mit tartanak az érdeküknek. Ez talán mégis csak fontosabb, mint a mi véleményünk, ha szándékaikat meg akarjuk ítélni.

A japán, a kínai, az angol és az amerikai uralkodóosztályok jelenlegi és jövőbeni terveinek magyarázásánál is helyesebb, ha az illető osztályok tetteiből, a tényekből indulunk ki, mintha kedvelt háziszserzőink cikkei vagy a saját bölcsességünk alapján á priori ítéljük meg a világ eseményeit, függetlenül magunkat a történésektől. Abból indulva ki, hogy a kapitalizmus végét járja, Szmuk Antal (Sz. A.) ünnepélyesen, de teljes határozottsággal elkésettnek nyilvánítja Japán hódító terveit. Nem léteznek, eleve semmisesek. Kész. A kinyilatkoztatás megmondotta.

Kár azonban, hogy ezt az igazságot lerontják olyan események, melyek arra látszanak mutatni, hogy a hollandi, az ausztráliai, az amerikai kormányok éppenséggel nem tartják „komolyan nem létezőnek” Japán hódító terveit, mert nemrégiben olvashattuk, hogy a hollandi kormány intézkedéseket tett a borneói japán telepések ellen, akiket katonai előőrsöknek tekint, az ausztráliai kormány hadikikötővé építi ki Port Darwint Észak-Ausztráliában, az amerikaiak tiltakoznak az ellen, hogy a japánok titkos flottabázisokat építsenek ki azokon a szigeteken, melyeket népszövetségi mandátumként birtokolnak, mert ezek a szigetek éppen a Filippini szigetek közelében vannak... Amint látható, nem mindenki olyan pesszimista a japán kapitalizmus jövőt terveit illetően, mint Sz. A.

De egyébként is: — nem is olyan fantasztikusak azok a japán tervek, mint S. A. hiszi, aki nem ismeri őket. Olvassa el Sz. A. a „Tanaka-memorandumot”, megjelent németül is. (Nyilván Tanaka volt miniszterelnök híres memorandumára gondol Sz. A. és csak félreértésből emlegeti Araki hadügyminisztert, akinek annyi köze van csak az állítólagos memorandumhoz, hogy tartalmát híven igyekszik keresztülvinni.) Magam részéről mióta olvastam, nem hiszek a memorandum teljes szövegének valóságában. Egy része azt hiszem ügyes kínai hamisítvány, de olyan kínaiak szerkesztették, akik nagyon jól ismerték a japán uralkodóosztályok gondolkozását és szándékait. Mindenestre érdemes elolvasni és ha Sz. A. hozzájut és megteszi, látni fogja, milyen pontosan igyekeznek a japánok keresztül vinni mindent, ami az állítólagos memorandumban van, mely nem más, mint a nagy hódító hadjárat stratégiája hosszú időre megszabva, elismerésreméltó precizitással. A memorandumban is előbb Mandzsúria jön, utána Mongólia meghódítása. És ki ne tudná, hogy most Japán tényleg ezt tervezi. Nemrég tartottak Japán mongóliai hívei, a megvásárolt főnökök, kongresszust, melyen meghívták Japánt Mongóliába. Tény az, hogy például a klasszikus filozófia tanulmányozásához nem kell újságot olvasni. De ha a világ dolgaiban akarunk tájékozódni, kénytelenek vagyunk megtenni, mert különben fejtegetéseink olyanok lesznek, mint S. A.-éi: az okosságok egy sorozata, melynek értéke azonban önmagában van és olvasása nem annyira tanulságot, mint inkább l'art pour l'art gyönyörűséget okoz.

Japán nem azért akar hódítani, mert nem érvényesek rája a kapitalizmus törvényei, hanem azért, mert érvényesek. Piacok kellene neki és igyekezni fog piacokat szerezni mindenkitől, akit csak gyengébbnek ítél magánál. Hallott Sz. A. az angol-japán vámbáborúról az indiai új textilvámok miatt? Ha az eddigi japán sikerek az angolok és amerikaiak engedélyével sőt támogatásával(!) voltak elérhetőek, akkor

végleg nem értem, miért fordult a Lytton-bizottság Japán ellen, mért lépett ki Japán a Népszövetségből, miért fegyverkezik Amerika Japán ellen!? Eddig Japánt támogatta, most azonban a gno^sis birtokába jutva a Szovjetuniót fogják „támogatni”? Társasjátékot csinálnak? Ami pedig az angolokat illeti... Nem akarok jósolni, de azt hiszem, hogy orosz-japán háború esetén Sz. A. meg lesz lepve Anglia magatartása felett... Bár attól nem félek, hogy nem fog rá „dialektikus” (már amit ő annak tart) magyarázatot találni. Ha az angolok, minden alap-tézist megesufolva, például a Sz. U.-t támogatják majd Japán ellen, azt Sz. A. valószínűleg azzal fogja majd indokolni, hogy Anglia azt akarja, hogy a Sz. U. győzze le Japánt, hogy azután végre minden akadály elháruljon a Sz. U. elleni egységfront kialakulásához...

Arra nézve, hogy lesz-e ideje Japánnak, csak azt lehet felelni, hogy miért ne, ha tud tényleg új piacokat teremteni. Hisz épp' erről van szó. Ezt akarják ök. Nekik nem fáj az európai vagy az amerikai kapitalizmus. Azért akarja Kínát megszervezni, hogy felkészülhessen az európai és amerikai hajóhadakkal való leszámolásra. Ezt ök nem holnap és nem holnapután akarják, hanem évek tervszerű munkájának befejezéseképpen. Nyersanyagot találhatnak eleget Mandzsuriában és Kínában. Szépen részletezi ezt Tanaka egyébként.

Az angol és amerikai burzsoázia mindezt jól tudja. Ezért itéli meg úgy a helyzetet, hogy Japán törekvései pillanatnyilag veszélyesebbek az ő érdekeikre nézve, mint a Szovjetunió. Már most lehet, hogy ök tévednek. De mondtuk fentebb, hogy eselekedeteinknél főleg az az ítélet befolyásol bennünket, hogy mi mit tartunk érdekünknek. Valószínűnek tartom, hogy Sz. A. szerint, ha így áll a dolog, akkor az angol és amerikai kapitalizmus tévesen fogja fel saját érdekeit. Ugy látszik, nem elég osztálytudatosak.

Annál osztálytudatosabbak azonban a japán kapitalisták, akikre nézve nem tudom honnan veszi Sz. A. azt az állítását, hogy maguk is bizalmatlanok a Mandzsuriái honfoglalással szemben. Szó sincs erről. Japánra nézve életkérdés Mandzsuria birtoka, mint az ország gazdasági önállóságának biztosítója. Ha ma a tőke kivétel kiesi, annak oka az, hogy a háborús zavarok miatt a gazdasági élet pang és Mandzsuria felítve van tőkebefektetésekkel még a konjunktúra idejéből. Rengeteg japán tőke fekszik Mandzsuriában.

Japán hadjárata a Sz. U. ellen azért késik úgy látszik, mert előbb Mongóliát akarják elfoglalni, de ez nem olyan egyszerű. Jelenleg Feng tábornok felkelése is ezt nehezíti. Csak azután jöhet Oroszország, a Tanaka-szerinti 3. állomás. Ime jelenleg kétségtelenül a szovjet ellen készülődik Japán legnagyobb energiával (dél felé csak a „hadállásokat” építi ki egyelőre) és Anglia és Amerika máris Japán ellen fordultak. Holott Sz. A. szerint csak akkor találják magukat a japánok szembe az angolszászokkal, ha a Sz. U.-n kívül az ő köreiket is zavarják. Itt a tények bizony nagyon ellentmondanak Sz. A. fejtegetéseinek, mert vagy igaz az, hogy Japán a Sz. U. ellen készül és akkor Sz. A. szerint a kapitalista nagyhatalmak támogatják, vagy nem támogatják, hanem ellene fordulnak és ez Sz. A. logikája szerint arra vall, hogy nem a Sz. U., hanem ő ellenük készülődik Japán. Mi az igazság? Ugye, hogy a politikában nem lehet „a priori” böleselkedni... Ez tapasztalati tudomány (amennyiben egyáltalán tudománynak nevezhető).

Miért ragad ki egy félmondatot Sz. A., amikor a másik fele mindjárt értelmezi a gondolatot a Sz. U. kínai politikájával kapcsolatban. Amikor a Sz. U.-nak arról a kilátásáról irtam, hogy Kína belseje felé törhet, a mondat másik fele úgy szólt, hogy „Hu-nan és Kiang-szi

felé, ahol a kínai szovjetek vannak uralmon." Így az olvasó érti. Nem tartottam fontosnak magyarázni, hogy „ezt a szovjet nem azért teszi, mert imperialista, hanem mert segítséget akar vinni a forradalmi parasztnak,” mert feltételeztem, hogy senki sem fogja olyan értelemben magyarázni, mint Sz. A. teszi. Vajjon miért értette ő úgy? Vagy talán ő is úgy értette, mint minden más ember, csak szándékosan értelmezi másként, hogy elmondhassa azt a szép dikiót utána?

Sz. A. szerint téves az az állítás, hogy a Szovjetunió teljesen szembefordult Németországgal. Rejtélyes okok és jobb ügyhöz méltó buzgalommal cáfolja ezt. A valóság szerinte éppen az ellenkezője. Tehát hogy nem fordult szembe Németországgal. Sőt Sz. A. szerint csekélységem is ezt mondja, de aztán belezavarodom. Nem tudtam rájönni arra, hogy melyik megjegyzéséből következett Sz. A. arra, hogy szerintem sem fordult a Sz. U. a Hitler-kormány ellen, de nem is fontos. Sz. A. szerint a szovjetkormány nem más országok kormányaival törődik, hanem az országok dolgozó tömegeire van tekintettel. De ha a német dolgozó tömegek elnyomás alatt élnek, hogyan lehet a szovjetkormány rájuk hatékonyabban tekintettel: ha segíti az elnyomottakat kizsákmányoló és kínzó kormányt, vagy ha nem segíti? A bonyolult kérdés megoldásához ugylátszik nélkülözhetetlen segédkönyvek kiválasztásához ajánlom Sz. A.-nak a kolozsvári egyetemi könyvtár katalógusát, ahol sok szép kézikönyvet fog találni a logika hasznos tudományáról.

Ha ezekből arra az eredményre fog jutni, hogy az elnyomott német tömegekre az hasznosabb, ha kormányukat nem támogatják, akkor nem fog olyan hevesen tiltakozni az ellen, hogy a Szovjetunió is részt vesz Németország bekerítésében. Sz. A. kívül csak a „Népszava” vonja még ma is kétségbe ezt a tényt, leszámítva a német sajtó egy részét, melyek kormányutasításra szépítenek. De Magyarország, Anglia, Franciaország, Amerika, az egész világ sajtója azt írja, hogy igenis Németország ellen fordult a Szovjetunió. És ezt írja az Izvesztija is, — hogy Sz. A. csodálkozzon — ahol nemrég Radek nyíltan állást foglalt a békerevizsítés törekvésekkel szemben, mert szerinte ezek háborús törekvések. Persze nem is abból kell következtenni a németország viszony elhidegülésére, hogy kevesebb megrendelést juttatnak Németországnak. Erre én nem is hivatkoztam, ez Sz. A. saját külön érve, hogy aztán megeáfolhassa. Én is megnyugtatom Sz. A.-t, Francia-német-angyal háború esetén a Sz. U. nem maradna semleges, hanem az elnyomott német tömegek érdekeit nézné, melyeket nem hagyhatna magukra szabadságharcukban. Annál kevésbé, mert egy német győzelem rendkívül veszélyes volna a Sz. U. érdekeire, Hitlerék keleti terjeszkedési terveit tekintve.

Ezekből a fonákságokból következik Sz. A. szerint az a helytelen következtetésem, hogy a Sz. U. helyzete a repülőgépháború szempontjából „a legkedvezőtlenebb”. De nekem úgy látszik sikerült a fonákságokból helyes következtetést levonni, t. i. én az ellenkezőjét írtam annak, amit Sz. A. nekem tulajdonít. Azt, hogy a Sz. U. stratégiai helyzete „egyike a legkedvezőbbeknek” ebben a tekintetben. Rosszul olvasta el Sz. A. Pedig még csak sajtóhiba sínes a szövegben. Már most: Ha a következtetés jó, talán az előzmény sem fonákság? Vagy ha az mégis, akkor semmi esetre sem indulhattam ki abból, mert így nem tudtam volna „helyes” következtetésre jutni, legalább is szabályosan nem. (Ezt is a logikában lehet tanulni.) Megtisztel Sz. A. azzal, hogy foglalokiz „módszeremmel,” bár nem tudom belátni, hogy ha én a francia politikusok okosságát dicsérem és általában a francia-szovjet barátság-

ról beszélek, (ami egyébként mindenütt tapasztalható) abból mért „ki-nálkozik önként” az a következtetés, hogy a francia imperialisták csupa szimpátiából a szovjetrendszerre térnek át. Először is: nem a rokon-szenv fűzi őket egybe, hanem a közös érdek. Az, amit ők annak tartanak. (Szerénységem véleménye szerint jól fogva fel saját érdeküket.) Másodsor a szimpátiából még nem következik az én „egyéni módszerem” szerint sem annyira minden. Lengyelország és a Sz. U. is igen jó viszonyban vannak ma. Jobba, mint Németország és a Sz. U. bár Sz. A. ez ellen tiltakozik. Nagy a „szimpátia” közöttük, aminek megindítója Hitler és Rosenberg urakban keresendő. Radeket(!) nemrég Varsóban nagy ünnepléssel fogadták, a szovjetrepülők „Éljen Lengyelország” kiáltással búcsúztak el varsói kartársaiktól és a szovjetkormány Pilsudszki forradalmi multjának titkosrendőrségi okmányait ajándékozta Lengyelországnak különös figyelmé jeléül. Miért nem mondja Sz. A., hogy módszeremből az következne, hogy a Szovjetkormány csupa szimpátiából át akar térni a — nem tudom mire, a lengyel „demokráciára”? Ugyanolyan jogcímen ezt is írhatta volna. Általában mindig baj van, ha Sz. A. „következtet”.

A német belpolitikára vonatkozó nézeteivel Sz. A.-nak már alig lehet vitatkozni. Mindenáron erősítgeti itt is, hogy a Sz. U. kormánya nem akarja előmozdítani Németország erjedési folyamatát, mert saját gyakorlatából tudja, hogy kell egy rendszert nem reformokra kényszeríteni, hanem elseperni. De az orosz forradalmárok a cárizmus elleni küzdelemben éppenséggel nem óhajtották egyetlen kormány „semlegességét” sem, sőt ellenkezőleg, igyekeztek minden ország közvéleményét és kormányát a cárizmus ellen hangolni. Örültek, amikor a cárizmus vereséget szenvedett a japánoktól és hajlandók voltak igénybe venni a német hadvezetőség „szívességét” is, hogy Németországon keresztül hazajuthassanak. Egyáltalán nem kérték azt, hogy Németország legyen „semleges” az orosz „belpolitika” küzdelmeiben. Sz. A. viszont biztosít bennünket (persze egészen önkényesen) a Sz. U. feltétlen semlegességéről a német nép küzdelmeiben és nemes egyszerűséggel kijelenti ugyanakkor, hogy az orosz kormány gyakorlatából tudja, hogy történik az „elseprés”. Mivel az nyilvánvaló, hogy a semlegességet éppen nem tanulhatták gyakorlatukban, világos, hogy ha semlegesek lennének, nem alkalmazhatnák egyidejűen gyakorlatukat is. És ha alkalmaznák, akkor meg nem lesznek semlegesek. Ez mind olvasható a „logika elemei” című tanulságos ismeretterjesztő műben. Hitler is olvasta valószínűleg, mert ő sem hisz egy esetleges szovjet-semlegességben. Legyen nyugodt Sz. A., Hitler meg fog maradni a „készülődésnél”. Sokáig. Talán mindig. A nacionalizmus legfőbb rendeltetése igenis az, hogy kormányzati eszköz. Ha minden „nacionalista” kormány háborúskodna... Ezzel az elméleti kérdéssel még majd alkalmaik külön foglalkozunk a helyszükére való tekintettel.

Horner Miklós

VILÁGGAZDASÁGI KÉRDÉSEK

ROOSEVELT KISÉRLETEI

A gazdasági válság kezdete óta a múlt év júliusában érte el az Egyesült Államok ipari termelése a legmélyebb pontját. Az Anna-list indexe ekkor 52-öt mutatott 1929 109-ével szemben. Az ipari termelés ekkor több, mint a felére hanyatlott alá.

Ebben az időben lépett föl Hoover megmentési formuláival. Életre hívta a Reconstruction Finance Corporation, két milliárdot szivaty-

tyuzott be az amerikai gazdasági életbe s megpróbálta a buza, a gyapot és a vasérc árát emelni, a részvények árfolyamát pedig feljavítani.

Hoover kezdeményezéseire bizonyos felélenkülés állott be. Az *Annalist* indexe októberben már 60,4 mutatott. Az ipari termelés már egy új fellendüléséről s a prosperitás visszatéréséről elmélkedtek. A Hoover-féle „Booms“ után azonban csakhamar bekövetkezett a Hoover féle csőd s amikor Hoover az idén márciusban átadta az elnöki széket, az index ismét 52-ön állott. A kétmilliárd elfolyt, az államháztartás a tökéletes kimerültség előtt állt. Csődbe került az egész bankrendszer, összeomlott a dollár. A Hoover-féle kísérletnek ezek voltak az eredményei.

Az elnöki széket átvette Roosevelt, aki maga mellé egy „felső kormány“-t állított, az Egyesült Államok legjobb közgazdászait, az úgynevezett „Brain trust“-öt. (Agytröszt). Ez a Brain trust nekilátott a munkának. Roosevelt új módszereket s a válság leküzdésének új módzatait ígérte. Meggyorsította a dollár elértelenedés tempóját. Olyan messzire vitte ez irányban, hogy a dollár utolérte és túlszárnyalta a fontot. Roosevelt a kongresszus által olyan törvényeket fogadtatott el, amelyek diktatórikus meghatalmazással látják el. Törvényesen elfogadtatta, hogy a dollár értékét ötven százalékkal leszállíthassa s 3,3 milliárd dollárt szükségmunkára fordíthat. Jogában áll bármilyen rendszabályokhoz nyúlni a mezőgazdaság helyrehozatalára. Az ipari újjáépítés törvénye révén diktatórikus felhatalmazást nyert ahhoz, hogy az egész amerikai iparban a kényszerkartellirozás folyamatát végbevigye: az árakat megállapítsa, a termelést korlátozza, az árakat megszabja, a munkaidőt csökkentse s ahogy a törvény mondja, „a helyes konkurrenciá“ kodexét életbeléptesse. A törvény felhatalmazást nyújtott neki ahhoz is, hogy a vámokat emelje, vagy csökkentse.

Az előbbi felhatalmazásokra támaszkodva az Agytröszt, Roosevelttel az élen, munkához látott. Új „Booms“, új hausse kezdődött. A Roosevelt-féle „Booms“ még felülmúlta a Hooverét. A vashámor ipar elkezdett dolgozni. Ha márciusban a vashámortelepek teljesítőképességüknek csak 14 százalékat használták ki, úgy július közepére már az 59 százalékat. Munkának látott az automobil-ipar is. S ha márciusban az Egyesült Államok 100.000 gépkocsit termelt, úgy júliusban már 250.000-t állított elő. Munkába fogott a textilipar is. A textiltermékek termelése 56 százalékkal emelkedett az év elejéhez képest. A gyapotfogyasztás elérte a prosperitási szakasz rekordszámát, sőt időnkint túlhaladta. Emelkedett az áramfogyasztás is. Emelkedett a vasútak teherforgalma. A részvények árfolyama szinte száz százalékkal futott a magasba.

Áremelkedés állt be: — a búza, a gyapot, a gumi, a vasérc ára még magasabbra emelkedett, mint ahogy a dollár értéktelenedett, jöllehet az árak átlaga — aranyértékben — esett. Az *Annalist* indexe a legszenzációsabb ugrásokat tüntette föl: márciusban 52, júniusban 64,6. Július közepén az amerikai kormány győzelemittasan közölte a világgal, hogy ipari termelése hat hónap alatt 36 százalékkal emelkedett. A kapitalizmus történetében még eddig elő nem fordult eredmény!

A Roosevelt-féle „Booms“ természetesen bámulatot váltott ki a reformisták részéről. A reformista munkások lapja üdvözölte Roosevelt államkapitalista rendszabályait s úgy vélte, hogy törekvéseit támogatni kell. A francia szocialisták pártnapján dicsőímtusokat zengtek Rooseveltnek. Leon Blum nem átalotta kijelenteni, hogy Roosevelt bevállotta a szocialisták programjának egy részét. Az angol

Brailsford ugyanezt jelentette ki.

Az európai börzéken vad spekuláció kezdődött. A polgári közgazdászok és reformista szajkóik a válság „végleges” befejeztéről írtak — ugyan hányadszor már? — és az új fellendülés kezdetéről beszéltek.

Minden, csak kevésbé is korlátozott fő előtt is teljesen nyilvánvalóak a Roosevelt-féle hausse okai. — Roosevelt elértéktelenítette a dollárt. Az Egyesült Államokban infláció állott be; az infláció azonban — ahogy ezt a háború utáni idők igazolták — a pénztől való menekülést jelenti az anyagi javakba. A dollár további elértéktelenedésétől tartva, a pénzemberek elkezdtek automobiloikat, házakat, búzát, gyapotot és minden elképzelhető árut felvásárolni, hogy bebiztosítsák magukat pénzüik elértéktelenedése ellen. Ez a körülmény volt az, ami a termelés emelkedésének bizonyos lökést adott.

A Roosevelt-féle „Booms” egyik oka tehát az infláció. Másik oka a háborús készülődés. Az Egyesült Államok az utóbbi években a hadi készülődést illetőleg elmaradt az imperialista államok mögött. Roosevelt a genfi leszerelési konferencia meghiusulása után a többi imperialista hatalmak „behozását és túlszárnyalását” határozta el a fegyverkezést illetőleg. A hadsereg, a hadi- és légi-tengerészet kiépítésére óriási programot fektettek föl és valósítottak meg. Egyedül ebben az esztendőben az Egyesült Államok a hadsereg, a tengerészet és a repülőflotta új fegyverekkel való ellátására egymilliárd dollárt adott ki. A következő évre még nagyobb fegyverkezési programot állítottak föl. Természetes, hogy a különböző fémkonstrukciónak a nagy katonai megrendelésekre való tekintettel teljes erővel nekiláttak a munkának.

A Roosevelt-féle haussenak ez volt a második oka.

Roosevelt felhatalmazást kapott 3,3 milliárd dollárt költeni a szükségmunkákra. A nagy állami megrendelések reményében a monopolisztikus szervek megerősítették termelésüket.

A mezőgazdaság újjáépítéséről szóló törvény alapján a kormány felhatalmazást nyert arra, hogy a mezőgazdasági termékeket feldolgozó ipart olyan mértékben adóztassa, ami a különbség a jelenlegi és az 1926. évbeli árak között. Ahogy az magától értetődik, ez az ipar az adót belekalkulálja az árakba és ezért azt a fogyasztóra hárítja át, vagyis a munkásokra, a farmerekre és a városi kispolgárságra. Ebből az adóból szándékozza a kormány „szanálni” a mezőgazdaságot. Ez a szanálás abból állna, hogy minden font gyapot adója 4,5 cent s az ebből származó összegek azok közt a farmerek között kerülnek elosztásra, akik kötelezik magukat, hogy az idei termésük egy részét megsemmisítik, vagy a következő évben kevesebbet vetnek.

Mindezeknek a törvényeknek az alapján, a kormánynak sikerült „nagy sikereket” célozni. A farmerek kötelezték magukat 3,5 millió bálna gyapot megsemmisítésére s a gyapottermelő területeknek 10 millió acreval való csökkentésére. A gyapot ára erre elkezdett gyorsan emelkedni. A textilgyárak óriási mennyiségű gyapotot vásároltak föl, kiszélesítették a termelésüket, hogy az emelkedő árakon profitáljanak. Ugyanakkor a kormány a farmereknek 30 centet fizetett ki a búza busheljei után, ha a farmer kötelezte magát, hogy búzatermelését ugyanannyi mennyiséggel csökkentti, ahányszor 30 centet kapott. Ezt nevezi Roosevelt a mezőgazdaság „újjáépítésének”. Természetesen az eredmény az volt, hogy a búza ára szinte a duplájára emelkedett. A többi mezőgazdasági termelvény ára is természetesen megerősödött. A mezőgazdasági termelvényeket feldolgozó ipar lázasan neki fogott a munkának, hogy felfokozott termelésével az emel-

kedő áron profitáljon. Ez a spekulatív manőver képezte a Roosevelt-féle hausse harmadik okát.

Az ipar újjáépítéséről szóló törvény alapján az elnöknek jogában áll bármelyik iparág kényszerkartellirozásának a kezdeményezése. A kényszerkartellirozás azonban azt jelenti, hogy küszöbön áll a termelés kényszerű korlátozása és az árak kényszerű emelése. Roosevelt természetesen munkabéremelkedést is követel. Ezt annál könnyebben teheti, mert a dollár süllyedésével a már amugyis siralmas munkabérek 30 százalékkal estek. Mindenesetre a tőkésék a kényszerkartellirozás, a termelés korlátozás és az áremelkedés reményében a termelés lázas kiszélesítéséhez fogtak, hogy a termelés korlátozása és az árak emelkedése idejére a lehető legnagyobb árukészlettel rendelkezhessenek. A Roosevelt-féle „Booms“-nak ez volt a negyedik oka.

Minden iskolázott marxista láthatja és tudja előre, hogy a Roosevelt-féle hausse csak egy újabb összeomlásba torkolhat. A termelés kiterjesztése a fogyasztás egyidejű kiterjesztése nélkül, a kínálat megnagyobbítása a kereslet egyidejű megnagyobbodása nélkül szükségyszerűen újabb krízisre vezet, annál is inkább, mert a termelés fokozását nem kísérte az alaptőke felújítása; a gépipar például alacsonyabb nívón dolgozott, mint a megelőző évben. Új építkezéseket nem kezdtek, új tőkebefektetések nem történtek. Ezzel a válság befejezésének, az új fellendülésre való áttérésének a legfontosabb tényezői hiányoznak.

Infláció, háborús készülődés és spekuláció, — ezek azok az alapok, amelyekben a Roosevelt-féle „Booms“ kibontakozott. Az infláció, a hadi készülődés és a spekuláció az a morfium, amit a gazdaság teste fecskendeztek. Mint tudjuk, a morfium átmenetileg megjavítja az organizmus közérzetét, egyidejűleg azonban rombolóan hat. Ugyanígy történt Amerika gazdasági életében is. Roosevelt gazdaságpolitikai intézkedései hausset idéztek föl. Ez a hausse azonban újabb összeomláshoz vezetett. Ennek az összeomlásnak a jelei az árú és értéktözsde már is jelentkeznek. A folytatása pedig érezhető lesz a termelés környezetében. Az Egyesült Államok tőkéseinek sikerült négy hónap alatt az ipari termelést 36 százalékkal emelni, de nem sikerült ennek a felfokozott termelésnek piacot találni. Így a túltermelés hátterében egy újabb túltermelés, a válság újabb élesedése állott be. Ez a válság be kellett hogy álljon, s be is állt, mert az amerikai polgárságnak sikerült a termelést fokozni anélkül, hogy sikerült volna a tömegek vásárlóerejét emelni. A termelés társadalmi jellege és a kiszájtítás magánjellege között az ellentmondás teljes mértékben megmaradt.

Megint igazuk volt azoknak, akik már előre megmondták a Roosevelt-féle kísérletek hiábavalóságát.

A reformisták dieshimnuszokat zengtek Roosevelt rendszabályaira és államkapitalizmust láttak azokban. A gyakorlat beigazolta, hogy Roosevelt államkapitalista rendszabályai éppoly keveset használtak a válság legyőzésére, mint Hoover államkapitalisztikus intézkedései.

A reformisták és a kispolgári radikálisok Amerikában örömmel fogadták Roosevelt politikáját és a tervgazdálkodásra való áttérést látták abban. Tervgazdálkodás azonban lehetetlenség akkor, amikor a termelési eszközök magántulajdonban vannak.

A reformisták örömmel üdvözölték Rooseveltet, mert úgy vélték, hogy Roosevelt igazolni fogja a „szervezett“ gazdálkodás lehetőségét polgári keretek között. Ennek a lehetetlensége is beigazolódt. (L.M.)

S Z E M L E

SZABAD GAZDASÁGI RENDSZER VAGY TERVGAZDASÁG*

Szerző azt a kérdést vizsgálja, hogy a kapitalista „szabad gazdasági rendszert” és a szocialista tervgazdaságot illetőleg „csak a vagy-vagy módszer lehetőségében kell-e hinnünk, avagy elképzelhető-e egy mód, egy rendszer, egy expediens arra, hogy e két eddigelé ellentétesnek vallott gazdasági rendszer összeegyeztethető vagy egymással kiengesztelhető legyen?”

A kérdéssel kapcsolatban megállapítja, hogy a kapitalizmusban is érvényesülnek tervgazdasági elemek (ilyeneknek tekinti az állam beavatkozását a gazdasági életbe, a jegybankokat arany- és hitelpolitikájukkal, a monopolisztikus tőkeszervezeteket, a vámokat), s hogy másrészt a Szovjetunió tervgazdasága is telítve van kapitalista gazdasági elemekkel, elannyira, hogy a „szocializmus” alatt helyesen „a marxizmust plusz kapitalista függvényeit kell érteni.” Azután kifejti, hogy amint a kapitalizmusban a válságok elkerülhetetlenek, úgy a Szovjetunió szocialista tervgazdasága sincs biztosítva a válságokkal és ezeknek a tömegmunkanélküliségben nyilvánuló következményeivel szemben, úgy, hogy az is elképzelhető, hogy a Szovjetunióban ép’úgy gabonával fogják füteni a vonatokat, mint a kapitalista országokban, miáltal a lakosság munkanélküli milliói éheznek. Végül mindebből levonja azt a következtetést, hogy „csakis egy szervezett és irányított kapitalizmus felelhet meg annak a célnak, hogy a gazdaságot mai válságos helyzetéből kivezesse, a jövőben is elkerülhetetlen válságok kihatásait enyhítse és a gazdaságnak minél kisebb kilengések által zavart fejlődését biztosítsa.”

A szerző egyáltalában nem ismeri a marxizmust s már csak ennél-fogva is tájékozatlanul áll szemben a kapitalizmus törvényeivel s nem érti meg a szocialista tervgazdaságot, (Már kérdésfeltevésével s azután megoldásával is egyaránt az objektív társadalmi törvényszerűségek síkján kívül, a szubjektív elképzelések és óhajok talaján helyezkedik el.) Marxot utópista agitátornak tekinti, aki racionalista érvekkel „propagálta” a kapitalizmusnál ésszerűbb szocializmust, de e mellett lehetők tartotta a szocialista megoldáson kívül a „kereslet és a kínálat közötti régi egyensúly visszaállítását korunk hatékonyabb termelőeszközei felhasználásával”, aki a „gépek elleni rebelliót” hirdette, a munkamegosztást „igazságtalannak” tartotta, a termelőerők kapitalista kifejlesztését, minthogy kizsákmányolással jár együtt, a polgári osztály „bűnének” róttá fel, a városiasodást elítélte, a munkásnak a teljes munkáhozadékot ígerte és már a szocializmus első fázisában a termékeknek a szükségletekhez képest való elosztását Egy ilyen költött Marxból kiindulva, akinek a szájába ráadásul teljesen kitalált definíciókat is ad („Kapital ist vorgetane Arbeit”) persze annak sincs akadálya, hogy megállapítsa: a „szocializmus” megölte a marxizmust, sőt még azt is megteheti, hogy az ipari termelés fejlesztését az ötéves terv keretében a marxizmusba ütközőnek minősítse. A Szovjetunió „kapitalista elemekkel telített” tervgazdaságára vonatkozó megállapításai is

* Diamant Izsó: Szabad gazdasági rendszer vagy tervgazdaság. Az ötéves terv kritikája. Pantheon kiadása. Budapest, 1933.

csupán a marxizmust és a történeti fejlődés szükségszerűségeit illető teljes tájékozatlanságán alapulnak. Ha megtisztítjuk a hozzáképzeltéktől ezeket a megállapításokat s ezáltal valódi ténybeli magvukra redukáljuk őket, csupán azok a tények maradnak fenn, amelyeknek a történeti szükségszerűségét Marx már a Gótai program kritikájában leszögezte: a szocialista társadalom, minthogy a kapitalista társadalomból alakul ki, kezdetben „még minden tekintetben, gazdaságában, erkölcsében, szellemében magán hordja a régi társadalom anyajegyét, amelynek méhében született.” A szocialista fejlődés az ötéves terv alatt éppen ezeknek a kapitalista maradványoknak az előrehaladó likvidálásában is áll.

Persze a kapitalizmusnak a tőkésök önkényén alapuló anarchikus termelése és a szocialista tervgazdaság nem merev ellentétek. A kapitalizmusban is vannak tervgazdasági elemek, a kapitalizmus anarchiája is magán viseli negációjának, a tervgazdaságnak, egyes elemeit, ép'úgy, amint a szocialista tervgazdaság is magán viseli a saját negációjának, a tervszerűtlenségnek egyes elemeit. Engels már 1891-ben megállapította a következőket az erfurti programtervezethez írt kritikájában: „Ha áttérünk a részvénytársaságokról a trösztökre, amelyek egész iparágakat irányítanak és monopolizálnak, itt már nemcsak a magántermelés szűnik meg, hanem a tervszerűtlenség is.” Tényleg a kapitalizmus legtöbb tervgazdasági eleme lényegében csupán a tőke-monopóliumok következménye és eszköze a kapitalizmus mai korszakában: az állami beavatkozás a gazdasági életbe, a jegybankok politikája, a vámok elsősorban a monopolizáció érdekeit szolgálják, amint az a mai válságban is világosan látható. Azonban „természetesen a trösztök nem hoztak létre tökéletes tervszerűséget és a mai napig sem képesek létrehozni. Ha tervszerűséget is jelentenek, amennyiben a tőke-mágnások kiszámítják előre a termelés nagyságát és megállapítják azt nemzeti, vagy akár nemzetközi méretekben, mindennek ellenére a kapitalizmusban maradunk, ha egy új korszakban is, de félreismerhetetlenül a kapitalizmus korszakában.” (W. I. Uljanov: Állam és forradalom.) És pedig az anarchikus kapitalizmus korszakában, amely éppen a beléje vitt tervgazdasági elemek folytán még anarchikusabbá is válik. Legtávolabbról sem az a történeti helyzet, hogy amilyen mértékben növekedtek a kapitalizmus tervgazdasági elemei, olyan mértékben csökkent anarchiája. Ellenkezőleg, amilyen mértékben növekedtek a kapitalizmus tervgazdasági elemei, amilyen mértékben előrehaladt a monopolizációs folyamat, olyan mértékben növekedett a kapitalizmus anarchiája is, azért, mert a monopolizációs folyamat csak részleges maradt: „A néhány iparágban létrejött monopólium erősíti és kiélezi azt a kaotikus vonást, amely sajátossága az egész kapitalista termelésnek a maga összességében. Az aránytalanság a mezőgazdaság és az ipar fejlődése között, mely a kapitalizmust általában jellemzi, még nagyobb lesz. A legerősebben kartellezett, úgynevezett nehézipar, különösen a szén és vasipar kiváltságos helyzete, fokozott tervszerűtlenségre vezet a többi iparágban.” (W. I. Uljanov: Imperializmus.) Ezt is világosan látjuk ma, a monopolkapitalizmus korszakának negyedik évtizedében, amelyben a kapitalista termelés folyton növekvő monopolizálása, tehát „tervszerűsége” minden korábbi válságnál mélyebb és tartósabb válságra vezetett az eddigénél is elesebb termelési anarchia alapján. A kapitalista anarchia háborgó tengerét éppen nem lehet lecsillapítani a tervszerűség kanalankénti adagolásával, ellenkezőleg, a tervszerűségnek a kapitalizmustól idegen elemei csak még jobban felszítják a kapitalista anarchia tengerének

a háborgását. Az egész kapitalizmus anarchiája aláveti magának a részleges tervgazdaságot. A kapitalizmusban, amint tervgazdasági elemeinek fokozatos mennyiségi növekedése sem vezet történetileg, meghatározott ponton, az egész kapitalizmus anarchiájának tervgazdaságba való minőségi átcsapására, a tervgazdasági elemek mennyiségi növekedése nem idézi elő az általános anarchia mennyiségi csökkenését sem, hanem ellenkezőleg megnöveli az általános anarchiát. És így a termelési anarchiából a tervgazdaság felé sem a kapitalizmuson belül vezet az út, hanem ezt a történeti utat egyedül a társadalomnak a kapitalizmusból a szocializmusba való dialektikus ugrása teheti meg, amely által az egész gazdaság anarchiája átcsap minőségileg az egész gazdaság tervszerűségébe.

Ha tehát a kapitalizmus anarchiája és a szocializmus tervgazdasága nem is merev, nem egymást teljesen kizáró ellentétek, hanem egymást bizonyos mértékig átható ellentétek, amelyeknek mindegyike magán viseli ellentétjének a jegyét is, mégis megmaradnak kiegyenlíthetetlen minőségi ellentétek annyiban, hogy a kapitalizmusban a tervgazdasági elemek mennyiségi növekedése ellenére is tovább uralkodik, sőt kiélesedik az egész gazdaság anarchiája, míg a tervgazdaság egyedül a szocializmusban valósulhat meg, ahol azután aláveti magának a tervszerűtlenség fennmaradt elemeit is.

A szocialista tervgazdaságba a ki nem számítható, előre nem látható elemek visznek be tervszerűtlenséget. Mindenekelőtt ez a helyzet ép' a Szovjetunió tervgazdaságával kapcsolatban. Itt nem csak a kapitalista maradványok, az árútermelés maradványai korlátozzák a szocialista tervgazdálkodást, hanem az egész társadalom elmaradottsága is. (Az öt éves terv a szocialista tervgazdaság építése egy elmaradott agrárországban. Ennélfogva az öt éves terv megvalósítása tartalmazza a küzdelmet azokkal az akadályokkal, amelyeket a társadalom általános elmaradottsága állít a terv útjába. Diamant „elvi“ kritikája a szocialista tervgazdaságon jórészt nem más, mint tautologikus kifejtése, ill. konkrét tényekkel való illusztrálása ezeknek a Szovjetunióban történetileg adott akadályoknak.) Azonban a szocialista tervgazdálkodás a Szovjetunióban éppen a kapitalista és árútermelő maradványok és az általános társadalmi elmaradottság előrehaladó likvidálásában is áll. Amíg tehát a kapitalista országokban a tervgazdasági elemek növekedése az egész gazdaság anarchiáját növeli, mert a gazdaság általános alapja anarchisztikus, addig a Szovjetunióban, ahol a gazdaság általános alapja a tervszerűség, ennek kiépítése egyet jelent a gazdaság anarchisztikus elemeinek az előrehaladó likvidálásával. Ezenkívül előre ki nem számítható elemeket visz be a Szovjetunió szocialista tervgazdaságába az a tény, hogy a Szovjetunió szükségzerűen gazdasági kapcsolatot tart fenn az anarchisztikus kapitalista világgal és ennek politikai környezetében él. Ennélfogva a Szovjetunió tervgazdasága nem vonhatta ki magát például a kapitalizmus világválságának, vagy a japán háborús provokációknak a hatása alól. Végül a Szovjetunió szocialista tervgazdaságának adott történeti feltételeitől eltekintve, a szocialista tervgazdaság általában is függ olyan tényezőktől, amelyeknek alakulása nem látható előre pontosan. Így például a mezőgazdaságban az időjárás a felállított tervtől eltérő termésmennyiségre vezethet; ugyanígy általában bármilyen történeti ok aránytalanságot hozhat létre az egyes termelési ágak termelése között (bár kétségtelen, hogy a hasonló tényezők hatása a tervgazdaság mind tökéletesebb kiépítésével mindegyre csökkenthető.) Tehát nemcsak a Szovjetunió tervgazdasága, de egyáltalában a szocialista terv-

gazdaság sem teljesen mentes a tervszerűtlenség egyes elemeitől. Azt jelenti azonban ez, hogy a szocialista tervgazdaság sem kerülheti el a termelési anarchiából folyó válságokat? Ezt csak azok hihetik, akik egyáltalában nincsenek tisztában az anarchikus kapitalista piaci gazdálkodás és a társadalmi szükséglet kielégítésére termelő szocialista tervgazdaság alapvető ellentétével. Ha a szocialista tervgazdaságban előfordul, hogy valamilyen terméket a társadalmi szükséglet meghaladó mértékben termeltek, a felesleges termékek raktárba kerülnek. Ha romlandó termékekkel áll elő ez a helyzet, akkor ezek tönkre mennek, a társadalmi munka egyrésze kárbavész. Ha az egyik termelési ág nem termeli a tervnek és a társadalmi szükségletnek megfelelő nyersanyagmennyiséget a másik termelési ág számára, akkor a társadalmi szükséglet egy része — tartalékok hiánya esetén — kielégítetlen marad. Mindezek az esetek bekövetkezhetnek, csupán az nem következhetik be, hogy árúk — közöttük a munkaerő — eladatlanok maradjanak és elértéktelenedjenek, vagyis válság nem következhetik be. És pedig igen egyszerűen azért nem, mert a szocialista társadalomban nem árú alakban, eladásra termelik a munkatermékeket és a munkatermék nem érték, amelyet a tőkés realizálhat, — mint a kapitalista társadalomban, — hanem a munkatermék közvetlenül a termelők, a társadalom szükségletkielégítését szolgálja. Amint tehát a kapitalizmus anarchisztikus profitgazdálkodása szükségképpen maga után vonja a válságokat, tervgazdasági elemei ellenére is, úgy a társadalmi szükségletkielégítésre termelő szocialista tervgazdaság szükségképpen kizárja a válságokat, a tervszerűtlenség egyes elemeinek fennmaradása ellenére is. Így veti alá magának a szocializmusban az egész gazdaság tervszerűsége a gazdaság részleges tervszerűtlen elemeit, szemben a kapitalizmussal, amelyben az egész gazdaság anarchiája veti magának alá a gazdaság részleges tervszerű elemeit is.

(Budapest)

Jeszenszky Erik

A „CSODA A HEGYEK KÖZT”

VAGY

AZ „IRÓK ÁRULÁSA” MECHANIKÁJÁHOZ

Molnár Ferenc meglepő ötleteivel számtalanszor ejtette bámulatba közönségét, s e közönség bámulatát méginkább kivívta, valahányszor maga mögött hagyta a reális világot s tárgyai helyét és személyeit szuperreális, misztikus környezetbe helyezte. M. F.-nek egész esomó olyan színpadi műve van, ahol a cselekmény realitása megszakad s transzcendentális erők viszik tovább. M. F.-nél oly sűrűn fordul ez elő, hogy ez már szinte nem is szubjektív, de egyenesen objektív elem nála. M. F. az új magyar irodalomban mintegy kibérelte ezeket a keresztény mithológiából ismert vonatkozásokat s egy sajátos miszticizmust vitt be a misztikumtól állítólag oly idegenkedő magyar irodalomba. A magyar kritikának az a része, mely aggodalmak és elfogultságok nélkül foglalkozott vele, M. F. e vonását azzal magyarázta, hogy M. F. az öntudat titokzatos mélyeibe meríti el tárgyait s ezeknek az „elmélyítések”-nek a kifejezésére van szükség a reális és szuperreális elemek keverésére. Ez a megállapítás, mint a polgári kritika annyi más megállapítása, nagyon tetszetős, de nem a magyarázatot adja. Már pedig minket épp a magyarázat érdekelne. Az érdekelne, hogy miért ez és nem valami más módszer jelentkezik nála s miért csak a szuperreális elemek azok, melyek „elmélyülésé”

elősegítik s ezek a szuperreális elemek miért jelennek meg mindig ugyanazon a ponton? Mert ha megfigyeljük M. F. idevonatkozó írásait, látjuk, hogy a szuperreális elemek mindig azon a ponton haladják meg a reális összefüggéseket, amin túl a formálás alá került anyag elveszti eredeti anyagszerűségét s csak egy transzcendens vetülete bonyolódik tovább. M. F. a „realista“ író és megfigyelő ezeken a pontokon megáll s váratlanul másról beszél, mint ahova eredetileg célzott. Miért ez a kettősség nála? S miért nem követi anyaga eredeti indítékait? Miért beszél másról?

A felmerült kérdéseket vizsgáljuk meg egy konkrét példán. A konkrét példa M. F. legfrissebb színpadi műve, a könyvalakban megjelent „Csoda a hegyek közt“ legyen.

Mi ennek a darabnak — nem a meséje, azaz a tartalma, hanem — a tárgya, a színpadi konfliktust magábazáró drámai magva?

Nagyon érdekes ez a mag s nagyon sok korszerű vonatkozást érint. Társadalmunk — és ez mindannyiunk mindennapi élménye — tele van igazságtalansággal, erőszakkal, a hatalmasok összefogásával a gyöngék ellen. A költő, még ha polgári költő is ez a költő, nem haladhat el emellett az élmény mellett szótlantul. Előbb-utóbb bele kell ütköznie s fel kell emelnie tiltakozó szavát. Olyan élmény ez, ami még a polgárokat is megindítja. A humanizmus ama képzet-körébe tartozik ez, amin a polgári költő egész egzisztenciája mozog. Olyasmi, amivel kapcsolatban még a polgári költő is leleplezhet, összefüggésekre mutathat rá, megírhatja társadalma ellentmondásait; hogy az ő kifejezésükkel éljünk: ítélőszéket tarthat világa fölött...

S tényleg: — Molnár Ferencet megragadja és megrázza ez az élmény. Látja, hogy az igazságtalanság van s rengeteg játékos és léha dolga után — mintegy engesztelésül — hozzáfog, hogy megírja az igazság és az igazságtalanság konfliktusát. Ne kérdezzük most azt, vajjon polgári költő, a polgári összefüggések talaján, vállalkozhat-e még ennek a konfliktusnak a tisztázására. Most nézzük csak azt, hogy hogyan látja ezt a konfliktust Molnár, hogyan bonyolítja ki, s mi az ő ítélőszéke?

Mondjuk meg mindjárt: Molnár szeme hibátlan. Az elemeket, amik a drámai konfliktust kiváltják, nagyon jól megválasztja. A konfliktusban egy igazi gyöngét és egy igazi hatalmast állít szembe. A gyöngé egy ágrólszakadt kis eseléd, a hatalmas pedig, akinek a gyöngé a szeretője volt, egy városka polgármestere. A konfliktust az érleli ki, hogy a kis eselédnek fia született, akit a polgármester nem törvényesít, sőt a fiú terhére van — az anyával együtt, főleg amióta rangjához illő házaságot kötött. A kis eselédnek a hatalmas úr logikája szerint elkellene tűnni a városkából. A kis eseléd azonban nem megy, sőt úton-útfélen szapulja a polgármestert, fiával együtt, aki vásott gyerekké nő. Az uccán csúf szavakat kiabál a polgármester után. Ezért a lojális városka lakói üldözik, ütlegelik. A gyerek élete elviselhetetlen. Még a kis eseléd is csak akkor szereti, ha nincs kellemetlensége miatta. Pedig az ilyen kellemetlensége sűrű. Miatta nem akarja pl. feleségül venni a tanító. Ezért ezután olykor egyenesen halálosan gyűlöli s ezt tudják a városka lakói is. Sőt a pletyka a fiú egy megbetegedését úgy állítja be, hogy tulajdonképpen meg akarta mérgezni az anyja; pedig ennek semmi alapja. Váratlanul azután az történik, hogy a fiucska eltűnik s az országúton találják meg a sapkáját s véres hajfürtjeit. A városka itélete kész. A fiút az anyja tette el láb alól, hogy a tanító elvehesse. Holott a gyermekét a polgármes-

ter ölte meg; véletlenül ugyan, de ugyanazzal az ösztönrel, amivel az előre megfontolt gyilkosságok történnek. A nyilvánosság és a hatóságok szemében, — mert a polgármester hallgat, — a kis család a gyilkos. Le is tartóztatják, börtönbe is vetik. Védekezni nem tud. Minden látszat ellene van. Mindenki összefog ellene. A városka lakói ugyanúgy mint a polgármesterrel barát hatóságok. Csak egyetlen egy barátja van. A fiatal progresszív ügyvéd. Ennek az elhallgattatásáról azonban maga a törvényszéki elnök gondoskodik...

Eddig a pontig a drámai mag szálai egy valóságos, ma is érvényesíthető konfliktusra utalnak. Mindez így lehetséges. Mindez így megtörténhet. Társadalmunk egyéni bűnei és egyéni konfliktusai tényleg ilyen elemekből szövődnek. A hatóságok sokszor állnak útjában az igazság kiderülésének. Társadalmunk olyan, hogy az igazságtalanság győzedelmeskedhet benne. — De: — megengedheti-e a költő, még ha polgári költő is ez a költő, az igazságtalanság győzedelmeskedését? Vajjon nem az ártatlan pártjára kell-e állnia és harcolnia, ha nem is csak azért, hogy az egyéni esetben kiderüljön az igazság de azért, hogy lássuk azokat az összefüggéseket, amiért társadalmunkban az igazság vereséget szenved?

Ezek az utóbbi kérdések — emeljük ki — már a mi kérdéseink s így túlmennek az eddigi előadott drámai magon, mert Molnár előbbi tárgya megformálásában ezeknek a kérdéseknek csak a küszöbéig megy el s azon túl — egy éles fordulattal — jön a meglepő Molnár Ferenci „ötlet“, a transzcendentális erők és a misztika, ami miatt a kettősséget látja a kritika, de az értelmét nem adja.

A „nagy fordulat“-ig — mint látjuk — Molnár valóság-hű. Lelkiismerettel lát. Eddig a pontig azonban az egész még csak nyersanyag. Az anyag megdolgozása, a konfliktus kiformálása és így világnézeti értelemadása is csak most következik. Hogyan bonyolítja ki tehát a konfliktust Molnár? Hogy tart a világ igazságtalanságai felett ítélőszéket?

Mielőtt az előbbi kérdésre válaszolnánk, nézzük meg, hogy a téma anyagszerúsége nyomán, a reális összefüggések között mi a kibonyolítás iránya? Nézzük, hogy természetszerűen az anyag milyen kiformálást és értelemadást diktál?

Két lehetőség jöhet szóba. Vagy az, hogy a bűnös bűnhődik s az ártatlan szabadul s így lelepleződnek azok, akik az igazság kiderülésének útjában állnak, vagy pedig, ha ezt a formálási lehetőséget a költő túlságosan szimplistának tartaná: úgy bujjon el az ártatlan, de ekkor még inkább lelepleződjenek le azok az összefüggések és erők, amelyek miatt az igazságtalanság győz. A téma anyaga s a valóság ezeket a közvetlen lehetőségeket diktálja a költőnek, még ha ez a költő polgári költő is, mert hiszen a megoldásnak ez az útja a humanizmus útja s a darab belső értelmét csak a társadalmi okok miatt létező igazságtalanságnak a demaszkirózása emelheti a tisztulás örvényeibe. A polgári költőnek, akinek még polgári céljai vannak (ha vannak még ilyen polgári célok) ezért kell küzdenie. Az eredeti anyag természetes lényege így tiltakozás és éles hang. „Társadalmi“ dráma.

Molnár azonban nem ezt az utat követi. Molnár nem küzd és nem tiltakozik. Regiszterében nincs éles hang. Sohasem volt. Itt-ott meglátta ugyan társadalmi félszégeit, tiltakozni azonban sohasem tiltakozott. Ovakodott attól, hogy darabjai meghaladják a kispolgári világszemlélet indirekt megnyilvánulási módját. A tiltakozó szavát ez a költő sohasem akarta hallatni. Élete folyamán egyetlen egyszer

sem foglalt állást. (Csak a háború mellett. Ez u. i. a hatalmasok ügye volt.) Ő mindig csak olyan hangot használt, ami prosperitását nem korlátozta. Mindig az uralkodó osztály „szabad” és „nem szabad”-jaihoz igazodott. Igazodott ennek az uralkodó osztálynak még a kereszténységéhez is, bár ahhoz sem eredete, sem kifejezése miatt nem volt belső köze. Mindegy: a mindig „keresztény” magyar uralkodó osztály előtt az alkalmazkodó kispolgárnak szüksége volt erre. Molnár Ferenc az eredeti hajlamában realista író egy ponton túl ezért hagyta el a földet s lett transzcendentális és misztikus. Persze ez sem igazán, és őszintén, mert minden transzcendentáлизmus és misztika csak kulisza nála, amivel már ezért is könnyű volt a „keresztény” uralkodó osztály félrevezetése, mert ez a „keresztény” uralkodóosztály sem lehet már igazán keresztény. Ha ez volna felháborodással fordulna el M. F. e vonásától. Molnár számára azonban ezek a szuperreális fordulatok mindig jól jöttek. Bravurral bocsátatták meg ezek a fordulatok azokat az önkéntelen fintorokat, amiket az uralkodó társadalom egyes tüneteire tett. Annyira megbocsátatták, hogy Molnár Ferenc e valóság megkerülő, az eredeti tendenciákat meghamisító, misztikus fordulatokkal teli írásait a kritika „új kísérletek”-nek könyvelte el a drámai mibenlenségében. Elismerték az „elmélyített” céljairól beszélt ezekkel kapcsolatban. Holott ezek az „elmélyítések” csak azért történnek, mert az, amit lelkiismerettel tovább kellene szőni kényelmetlen volna annak a rétegnek, amelynek a követelményeihez igazodik. Merész fordulattal ezért veti magát a konkrétumokon át és köti ki a — misztikában. Elismeri pl. — amugy melleleg — hogy a társadalomban van igazságtalanság, de ezt oda „mélyíti”, hogy — ha jól megnézzük — az, amit mi igazságnak nevezünk az nem is az igazi igazság, s így a mi igazságtalanságunk sem igazi igazságtalanság. Ne felejtjük u. i. el — érvel! — a mi igazságunknál van egy külön: az égi. S mert ennek a fényében a földi igazság eltörpül, ezért a darab kiformalásában nem is arra helyezi a hangsúlyt, hogy az igazság (már t. i. a földi) miért nem derülhet ki. Ennek a firtatása u. i. felelősséggel, sőt tiltakozással és leleplezéssel járna s ez már több volna mint, amennyi az uralkodóosztály előtt „szabad”. (Bármely uralkodóosztály előtt: mert hiszen Molnár a polgári világ minden uralkodóosztályához „igazodik.”) Ezért a „nagy fordulat” s az absztrakt „égi” igazság, az időtlenség, a társadalmi ellentétek tagadása, a menekülés a konstruált, állítólagos történelmi környezetbe, ezért az elmosódott tartalom s a misztikus figura, az Idegen Ügyvéd stb. Ezért történik a Csoda a hegyek közt „a mult században, valahol messze, fenn a hegyek közt.” Ezért „középkorias”, tehát már nem is multszázadbeli, a törvénytörési tárgyalás. Ezért lesz minden „időtlen” és „valahol”-i. Ezért lesz a darab nem a kis cseléd és a hatalmas polgármester, hanem a „hit” és az „ész” konfliktusa: a társadalmi dráma helyett egy szubjektív filozófiai tézis drámája. Csak ilyen formálás mellett felelhet meg u. i. a másról beszélés, az elterelés, a leplezés törekvésének. Ezért merül el a darabban a konkrét igazságra való törekvés és silányul az igazságot forszírozó „progresszív” fiatal ügyvéd pipogya, kis izgága emberré. Molnár persze érzi beállítását valóságghamisító gyöngéjét a hit és az ész szembeállításakor s ezért az ész képviselőjét, a „progresszív” fiatal ügyvédet olyanakkal rajzolja, hogy az észnek feltétlenül el kell buknia s kap megnövekedett, sőt földöntúli tulajdonságokat a hit képviselője, az Idegen Ügyvéd, akiről pontosan nem tudni, hogy kicsoda, bárkinek hihető, még az istennek magának is. Még a „progresszív”-nek mondott ügyvéd is érzi rajta, hogy „hivó” környezetből jön.

Pedig ez a „progresszív“ hitetlen. Ilyen kicsavart elemek közt viszi Molnár az eredeti magot tovább. A darab sulypontja így kerül a misztikus ügyvédre, ezért bonyolítja ki ez a cselekményt, persze minden szinpadi logika nélkül. (A logika e hiánya miatt „legenda“ a darab. A polgári író már csak a logika kikapcsolásával tudja álláspontját győzelemre vinni!) Ebben az összefüggésben már nem is fontos, hogy a bűnös bűnhődjön, s az ártatlan szabaduljon. Már nem ezekről van szó, hanem az égi, konstruált s a földi, elérhetetlennek minősített igazság közti különbség szinpadi illusztrálásáról. S az égi igazság kétségtelenül igazolódik. Képviselője mindent tud, minden nyomozás nélkül — mert hisz. Szemben a földi igazságkeresés reprezentánsával, a fiatal ügyvéddel, aki csak az észre hivatkozik s ezért bizonyítékokat keres, de az igazságát még elméletileg sem ismerik el. Mi a „megoldás? — kérdik és ez a válasz: „van egy másik igazság is, mely szebb és jobb“ mint a földi, mint ahogy általában „az életnél van fontosabb“, — mondja az Idegen Ügyvéd. S ha szembeállította a hitet az ésszel, az Idegen Ügyvédet a fiatal ügyvéddel, a fiatal ügyvéd hamar megtér. Molnár csak egy ilyen „progresszív“ ügyvéddel tudja „diadalra“ vinni világnézeti sugalmazásait. Molnár szándéka u. i. korántsem tendenciamentes. A legkevésbé sem l'art pour l'art az, amit csinál. Amit Mussolini és Hitler naponta variál, azt Molnár is leszögezi: „Ne szeresd úgy az eszedet. És ne tiszteld úgy az életedet. A világ kezdete óta mindig megesalta az élet azokat, akik építettek rá és gunyt űzött azokból, akik bízta benne.“ S amikor a progresszív ügyvéd a darab végén „sirva“ azt a kérdést teszi föl, hogy „hogyan lehetne kimenekülni abból, amit mi igazságnak tartunk?“ (ami tehát ezek szerint nyilvánvalóan rossz) az Idegen Ügyvéd azt válaszolja: „Amint kikivánczol belőle már ki is menekültél“, s ez igaz is, — a feltétlenül katolikus Idegen Ügyvéd s a feltétlenül nem-progresszív fiatal ügyvéd végre együtt vannak! Ez a győzelme a hitnek s a vere-sege az — álprogressziónak.

*

Tényleg sok igazságtalanság történik s tényleg ki kell derülnie az igazságnak, mert lehetetlen az, hogy valaki ártatlanul szenvedjen. — mondja minden elképzelhető emberi törvény. — Hogy lehet ebből drámát csinálni? Aki ahova tartozik, úgy csinál belőle drámát. Molnár, a mai polgári költő úgy, hogy tárgyát letereli helyes útjáról. Ugy, hogy bár lát minden összefüggést, bár látja, hogy az igazság kiderülésének mi az akadálya, nem ez érdekli, sőt azt mondja: ennek az oldalnak semmi értelme. A kérdésből elvont szubjektív problémát fabrikál. Targyát függetleníti környezetétől. Az igazságtalanság érvényesülését azzal igazolja, hogy nincs igazság. Hogy a világ kis cselédeivel mi történik — nem érdekli. Azt mondja: nem ez a fontos.

A darab végén nem lehet egyetlen egy normális kérdést feltenni. A darab az ellentmondások tömkelegében végződik.

Ezeknek az ellentmondásoknak a tömkelege az írói érzület legmélyebb sülyedését illusztrálja.

(Kolozsvár)

Gaál Gábor

TORONTALI PROBLÉMÁK.*

A Duna—Tisza—Maros köze probléma körét is földrajzi, geológiai alakulásán és történelmi adottságain alapuló termelési, társadalmi, nemzetiségi viszonyai határozzák meg. A régi feudális Magyarország örült ezen az extraprofit területen a különböző nemzetiségek megtelepülésének, mert ezek szemét az egy-más ellen uszító politikával könnyebb volt bekötni, hogy rá ne ébredjenek más vidékek dolgozóinál súlyosabb helyzetükre. Az impériumváltozás együttjárt a város, de különösen a puszták dolgozóinak feleszmélésével s a forradalmi készség levezetésével az agrárreform révén. Az agrárreform végrehajtása s a gazdasági válság oda juttatták e gazdag folyamkőzt, hogy a föld munkásai ma örülnek ha néhány napi szeszőnmunkára elszegődhetnek. Hogyan fognak hozzá e földdarab problémájának világához a várva-várt Vajdasági magyar regények?

Szigeti Vilmos regényéről már volt szó e lap hasábjain. Visszanyul ez a regény a háború előtti, sőt a multszázadbeli, kiegészés utáni gentri életébe s annak búját, örömét, imposztor-ságait pepecseli velök rokonszenvező aprólékossággal, holott a vármegyeház kapujából sok lecsuklott életet, köznapi tragédiát vehet észre a látó szem, ha nem befelé és visszafelé fordul, s ha nem a lecsúszott gentri-birtokos egykori életét sóvárogja vissza. A mai Bánát problémavilágához, az élőkhoz így semmi köze.

Börcsök Erzsébet a 18-20-as évek krónikása akar lenni s a legégetőbb kérdésekhez nyul. Két kérdése: a föld és a nemzetiségi kérdés csakugyan a legfontosabb kérdései a Bánátnak. De hogyan látja Börcsök Erzsébet ezeket a kérdéseket? A megnyugtató révbejutottság s egy jelen-

téktelen szentimentális szerelmi történet ablaküvegén át, amire a horizontról csak itt-ott vetődik s akkor is csak millieuképpen valami a bánáti puszta valódi életéből. A szerelmi történet a fontos s az 1918-as forradalom, a falú dolgozóinak a megmozdulása vagy az agrárreform csak háttér, kulisza. Kulisza a „hét nemzet” is, amit véletlenül említ egy helyen, mert élő valóságként csak egy magyar meg egy szerb család szerepel, akiket végül a szerelem békit össze. Hogy a szerb-magyar megértést és barátságot esetleg más okok is szükségessé teszik, azt nem is tudhatjuk meg Börcsöktől, olyannyira kihangsúlyozza, hogy a szerelem erősebb mindennél. Eszerint megértés szerb és magyar között csak a szerelem, tehát a véletlen révén lehetséges. Felülről, az uri osztály szemszögéből vett felfogás ez. Ezért azután azt, hogy a kastélyt támadó „csöcselék”-ben mind a „hét bánáti nemzet” fiai együtt „garázdálkodnak” csak véletlenül említi, két szóval a párszázoldalas regényben s nem is eszmél arra, hogy itt is egy tábortban vannak szerbek és magyarok; s még annak sem tulajdonít semmi fontosságot, hogy a megtámadott magyar földesuri kastély védelmére szerb urak és szerb csendőőrök sietnek. Nem is tulajdoníthat ennek a valóságnak fontosságot, mert akkor már nem nézhetné a dolgokat a kastély ablakán át és könnyen megtörténhetne, hogy az uccán találna magát, a valóságos életben, a föld emberei között, akik előtt nem probléma a nemzetiségi összetartás, sőt inkább a magyar kastély és a magyar zsellér összetartozása s a problematikusa.

A kastélyból nézi Börcsök Erzsébet az 1918-as mozgalmat s az agrárreform problémáját is. A béresek nála minden ok nélkül zavarognak, pontosan úgy, ahogya a föld népét és életét nem ismerő ember az ilyesmit a megtámadott kastély toronyablakán át láthatja. Az ő szemében ezek az emberek gyávák: egy igazi bátor ember álljon csak eléjük, s rögtön megszaladnak! A bátor

* Szigeti Vilmos: A vármegyeház kapujában. Börcsök Erzsébet: A végtelen fal (Jugoszláviai Magyar Könyvtár. 1933.) Farkas Geyza: A fejnélküli ember (Kalangya Könyvtár. 1933.)

férfi nála a fenegyerekeskedő földesur, akinél egész természetesen találja, hogy amikor a földreform a legelőkön kívül csak ötszáz holdat hagy meg birtokában, magánkívül van és dühöng s egyképpen érzi ellenségének a védelmére siető szerb kapitányt és a gyáva sópredéket.

Börcsök Erzsébet regénye sem a Bánát regénye, mert csak a földet látjuk benne — a föld népe nélkül.

Farkas Geyza regényéről már kevesebb a megjegyezni valónk, úgy a regény mondanivalóit, mint megírását illetőleg. Farkas Geyza nem éli meg sem alakjait, sem történéseit, hanem csak elgondolja őket s törzsasztali hangon elmélkedik felettük és elegyszerűsítve írja meg. A Bánáthoz ennek a regénynek sincs semmi köze, mert hogy felismerhetjük benne Becskerek házait s egyik-másik alakját, s Wolff néven magát az íróat is, ez még nem a Bánát: ezek az uc-cák, házak és Wolffok ugyanígy élhetnének bármely más költött kis városban is, hiszen egyáltalán nem élnek, nincs talajuk s nincs talajhoz kötött, életből vett problémájuk. A regény eseményei egy indokolatlan lélektani probléma köré fonódnak, a város birtokosi-ügyvédi-nagykereskedői köreinek beszédtemánul a kávéházban. Kirándulás, párba-j, tennisz, bankett: ezek a regény előrelékö eseményei.

A Bánát még várja regényét.
(Belgrád) Lányi Árpád

A ROMÁN POLGARSÁG REGÉNYE. Román regény írásról tulajdonképpen csak az utolsó évtizedben lehet beszélni. A háború előtti félféudális román középosztály minden nyelven olvasott, csak románul nem. A regényírás csak azután kezdett kibontakozni, hogy a román polgárság az ország területi meg-növekedésével s az imperia-lista politika céltudatos kifejlésével annyira megnőtt, hogy irodalmi produkció felvételére képessé vált. Ez az ujkeletű irodalom, mely iránymegnyilatkozásaiban a romániai gazdasági és politikai orientációktól a leg-

kevésbé sem független, természetesen még nem hozhatta meg azt a kvalitásos epikai megnyilatkozást, amely alulról felfelé törő tendenciával a román népi tömegek sajátos, valóját felfedő megnyilatkozása lehetne. Am az irodalom ugyanugy, mint az alépitmény nem kerülheti meg sem a fejlődés irányát, sem a fokozatokat, s így a megírásra váró népi proletár regényt megelőzte a polgári ideológiákról levált intellektuel osztályát pörére vetkőztető kriticismus regénye, mely azonban — ha a multba forduló kritikával is — a negyedik rend történelmi erejébe vetett új hitben talál kiutat a régi útvesztőből. Ezt jelenti N. D. Cocea a Fecior de slugă (Szol-gafi) című szatirikus regénye.

A körülbelül negyvenöt éves Cocea végigélte a huszadik század-eleji román polgári osztály kialakulását s ezt a folyamatot belülről ismeri. Regény-íróvá csak a háború utáni évtized kiméletlen és nyugtalan pamflettistája után lett: sőt regényében is pamflettjei vonalán halad: mindig szemben a polgársággal.

N. D. Cocea regényében a háború előtti polgárságot szedi ízekre, hogy megmutathassa miszerint ez a középosztály már egyetlen szalmaszállal sem rendelkezik, amelyen még megkapaszkodhatna a jövő számára. A regény háttérében az ország milliós parasztszegénysége s a kis számú városi proletariatus áll. S ezek így beszélnek Coceánál: ebben a szolgák országában egyedül mi, a munkásság küzdünk a szolgaság és szolgalelkűség ellen. Saját osztályáról Cocea így vall: ... itt egy szolgasztály uralkodik egy jobbágy-nép felett. Katonaszolgák, kik alázatossággal és tisztelettudón kerülnek fölötteseik színe elé. Tisztviselő szolgák, kik remegőn féltik állásaikat. Politikus szolgák, kik egyszerre hizelegnek minisztereknek és választóknak. Gyenge intellektuel szolgák, kik előítéletek és társadalmi privilégiumok előtt hajonganak. Mindnyájan, ahogy vagyunk szolgák vagyunk: tanítók, ügy-

védek, papok, újságírók, ugynevezett szabad gondolkozásuk, írók, művészek, mindnyájan, akik az uralmon lévők asztalánál lakomát várunk, vagy legalább lerágott csontokat az asztalról, mindnyájan, akiknek van valami haszontalan megvédeni valónk: törvénytelen nyereség, kamatozó helyzetek, felbomlott családok, lopott vagy rablott birtokok...

Két nagy figurája van e regénynek: Nelu Azan, egy nyugalmazott bojárezredek unokája és Tanase Bojoc Azanék szolgáloinak gyermeke. A két figura párhuzamosan fejlődik, előbb mint gyermek az enteriőrre szorított társadalmi erők feszültségében, majd emberré válásukban a generációjukkal fejét fel-emelő polgárság kialakulásában és végül egymással szemben a mozgó proletariátus osztályharcának vonalán. A szolgából kinövő Bojoc kitűnő szellemi képességei révén meredek íveléssel jut fel a polcra. Polgár lesz a polgárság szolgálatában. Am nem a hamis eszmék befolyása alatt álló polgárt személyesíti meg, hanem a polgár lényegét: az eszmék nélküli, hatalomra törekvő, nyers barbárt, a pénz mámorosát. Az osztálynyújtotta lehetőségek mindenrekapható véres védelmezője: megvásárolt és jó vásárt csinált szolga. Egy nagy jelenetben Cocea a középosztálynak a hatalomért való kétségbeesett végső erőfeszítését személyesíti meg benne. Bojoc az államhatalom szolgája, világa a korrupció, mely fölülről emésztí az államot, amelynek megszűntével valószínűleg meg majd azok a történelmi perspektívák, melyeknek harcosai előtt csodálattal áll meg az osztályból kiábrándult Nelu Azan. Bojocnak ez az ugyancsak polgári ellenfigurája az osztálytalaj elvesztésének valóságos tragédiáját éli át. A beléje gyökerezett osztálykötöttségeket nem képes egészen levetkőzni, csak „együttérző” marad, aki a proletár osztálytudathoz nem tud felemelkedni. Cocea regényében az alakok életmennyilvánulásai mindenkori szociális helyzetük

visszahatásaként jelentkeznek, — annak a történelmi szakasznak a végén, amelyben az uralkodó román bojárok abból merítették hatalmukat, hogy oroszok, törökök, velencei, vagy zsidó uraknak eladták a „tulajdonukat” képező népet. Nyugat és közép-európa szellemi, polgári és parasztforradalmi hullámai ide nem értek el. Am ha a nép terhei már elviselhetetlenekké váltak — fellázadt. Az egyik ilyen nagy lázadást Cocea is megírja a regényben néhány oldalas, de megrázó konturokban.

A Fecior de slugă önkénytelenül Heinrich Mann Untertan-jával állítható párhuzamba. A közös gyökér azonban nem abban keresendő, hogy mindketten azonos kort dolgoznak fel, hanem abban, hogy — a különböző temperamentumok ellenére is a polgár megírására a satirikus formát választották. A kettő kapcsolata ezenkívül az Untertanban már kialakult a Fecior de slugában még kialakuló militarizmusban van, mely nemcsak az imperialista expanziót szolgálja, a vilhelmi katonai Poroszország orgáiban, hanem a feltörő osztályérdek le-törése és az „uralkodó szolgálóosztály” megvédése a földadata. Egy lényeges ponton azonban tovább megy Cocea, mint H. Mann: a szocializmus nála nem csupán a szociáldemokrácia karikatúrája, hanem a dolgozó osztályok véresen komoly kérdése.

Cocea regényét a román polgárság ugyanolyan falánkan vásárolja, mint a németek annak idején az „Untertan”. Van ennek a polgárságnak érzéke ahhoz, hogy karikatúrájában gyönyörködjék, hiszen most az ő regressziója a domináló történelmi erő. Hiszen feltámadt álmából az „Untertan” is, aki erősebbnek látszik, mint valaha. Jó lehet haláltáncot jár. A hitleri Untertan összeroppanásával összeroppan majd keleti rokona, a Fecior de sluga is, hogy kettőjük között magukkal rántsák magyar változatukat is, aki a magyar irodalomban még mindig várja azt a karikatúrát, melynek helye az osztályuk ellen

fordult és a negyedik rendhez becsületesen közeledő polgári regények sorában az Untertan és a Fecior de slugá között már rég betöltésre vár.

(Kolozsvár.)

Meliusz N. József

INDULÁS. (A szlovenszkói középiskolák ifjúság lapja.) Üdítő és biztató jelenség a fasiszta világhullám derekán olyan dokumentumot kapni a legifjabb generációtól, mely a pozitív progresszivitás mellé áll, sőt azon túl, biztos világszemléleti vonalra tör. Ezen a nyolc oldalra a második aktív háborús generáció jelentkezik: a Sarlósokat követő tizennyolc évesek. Nem véletlen, hogy ép Szlovenszkón jelentkezik ismét a magyar fiataltság egy átütő erejű kádere, mert míg az előbb indult fiatal generáció a magyarországi Bartha Miklós Társaságban és az Erdélyi Fialatokban nem tudta a fejlődés egyenes vonalát végig futni, sőt az utóbbiban a fasiszmusig esett vissza, addig a Sarló kitisztult szemléletében a tömegmozgalmi aktivitásig jutott el és így bázist teremtett egy egész

generációs láncolat balra irányuló fejlődésének.

Az Indulás körül nem egy-két biztató tehetségű fiatal neve a fontos, hanem az a tény, hogy a szlovenszkói magyar csapatostul csatlakozik ahhoz az ideológiához, melynek szemszögéből pergőtűz alá kerül a mai középiskola szerkezete s felméri a padokból kikerülők helyzetét, megátadja a fasiszta magyar iskolások „világnézeti különbség nélkül összefoglaló” akcióit, s a világnézeti vonalak tisztázását követeli, s praktikus ifjúsági munkájában ott indul el, ahová a Sarló előző periódusában elért: elveti a regősjárás romantikáját és helyette ténytudáson alapuló városi és falusi szociográfiát szervez. Nem fiatalos handabandázs ez a megnyilatkozás, sem alkormánykodó fontoskodás, hanem egy öntudatra ébresztő világnézet formáló ereje alatt emberre ébredt generáció első mímérő osztályával szembeni aktív fellépése, melyet csak egy lépés követhet: az életre felszerelt tudással az előre vivő front oldalára állni.

(Kolozsvár)

(M. N. J.)

LAPMONTÁZS

A GYEPLŐ JEGYÉBEN

Moeller van den Bruck és a harmadik évezred kovácsa. 40 bajor község egyszerre, egy időben választotta Hitlert diszpolgárrá, Hitlert a „harmadik évezred kovácsát”. A nemzeti szocialisták egy félev múlva már csak évezredekben és világdimenziókban gondolkoznak, a „harmadik birodalom” vízióját Göringre hagyják. A TAT rezignálva jegyzi meg: „a győzelmen és babéron mások osztozkodnak, emberek, kiknek neve és képe fényesebben ragyog” és mert ez a ragyogás kezdi elhomályosítani a harmadik birodalom kezdőteoretikusának a képét, juszt is és vezető helyen Moeller van den Bruckot mementőzzák: „Mi forradalmárok vagyunk konzervatívizmusból: Dosztojevszkinék ezt a vallomását választotta Moeller jelmondatul. Benne a konzervatívizmus forradalmi módon élt: a népek nacionális és szociális energiáit előbb fel kell szabadítani, hogy aztán újra csoportosíthassuk azokat... A hősi realizmus, ahogy azt Bismarck mint államférfi gyakorolta és ahogy Nietzsche filozófiai tanításként hirdette, Moellernél a publicisztikának adott új formát. Spengler nyugati időfogalmát és Chamber-

lain germanoromán fajelméletét éppúgy elvetette, mint ezek összehasonlító és asszociáló módszereit. De emellett nem felejtette el, hogy Spngler- és Chamberlain-féle féligazságok azért bizonyos korlátok közt termékenyítőleg hathatnak... Moeller volt az első, aki kimondta, hogy a világháború az elhasznált és az ifjú népek küzdelme volt, a Nyugat kereszteshadjáratát az újjászülető Közép- és Kelet Európa ellen, mert „csak ha keleti értelemben gondolkozunk, hozunk új gondolatokat“. (Hogy azonban ennek az új „keleti“ fogalomnak az éltető lelke a porosz mentalitás, mondanunk sem kell): „mert a nyugati hatalmak Poroszországon keresztül vélték a fiatal népek principiumát halálosan megsebezni: az ifjú nép szimbólumát, mindennek a szimbólumát, ami új állami és kulturális újjászületés, ami új erő, ami nem áll meg a megkövesedett történelem előtt, de ami maga akar történelem lenni.“ Most aztán történet lett; a fiatal népek egészségét Goering morfiumfecskenője szimbolizálja és Moeller van den Bruck forgolódhatik a sirjában!

A nő: a krízis kulcsa. Az EUROPÄISCHE REVUE augusztusi számát kizárólag a nő problémájának szenteli, de sajnos csak az első cikk próbál hozzányulni a harmadik birodalom nő-problémájához. A pozitívum persze vajmi kevés, az ismert szövegek tetézve a harmadik birodalom vezető-frázisával, a totalitással. Edith Hegemann Springer beszél: „Kell, hogy örömet érezzünk, amikor a hatalmas nemzeti feláldozás a dolgok végleges és totális rendezését szem előtt tartva a nőnek is visszaadja az őt megillető régi helyét: (a főzőkanalat). A nőnek fel kell ismerni, hogy micsoda fontos tényező lett az új birodalomban: ő és senki más az erkölcs legigazabb őrzője. Ha egy kor elsüllyed erkölestelenségben és materializmusban, akkor biztos, hogy annak a kornak a női mondatok csődöt.“ Munkanélküliség? Könnyen meg lehet oldani: „Amíg a nép szükségét szenved, amíg a nő, a feleség, a lány egy munkanélkülinek elveszi a kenyerét, addig nincs megoldás. Itt a nőnek kell áldozatot hozni... A nő és a család problémáját nem munkával és nem kenyérral lehet megoldani, csak belülről, a lelki szférából. Mert egy erkölcsileg megújult társadalom csak akkor erős, ha újra természetes lesz benne a gyerek utáni vágy. Ha Frick miniszter azt mondja: akard a gyereket te is férfi, akkor ezzel felébreszti a férfiban is a gyerek utáni természetes vágyat, mely eddig nem felelt meg a férfi mentalitásának... Jellemző a weimari alkotmányozó gyűlésre, hogy ott a nemesi címek eltörlését és a férfi-nő egyenjogúságát egy lélegzet alatt tárgyalták le. Ez az átkos liberális „Gleichmacherei“-nak volt a következménye.“ A „Gleichschaltung“ az más: az a „dolgok végleges és totális rendezése“: Edith Hegemann Springer öröme. Nem irigyeljük érte.

A gyepő viziója: mint fajelmélet. A „Neue Rundschau“ új szerkesztője görcsbehuzva igyekszik alkalmazkodni. Peter Suhrkamp a német írók legértelmetlenebb tragigroteszkjét táncolja el előttünk, amikor költői eszközökkel akarja a fajfogalmat megérteni és megértetni. Irizatos haláltánc. Az irodalom haláltánc! Suhrkamp egy emberrel beszélget, gyönyörű emberpéldánnyal, nők bálványával, aki rávezeti őt a faj viziójára: a lóra, a csődörökre. Így: „Elmesélte nekem első útját egy hároméves csődörrel, akit kocsija két rúdja közé akart kényszeríteni. Az út végén: az állat minden idege pattanásig feszülve. Ugy nézett ki, mintha földi misszióját egyszerre megértette volna és a vágy majd elemészette, hogy ezt betöltse. Így a férfi. És ezek a szavak útmutatást adtak nekem is, hogy mi a faj lényege és hirtelen felrémlett előttem egy ideális világgép. Mert micsoda elképzelése volt

ennek a férfinak a csödör missziójáról? Legyen versenyló, ügető ló. Ügető ló: ez volt a viziója (ideális világkép: ügetőverseny eredmények lovagolta Scheibal... totalizátor... ime a pesti rádióknak is lehet világmissziója...) A lábak iverkben áldón mindenútak felé feszülve, paták, melyek büszkén dobbannak minden nyomra és az orrlíkokból kék lánggal prüszköl a ló lelke. És mögötte és felette: Ő, egy beteljesedett álom társa, aki az ostort suhogtatja. Ez a vizió vallás volt. Férfi és ló. A férfi megalkotta magának a lovat, a ló megteremtette magának a férfit (Gleichschaltung!) Egy teremtő pillanatban a férfi a lóban élő eszmét tisztán fogta fel, ez a pillanat kiragadta őt megszokottságából, egy ideális hatalom a kezébe nyomta az uralom gyeplőit. "A csödör mint ideális hatalom: soha igazabbat nem mondtak a harmadik birodalomról!

A gyeplő realitása. Peter Suhrkamp kis kezdő, ő még a viziónál tart, de Rudolf Binding, a híres urlóvas és még híresebb költő, akit még nemrég a Schönaichokkal és Persiusokkal egy vonalban említettek, akit írásművészetben sokan Thomas Mann-hoz soroztak Romain Rolland-hoz intézett nyílt levelében mint főszellemarisztokrata reprezentálja a mai gleichschaltolt német szellemet. Így: „Mi nem tagadjuk, hogy Németországban embervadászatokat rendeznek oly egyénekre, akiket mi teljes joggal közösítünk ki a németiség soraiból. Mi elismerjük és egy jöttányit sem tagadjuk, hogy nálunk az embert származásáért, vallásáért, meggyőződéséért és véleményéért vérbíró-ság fenyegeti, jogtalanság éri, kinozzák, sőt meggyilkolják. Mi kijelentjük, hogy Németországban nincs helye marxistának, zsidónak, pacifistának, humanistának és egyéb fajzatnak. Ez természetesen áldozattal jár, de istennek hála a német lélek, a német vér abban a helyzetben van, hogy mások szenvedését hőiesen elviseli. De mit is jelentenek egyes csoportoskák szenvedései a dicső ténnyel szemben, hogy népünk újra nép lett, hogy a német lélek feltámadását, újjászületését ünnepli. Mi németek vagyunk, mit kell akkor nekünk még nemesszívüeknek is lennünk?!“ Az irodalomnak ezt a kannibáldokumentumát az „Arbeiter Illustrierte Zeitung“ találja elének John Heartfield vädkeretes fotomontázsában „Bekentnis eines teutschen Übermenschen“ címmel.

A világ csendje. Németországban a csödör vágat, tapos el értéket, életet. Németországban urlóvasok gyeplője és mészároslegények bikaesőke uralkodik több mint egy féléve és a világ kezd megszokni. A most Párisban megjelenő „Das Neue Tagebuch“ Ludwig Bauer cikket hozza: „Soha még ilyen mártírium nem volt a világon, mint ahogy azt most mintaszerűen megorganizálták Németországban. Németországban egészen szürke csendes polgárokat kinoznak és a világnak nincs szava. Hol a világlelkiismeret? Itt-ott egy pár angol újságban és az alsóházban, de a világ hallgat és nem gondol a német szenvedésre... Hát nem halljátok az ijedező suttogást Németországból, ahogy ott az emberek egymásba bujva sugják: Mit mond? Elviselhetetlen! Meddig még? De mit ér ez a suttogó sóhajlás. A bárányok sóhajtozása eddig még nem akadályozta meg a farkasokat abban, hogy fel ne fálják őket... Sokan azt mondják, nem lehet beleavatkozni, mert ez Németország belügye. De a beavatkozás nem jelent háborút, de igenis megakadályozását egy különben elkerülhetetlen háborúnak. Jelenti a világ lelkiismeretének a megorganizálását, mert, a szenvedő német népnek meg kell tudni, hogy nem áll egyedül.“

Az emigráció szava. Az emigráció átka: az önsírijában fulladás. Willi Sehlamm jókor ismerte fel ezt a veszélyt és a „Neue Welt-

bühne"-ben útmutatást szuggérál az emigrációnak: „A mi küzdelmünk a mai Németország ellen irányul, de ugyanakkor nem akarjuk a tegnapi Németországot sem. Az emigráció egyetlen fontos célja: önmaga nehézkedési erejét legyőzni, hogy így térhessen vissza egy szabad Németországba. Mert Németország felszabadítását meg kell előzni az emigráció önfelszabadításának... Az emigráció, melyet a mai német emigránsok reprezentálnak, felbecsülhetetlen kulturjavakat alkotott, ezeket vissza kell menteni Németországba. De ez a generáció mindenben, ami valóságélet volt: csődöt mondott. Ha ezt nem látja be, ha tovább is csak önmagát nézi, mint tökéletes tipust, ha nem akar tanulni a tényekből, akkor nincs meg az ereje, hogy az elhasznált életformáktól és nézetektől szabaduljon, akkor ez az emigráció nem más, mint a csődöt mondottak egyik csoportja. Mert az ifjúság, mely most végigcsinálja a német poklot az ő régi beállítottságukat nem fogja többé megérteni. Minden emigránsnak, akinek megadatott a külföld szabadsága, kötelezettsége van az otthoni foglyokkal szemben. Ők követelik tőlünk a küzdelmet a mai Németország ellen, ők követelik a leszámolást a tegnapi Németországgal és a holnap új Németországának előkészítését.“

(F.)

KORUNK HIREI

Lapunk július-augusztusi számába súlyos tördelési hiba csúszott be. Morvay Gyula „Juhákim krónikája“ című kis regényében felcserélődtek az oldalak.

A szövegben hibásan szereplő két 516-os oldal közül a második felel meg a helyes sorrendnek, míg az első 516-os az 517., az 517-esnek jelzett pedig az 518. oldalnak veendő.

Hangsúlyozottan kérjük t. előfizetőinket, hogy lapunk súlyos anyagi helyzete miatt előfizetési díjaikat a számunkra túlságosan költséges fizetési-felszólítások kiküldése nélkül, előre fizessék be. Az előfizetési hátralék nemcsak a Korunk kiadóhivatalát hozza kellemetlen helyzetbe, hanem a felgyűlt nagyobb összeg kifizetése az előfizetőre is súlyosabb terhet jelent.